

ČITANKA

ZA

PRODUŽNE I VIŠE
NARODNE ŠKOLE

ČITANKA

ZA

PRODUŽNE I VIŠE
NARODNE ŠKOLE

NJEZINO VELIČANSTVO
KRALJICA Marija

NJEGOVO VELIČANSTVO
ALEKSANDAR PRVI
KRALJ JUGOSLAVIJE

ČITANKA

ZA

PRODUŽNE (OPETOVNICE) I VIŠE
NARODNE (PETI RAZRED) ŠKOLE

U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

PRIREDILI:

HORVAT PERO, BEER ZIGA i dr. NIKOLIĆ FERDO

OVO JE ČITANKU PREGLEDAO I NA OSNOVU POVOLJNOGA MI.
SLUŽENJA ODREDENIH RECENZENATA PREPORUČIO GLAVNI PRO-
SVJETNI SAVJET 1 III 1929 S. BR. 222. A ZA UPOTREBU KAO
UDZEBNIK ODOBRILO GOSPODIN MINISTAR PROSVJETE ODLUKOM
OD 15 III 1929 O. N. BR. 19126.

002616 *

ZAGREB 1929

IZDANJE JUGOSLOVENSKE STAMPE D. D. U ZAGREBU

Olon Ievkovič

Oranje

I. ČOVJEK

Muka

Imao otac sina koji je volio ljencariti nego raditi. Otac je mogao vršiti sve što treba u kući, a sin je samo šetkao, zviždukač, leškao, odmarao se i čekao gotovo.

Jedne zime otac mu se teško razboli, a u kući nema drva. »Nije druge, sine, moraš ići u šumu po drva«, reče bolan otac. »Ama kako ću?« odgovori lijeni sin. »Ja to nikada nisam radio, pa ne mogu ni sad.« — »Jednput se mora posjetiti«, govoraše otac, »uzmi sjekiru, posjedi konja pa idi!« — »Neću ja to moći.« — »Idi samo, — ondje u gori ima jedna dobra žena; ona će ti pomoći. Zove se Muka.«

Sin se pouzda u tu ženu, uzme sjekiru, povede konja pa ode u šumu.

Kad tamo stiže, poče iz svega glasa vikati: »Muko, Muko! Ovamo, da mi pomogneš!« — Ali mu se nitko ne odazva.

»Valjda nekom drugom pomaže«, — reče lijeni sin u sebi. »Ali dok bude red na mene, počeu da sijecom da se ne smrznem od zime čekajući, a ona neka mi na konja natovari.«

Kad mu se činilo da je dosta nasjekao, poče opet dozičati Muku — ali uzalud: niokud glasa ni traga. »Dok ovako čekam, pomisli on, »može me i ponoć zateći; nego hajd da počnem tovariti dok mi pomoć dođe.« Malo pomalo i on natovari drva na konja, otare znoj sa čela pak se uputi i dođe srećno kući.

Nastavnu je stranu crtao prof. Milenko D. Đurić, a utisjete u narodnom slogu izradila Milica Bedeković.

Top
mlo
Kermit. H 61.
H. P. ac
otma
H. P. ac
otma
H. P. ac
otma

Hlepar

Hlepar
ona
Hlepar
ona

»Donio sam drugač, reče on ocu, »ali teškom mukom, jer mi nitko nije pomogao.« — »Ta eto sam priznao da ti je netko pomogao, da si s m u k o m radio!«

Sin se tek sada sjetio šta su očeve riječi značile, a otac nastavi: »Tako je to, moj sinko, bez muke nema ničega. Propalo bi selo, gradovi, propao bi cio svijet, — svi bismo od gladi skapali, da ljudima muka ne pomaže.«

Po narodnoj priči

Zbog jednog čavla

Neki je domaćin imao posla u gradu. Zato uziaha svog paripa) da što prije stigne. On je još kod kuće opazio, da parip u jednoj potkovici nema jednog čavla. Ali on reče: »Jedan čavla — to je malenkost. Nije vrijedno da se radi toga zaustavljam.«

Za kratko vrijeme radne ta potkovnica paripu s noge. »Kad bi gdje blizu bio kovač, svrtno bih da udari novu potkovicu.« reče jahac, »ali otkasao konj i s tri potkovice.«

Ali je put bio kamenjem posut. Parip se podbije pa poče da hramlje. Malo podaje napradu domaćina dva razbojnika. On bi bio utekao, da mu konj nije hramao. Ali tako ne mogaoš uteći. Razbojnici mu otmu sve novce. Uzmu i konja zajedno sa sedlom i svom opremom.

Kad se tako oplijenjen pješke kući vratio, reče uzdičući svojoj ženi: »Ma jes li čula, ženo? Ne bih vjerovao da zbog jednog čavla može čovjek cijeloga konja izgubiti.«

Narodna prirovička

Народне пословице

1. Тко ради, заради.
2. Без муке нема науке.
3. Тко се не научи не научи.
4. Тко лети хладује зими гладује.
5. Тко рано рани двије среће граби.
6. Мрав и пчела уче како се тече.
7. У ратара прве руке, а бијела погача.
8. Какав сјетва, такав жетва.
9. Тко пије у млин прије из млина.
10. Свако је ковач своје среће.

¹⁾ кони

Двије жабе

Двије жабе пребивау у једној барици, а кад им се та у лето сасуши, пођу даље тражити воду. Нађу један дубок бунар. Онда млада жаба реке старој: »О прекрасне воде! Ајде да скочимо унутра!«

»Можемо лако доље скочити«, одговори стара. »Али ако се и та вода осуши, хоћемо ли моћи напоље искочити?«

Доситеј Обрадовић

Доситеј Обрадовић, велики књижевник српски у XVIII вијеку, родио се у Чакову у Баништу. Као дечак објетио је у манастир Хоново у Фрушкој Гори да се онде закадубери. Не могаши издржати калуђерски живот, а жељан науке, напусти манастир и отишао у Београд да се образова. Најзад се пред крај свог живота, по ослобођењу Србије, настанио у Београду где је и умро 1811. Он је писао многобројних научних чланака о ролу, олово, о љубави за науку, о човјечјој природи итд. Превођалац је многих бавана, али његово најбоље дело, пуно тежње за просвјештањем свог народа, јест »Живот и прикључења« у коме је описао свој живот пут пројекта и учења. Својим путовањима по страним земљама стекао је велико искуство и жељно је да и српски народ достигне онај ступањ образованости на коме су се налазили други европски народи. Писао је простим и разумљивим, али не сасвим чистим народним језиком.

Лав и миш

Лав уморан легне у глад и заспи. Миш ходајући туда па-мисли претрчаи преко лава. Лав се тргне и шћера миша. »Несрећо једна! На толиком пољу одабрао си себи пут баš преко мојих леда. Што чеš сад? Казуј!« »Моћни лаве,« одговори миш понизно, »веома сам згријешио, признајем, али те молим да ми опростиш. Нећу више то учини. То ће ми бити први и posljedњи пут. А и промисли, молим те, какова би слава била лаву, да убије миша?« Лав се насмије и пусти га.

Nakon nekoliko dana uhvati se taj lav u debelu mrežu koju lovcu postavljaju za lavove i medvjede. Lav je nije mogao razmisliti i počeo rikati koliko ga je grlo nosilo. Miš to čuje, potrti onamo i prepozna svojega dobroćinca. Odmah počeo gristi mrežu i malo pomalo pregrize jedno uže. Onda se mreža rasje, i lav se izbavi. »Čudne stvari što vidim na svijetu«, rekne uzbuđeni lav. »Tko bi ikada rekao da i miš može lava izbaviti od smrti?«

Dositej Obradović

Мрављи!

Zvečer¹⁾ sta se sešili²⁾ mрављи, sosed³⁾ v mрављišču.⁴⁾

»Joj, kako sem izdelana⁵⁾«, reče prva, »ves božji dan sem prevlačevala⁶⁾ košček⁷⁾ sladkorja⁸⁾, pa ga nisem mogla spraviti do doma; na sredi poti⁹⁾, sem ga morala pustiti.«

»A tako, ti misliš drobtinice¹⁰⁾ od sladkorja ki ga je razsula neka deklica¹¹⁾ tam na cesti? Pa kako je to, saj¹²⁾ bilo polno majhnih¹³⁾ koščkov tam...«

»Da, ali jaz¹⁴⁾ sem se lotila¹⁵⁾ največjega.«

»Brezumnica¹⁶⁾«, reče druga, »vidiš, jaz pa sem nosila le bolj majhne¹⁷⁾ koške: le pojdi pogledat kakšen kup jih je i seveda¹⁸⁾, ti hočeš vse najedenkrat¹⁹⁾. Nu, pa imaš. Boš saj vedla²⁰⁾ z drugokrat!²¹⁾«

Dragutin Kette.

Dragutin Kette pripada kole odličnih slovenskih književnika Samkara, Zuparčiča i Mrtina. On je tankočutan i nježan pjesnik, čije se pjesme doimaju ili poradi odlična oblika i jezika, kojim su pisane, ili poradi snažna izražaja i misli. Mikotran život, koji je završio već u svoj dvadesetiret godini (rođio se 8. 1876, a umro 1890 u Ljubljani), daje često biljeg i mnogim njegovim bolnim stihovima. Godine 1900 skupio je slovenski pjesnik Aškerc njegove pjesme u jednu knjigu i izdao na svijet pod imenom »Poezije«.

У Радипше свашта бише, у Штедипше још и више

Некакав Радипша дан и ноћ радио, никад није имао жива мира. Али уз то није знао чувати, био је шупљих длана, па све како дошло онако прошло; пара пару није никад загледа. Већ је био сасвим канемогла од великога рада и напора. Уза сву ту своју зараду желио је тек ће му дати комад хљеба да изједе. Што ћу дупљити? Било му је тако да му не може торе и јадније бити. Нимало боље догађало се и Штедипши. Нjemu се није хтjело радити; кад би што као од милости-ње добио, чувао би то као очи у глави: сто би узагла на једном динару завазао; прије би скапао код њега неголи га потрошио. И он се боме платио и мучио, свакако и свашта преко главе преметнуо. По срећи састану се једном њих двојица и стану се тузити и јадати како им је црни живот и стање.

¹⁾ mрављі — mрављі; ²⁾ zvečer — uveče; ³⁾ sta se sešili — sasedali su se; ⁴⁾ sosed — susjed; ⁵⁾ mрављіšče — mрављіnjak; ⁶⁾ izdelana — umotna; ⁷⁾ prevlačevala — vukla; ⁸⁾ košček — komad; ⁹⁾ sladkorja — šećera; ¹⁰⁾ poti — put; ¹¹⁾ drobtinice — mравlice; ¹²⁾ deklica — djevojčica; ¹³⁾ majhnih — malenih; ¹⁴⁾ jaz — ja; ¹⁵⁾ lotila — latila; ¹⁶⁾ brezumnica — luda; ¹⁷⁾ bolj majhne — sitnije, manje; ¹⁸⁾ seveda — dakako; ¹⁹⁾ najedenkrat — najedamput; ²⁰⁾ boš saj vedla — naučičeš; ²¹⁾ najedenkrat — najedamput; ²²⁾ boš saj vedla — naučičeš.

да им не може црње бити. Разуљичи тако један другоме своје јад и несреће, падне им на ум сретна мисао да се спријатеље и удруже, не би ли како тако боље живјели и пролазили. И заглајем вам бесједу, нијесу се преварали. Да сте их сад видјели, не бисте ни помислили да су они. Нијесу знали гдје су што имали. Свака им срећа у кући цвјетала. За мало година били су већ прави богаташи. О њихову стању и богатству на даљемо и широко се приповиједало. Још је чудније свијету било да сада ни Радипша није толико радио, ни Штедипша штедио, а све им се имање већма и већма гомилало. Сад је од њих и други могао живјети. И Радипша и Штедипша отселе су свакога помагали управо обилно, а на њима се није ни познавао. Мало помаго, радећи тако и штедећи, још при томе моглеи се Богу, даљемо су одмакли својим имањем и угледам. Свак их је жив поштовао и љубио. Одатле и отада постала је она наша лијепа пословица: »У Радипше свашта бише, у Штедипше јоште више«. А да се нијесу састали и спријатељили, не би им се ни за траг знало. Право су наши старци казали: »Радипи, чувати и Богу се молити, — то троје свијет чува и очува«.

Народна

Селјакова баštина

Seljak i na smrti želio da bi mu sinovi obrađivali baštinu, pa će ih ovako naputiti: »Djeco moja, eto dolazim s ovoga svijeta, pa vam sve svoje ostavljam u našemu vinogradu.« Djeca mislija iza očeve smrti da je zakopano blago u vinogradu, pa ga prevališe i prekopaše, ali ne nađoše toga blaga. Prevalljena zemlja u vinogradu trostruko urodila, a to je bilo očevo blago što su sinovi iskorali.

Народна

Vrijednost rada i sloge

Što se trudom svladat ne da?
Što se sklalom ne da stići?
Trudom, sklalom — i planinu
Moć je svladat, moć je dići.
Tko za poso ne prijanja,
I Bog slabo pomaže mu;
A bez sklada — i kraj rada
Napredak je spor u svemu.

Jovan Sunđetić

Tri prijatelja

Imao neki čovjek tri prijatelja. Dvojiцу je veoma ljubio, a treći mu bijaše ravnodušan, premda mu je taj bio najodaniji. Pozvao je jednom toga čovjeka pred sud, jer je, iako nevin, bio teško optužen.

»Tko će od vas, reče on, »poći sa mnom da za mene svjedoči? Teško sam optužen, i kralj se na mene ljuti!«

Prvi se od njegovih prijatelja odmah izgovori da ne može s njime poći radi svojih poslova. Drugi ga otpрати do vrataju sudnice, tu se okrene i pođe natrag bojeći se gnjevnoga sudiје. Treći, u kojega se najmanje pouzdavao, uđe u sudnicu, zauze se za nj i dokaze njegovu neđužnost tako jasno da je sudiја optuženoga riješio svake krivnje.

Tri prijatelja imade čovjek na ovome svijetu. Kako se oni vladaju na smrtnom času kada ga Bog pozove na sud? Novac, njegov najbolji prijatelj, napušta ga prvi i ne pozlaзи s njim. Rodaci i prijatelji otpрате ga do groba i povрате se svojim kućama. Treći, koga čovjek u životu donajčešće zaboravlja, jesu njegova do br a d j e l a. Samo ga ona прате до prijestola sudiјина: она idu pred njim, заговарају га и sijeću milosrde i опроштење.

Herder

Psi

Gradski psi nahрупили на seljačkoga i viјali га bez oduška dok se nije taj okrenuo i на njih iskesio zube. Tad ti odjednom gradski podviуu rep i pušte га. Nato će nekakav vojvoda vojnicima: »Ugledajte se, junaci, u toga psa! Ne valja nigda uzimcati!«

Narodna

Kako се Краљевић Марко јунаштву научио

Питагли Краљевића Марка како је постао јунак, а он одговорио да се јунаштву научио од паса и од дјецe: како једног пseto, макар било највеће и најјаче, побједе, онда сва остала пашчад, и најмања и најслабија, трче за њим; тако исто и дјетe кад побједе, дјенa трче за њим. А кад се како пseto или дјетe, макар било најмање и најслабије, испријечи и стане да се брани, онда слабо ко смије на њ ударити.

Народна

Djetinja molitva

Višnji oče, koga štuje
Moja majka, babo moj,
Sve što misli i čustvuje
Tebi diže vapaj svoj.

Zarko sunce, mjesec bijeli,
Jasne zvijezde, neba svod,
Cijela zemlja, svemir cijeli
Desnice su tvoje plod.

Za boravak zvučnim pticama
Spravio si ubav raj;
Darovao lepricama
Hitrost strijele, duge sjaj.

Iz zemaljskih pustih gruda,
Ti mirisni budiš cvijet;
Po tebi nam zlatnih ruda
I dragulja blista cvijet.

Nježna tvoja ruka pita
I najslabiji živi stvor;
Nit zaludu lasta vita
Popolijeta uz moj dvor.

Ti si čovjeku udijelio,
Da te spozna, uma dar;
U njedra mu ucijepio,
Da te ljubi, čustva žar.

Višnji oče, meni vele
Da najviše ljubiš nas.
Što smo nalik na anđele;
Da najvoliš čuti naš glas.

Kad je tako, oče dragi,
Tebi dižem uskik svoj,
A ti svrni pogled blagi
Na sinovlji vapaj moj.

Daj da budem sved u svemu
Tebi odan, tebi drag;
Sved poslušan starijemu,
Vršnjacima svojim blag.

Ko što cvijetak od lijera
Cistu čuvaj svoju grud,
Daj da sveta tvoja vjera
Svu promikne svoju čud.

Daj da mirne živu danke
Moja majka, babo moj;
Ukrasi im noćne sanke.
Ublaži im dnevni znol.

Reci vjetru i oblaku
Da utraže bijesni gnjev;
Da ne plijene siromaku
Sada žetvu, sad usjev.

Podaj lijeke bolesniku,
Od pošasti čuvaj svijet,
A povрати prognaniku
Omiljelu njegovu klijet.

Siročici bud obrana,
A gladnahu podaj kruh
Što mu krati tih gavana
Tvrda ruka, škrti duh.

Tvoj hrvatski narod mili
Od zlotvora brani svog;
Velji Bože, ti zakrili
Sveta prava roda svog.

Ne daj da nas nesklad slama
I razdora toči cv.
Kad nam svima po žilama
Istovita teče krv.

Tvoje carstvo nek prodirе
U posljednji svijeta kraj,
U ufanju tko umire
Otvori mu svijetli raj.

Nakon smrti zemlja sveta
Hranila nam mirni prah;
Nit ga trla divlja peta,
Nit plijenio vibra dah.

Stjepan Buzolić

Božje suze

Otac sedi pod tremom, pred kućom, sa ćericom od četiri godine. Nebo se naoblacilo, crni kišni oblaci gone se, omarina; zemlja suva, ispucala od suše, ožednela, očekuje ma i kap vode; živina se sklanja u suvotu, oseća da će biti jake kiše. Dete upro očice pa bojažljivo posmatra sve oko sebe, gleda oblake, predoseća promenu vremena i prijubljuje se uz oca.

Zagrne, i grom strahovito odjeknu. Dete zaplaka uplašeno i zari svoju plavokosu glavicu ocu u krilo. Otac ga umiri i ohrabri, i dete sa strahom, kroz suze, gledaše dalje u mutne oblake, a kad nanovo zagrne silno, strahovito, dete opet zari glavicu ocu u krilo i bojažljivo protepa:

— Bóga!
— Bóga, sine!

Dete malo podiže glavicu i upre pogled u mutno, oblačno nebo. Kiša linu u mlazovima. Zamirisa zemlja. Dete poče slobodnije gledati. Zagleda se u oca i misleći na grmljavinu upita:

— Ono Bóga kara?
— Bóga kara.

— Ljuti se?

— Ljuti.

— Je li, tata, ljudi su nevaljali, pa se Bóga ljuti?

— Jeste.

— A što ga ljute? Oni nisu dobri.

Otac ne odgovori.

Dete upre pogled bojažljiv, zamišljen, u mlazove kiše pa upita kroz plač s naprčenim ustascima:

— Plače Bóga?

— Plače.

— A što ga ljute, pa siromah Bóga plače; je li, tata?

Otac se zamisli; ne odgovori ništa.

I otac i dete ćuteći, prigrljeni, gledahu kako kiša pada. Boga plače. Rasradio se na nevaljale, iskvarene ljude; i suze gneva Božjega padaju na grešnu zemlju. I gle: od tih suza gneva njegova bujaju usevi i grešnim ljudima dobra donose, dobra neizmenja.

O, koliko tek dobra donosi osmeh prebлагoga Boga?

Radolje Domanović

Radolje M. Domanović rođen je 1873 u selu Osvištu u okrugu kragujevačkom, gdje mu je otac bio učitelj, a umro u Beogradu 1908. Bio je valjan srpski pripovedač i napisao dosta pripovijedaka u kojima je šibao mane tadašnjeg društva, a i takovih koje su namijenjene djeci. Njegovih radova ima po različitim književnim listovima, a nešto je i prikupljeno (na pr. zbirka u izdanju Srpske književne zadruge 1905).

Пала кипа

Оловно небо и јуче и данас,
А кипа пала све јаче и јаче;
Подржи, Боже, и погледај на нас,
И дај, да небо још задуго плаче.

Јер те су сузе радоснице наше,
Њих ратар само и зна и разуме.
О падај, кипо, на усеве наше,
Жедна су наша и поља и шуме.

Кад сине сунце, и кад пута поља
Прелију наше груди светим калом,
Ми ћемо Бога, Богу нека је воља,
Прославаљат' песмом, љубављу и радом.

Милорад М. Петровић

Милорад М. Петровић био је по занимању учитељ (умро 1921) и писао је песме углавном се у народне песме и сарађивао у многим књижевним и дечијим листовима. Један је дечији лист (Српско баче) и уређивао. Збирке песама су му: Селанчице (1902) и Васкрсење (1908).

Путник под hrastom

Neki putnik legne pod velik granat hrast da se malco odmori od dugoga svoga putovanja. Ali ne mogavši odmah zaspati, počne razmatrati različite stvari oko sebe. Smotri nedaleko pred sobom lijep tikvinac koji se penjao po plotu i na kojem je bila množina velikih tikava; a nad sobom grane to mi se ipak ne mili, da tako slaba i tanka loza rodi tako velikim i tešćim tikvama, a tako golem i jak hrast tako sitnim i laganim žirom i šiškom. Zar ne bi ovaj hrast tako nosio ove velike tikve, a ova loza ovaj sitni žir i šišku. Da sam ja svijet stvaraо, to bi doista drukčije bilo. Visoki bi hrast rodio velikim tikvama, a tikvinac sitnim žirom i malenom šiškom. «U takvim ga mislima i san nađe. No istom što je zaspao bio, s visokog hrasta pade mu na nos jedan žir i to takvom silom da mu odmah krv na nos poleti. »Jaoh!« zavapi putnik, »što bi istom bilo, da sam ja svijet stvaraо, i da mi je ta tikva mjesto žira na nos pala? Doista, ona bi mi i glavu razbila bila. O Bože! kako si ti sve mudro i pametno naredio.« — I tim opamćen diže se putnik i nikada mu više ne pane na um djela Božja kuditi i lakomno prosudivati. On se osvjedoči da je dobar Bog sve premudro stvorio na svoju slavu i na našu korist.

Iz knjige »Stelo za zabavu i pouku« od Janka Tomića

Ако Бог да!

Ишао циганин путем и сретне сељака знаца. »Куда илеш, пиго?« упита га овај, а циганин ће на то: »Идем па пазар да купим матаре. Еј, како ћу га ујахати и цијевајући се вратити кући!« Сељак се насмијеши, одбије два три дима из дуле и рече: »Никада се не весели унапријед, већ најприје реци: »Ако Бог да.« — На то ће пиго: »Ето новца у кеси, па што да зато још говорим: »Ако Бог да!« Гдје су новци, ту ће бити и матаре.« — Сељак климну главом, стресе раменима па оде десио, а пиго лијево. На пазару ходао амо и тамо. Погоди красно, јако матаре. Посетне у ведрца да плати. Но сада опаси јадан да нема ни кесе ни новца. Нетко му у вреви украде и једно и друго. Кукао и јаукао. Било му жао оставити тако лијепо, вдрало и јако матаре...

Врати се дакле празнорук и пијемке. Срео опет свога знаца који га запиташе: »А гдје ти је матаре? Купи си попиго?« — Пиго уздахне: »Ако Бог да, идем кући; ако Бог да, укралоше ми паре; ако Бог да, присјели новци ономе твојем ми их је узео!« — Тако се пиго научно говорило: »Ако Бог да!« прије свакога посла.

Народна приповјетка

Narodne poslovice

1. Radiš Bog pomagē.
2. Bog ne plaća spake subote.
3. Koga Bog mltuje onoga i kara.
4. Bog daje težaku, a ne ležaku.
5. Radi kao da ćeš sto godina živjeti, a moći se Bogu, kao da ćeš sutra umrijeti.

Гуслар

Кроз стотине тужних лета
Није нигда очајао,
О краја на крај српског света
Надежту је сваком дао

Од Косова до данашњег дана
Још му није песма испевана,
Кроз векове, кроз то време мукло
Глас му није ништа умукло.

Ко би знао Орловића Павла,
Ко би знао Страхињића бана,
И за много још славних јунака,
Да их гуслар спомену није
И изнео да их светлост грије?

Тамна ноћца траје, не престаје,
А он светли кроз све нараштаје:
Све је паго —
Све у сну заспаго,
А он гуди
Те у живот буди...

Ј. Ненадовић

Љубомир Ненадовић (1836—1895), један од најплоднијих српских писаца старијег нараштаја, оставио је на себe толико књижевних радова, да ни у двадесет сазнака нијесу могли ући сви његови списи. Писао је песме, приповјетке и прираде. Његови су та савремена цијенила поноћа био скроман и популаран. Обишао је Југославију, Италију и Француску и своја је путовања описивао у ведрим и пријатним писмима. Та се његова писма особито цијене. — Пјесме су му родољубне, шаловите, поучне, за децу итд. Збирке његових пјесама су »Песме« и »Словенска вина«

Љубав према домовини

Откад је свијета и вијека, вазда је љубав за домовину и народ била поводом и велику јунашћу и неизмјерним најславнијих народа ушло је у обичај рећи да је слас и слава љуби своје дијете, ако је и невалијало. Зар не веле и наше пјашке: »Ако је и зло, моје је. Ако је и змија, моја је«. А благо си га материну срећу, кад су деца добра и послушна. Али не могу родитељи и деца самотовати на свијету. »Друго се на друго ослања, а ђовјек на ђовјек«. »Доду неволите, бољсти, смрт. Кога ће остати деца?»

»Тешко свому без свога.« По свем нашем народу ћете у невољи молити: »Не остави, Боже, без пријатеља.« А вели се слично и ово: »Зло годиште рода иште, а неволја прија-

telja. « Koliko je veća nevolja, toliko više treba pomoći i svojstine. Tako valja susjed susjedu, kad je mala nevolja; selo selu, kad je, na primjer, povodnja, pomoć odvratiti; valja nam sloga svega naroda, kad je neprijatelj od njega odgnati. Po tom susjed susjedu, selo selu, sav narod svakomu pojednome pomaže. Svoji smo, pazimo se, želimo jedan drugome napredak, pomažimo si: a bićemo jači, ako nas bude više. » Svaka voda s potocića jaka. » Više će valjati jedan drugome, ako budu pojedini imućniji; bićemo napredniji svacim, ako nam bratstvo bude bogato i jako. I zbilja, nijedan drugi narod nije toliko vičan toj ljubavi, tomu bratstvu, koliko naš. Mi zovemo svakoga našince¹⁾ bratom, mi se u zlu i dobru po Bogu bratimo²⁾, ma odakle tko bio! Ne gleda nitko na zakon³⁾, te se zaista možemo dičiti pred cijelim svijetom onom lijepom poslovicom: » Brat je mrio, koje vjere bio, kada bratski čini i postupa. » Naši junački granicari, kud su god vojevali po bijelom svijetu, svagdje su bez razlike vjere svoje bratstvo isticali: dobro jutro, brate! Zdrav, brate! Pomagaš, brate! Sve brate, te brate, samo nek je on granicar bio. Stoga su Francuzi za Prvoga Bonaparte, čujući toliko puta tu riječ » brat«, nazvali naše granicarske pukovnije brat-regimentama. A protivno: tko ne mari za to bratstvo, koji se tudi od svoga naroda, postradaće on ili njegova djeca. Ima i o toj istini lijepa narodna poslovice, koju valja pamti: » Tko ne drži brata za brata, taj će tudina za gospodara. » A pomislite kako je onomu tko mora ostaviti svoju domovinu i ići u tui svijet za zaslugom. Znate kako naš narod označuje takovu nesreću? On veli: » U tudini je čovjek kao duša izgubljena. » Valja, dakle, ljubiti svoju domovinu, u njoj je srce puno, a puno nas srce nagoni vršiti dužnost potpuno. Nije pravo tuditi se od nje: mudro je smišljeno i temelji se na istim razlozima, kad narod govori: » Tui neka nikada ne bude, koji svoj biti može! »

Ivan Trnaki

Ратни доживљај

Ратни доживљај, који ми се најдубље урезао у сећање, десио се у Арбанији.

На тај вратоломни пут пошао сам био с два друга.

Један је, већ после првих десет дана тегобног пешачења, умро од изнурености¹⁾, — а други, једне мрачне ноћи, када

¹⁾ наш човјек, земљак; ²⁾ узети кога за брата; ³⁾ вјера, изнемогуост

Живот за дом

Sit sam lešinal! Ne mogu više da ih gledam; žurim ka šapatljivoj rečici, žurim k njoj, čisto, nasmejan. Nije krava, pa me svojim veselim žuborom razgaljuje.

Ali odjednom ustuknuh. Eno do same vode neke lešine. Odevena je u sivo odelo: to je naš poginuli vojnik! Grudi mi se stegoše kao olovom zakovane. Od kuda on ovde među neprijateljskim lešinama? Biće da je, čineći čuda od junaštva, daleko zadržao u dušmanske redove. Leži ničice na mladoj, tek nikloj, pšernici, kao da htede da poslednji put zagri zemlju za koju je život dao. Ali što je nadneo glavnu nad rečicu i pustio ruku u vodu? Da nije ranjen, instinktivno¹⁾, pohitao vodi da vrelu krv sa rane spere? Da nije osetio ljutu žed i pohitao da se, poslednji put, sit napije hladne vode? I njegove isplakane, beskrvne, mrtve ruke lome se u svetloj bistroj vodi.

Sunce greje, ali je smrt jača i od sunca. I gledajući ga u sivom odelu, odvojena od svojega jata, dušom mi prode topli mraz ljubavi i sažaljenja. Bilo je toliko blagoslovenih žrtava, toliko salomljenih snaga! Ali ovaj ovde — samac! I izmišljam selo sa belim, poredanim kućama, ispod koga, u polju, između visoke trave, što je vetar lelujao, svetla, hitra rečica kao i ova ovde. Sa praga njegove kuće vidi se voda, i njegova deca skoro svakoga dana, skakućći preko njiva i livada, žure njoj.

Ali od kada je on pošao na vojsku, deca, čuvajući stoku vrtuću, osvrću se ukolo hoće li bata od kuda da bane — iščekuju. I dok ih majka teši, pitaju: gde je pošao, te se ta ko dugo kući ne vrtuća?

I ja se setih kako, kada kroz sela prolazim i naiđem na bezazlent decu, u belim košuljicama, uprljane od zemlje i trave, što bezazleno u prolaznika gledaju, i kad ih upitam vole li više majku ili batu, redovno odgovaraju: batul! Vole više čuti njegovu milostivu reč. A rečica će ispod kuće, kao i ova ovde, između visokih trava da i dalje krtivuda.

Ivo Ciprko

Ivan Ciprko, rođen u Dalmaciji (1869), bio je po zanimanju šumar, izdao je na svijet nekoliko zbirki prirovnika (Primorske duše, Sa ostrva, Sa ostrva, Kralj mora, Utisci iz rata, Panci, i dr.). U prirovnici mnogo se bavi životom naroda po odelima, dalmatinskom prigorju, a voli ga upotrebljavati za svoje često nepoštene ciljeve (Panci). Zato je seljaku i omililo. Umro je godine 1923.

¹⁾ po nagonu, sam od sebe.

Čitanka za produžene i više narodi škole

Rodu o jeziku

O jeziku, rode, da ti pojem,
O jeziku milom tvom i mojem!
O preslatkom glasu onom
U kome ti mile majke
Usnivahu slatke bajke,
Koga šaptom i romonom
Duši ti se svijest probudi,
Te ti spozna i uvidje
Da ti bolje nije nigdje
Do na tvoje majke grudi!

Po njem tebe svijet poznaje živa,
Na njem ti se budućnost osniiva.
Zato uvijek k njemu teži.
U njegovo jato hrli.
Okolo njega ti se grli
I u čvrsto kolo veži
Pa ti ne će vremeniti
Burni trijesi da naude;
Po jeziku dok te bude,
I glavom će tebe biti!

Ljubi si ga, rode, iznad svega,
U njem živi, umiri za njega!
U njem sve ti blago slaviš,
Što ti osta od starine.
Nemaš ljepše ni baštine
Potomstvu si da ostaviš.
Dragi kamen on ti budi
Kog da čuvaš kao oko.
Kog da braniš kao soko.
Komu da si vjieran svudi.

Svaka zvijezda svojim svjetlom sijeva,
Svaka ptica svojim glasom pjeva,
Ti jezikom svojim zbori!
Slatkim glasom materinim
Odlikuj se među inim!
Bog bo mili s njim te stvori.
Njim da budeš svoj svojemu,
Njim da sreću odoliševaš,
Njim da plačeš i popiјеvaš
I njim da se moliš Njemu.

Tud tudinu, tebi tvoji doliti,
Tudi poštu, a svojim se dići!
Dići se možeš njime:
Njim carevi carevahu,
Njim kraljevi kraljevahu,
Slavne mu je loze ime,
Slavan puk ga svojim zove,
I dok bude slavi vijeka,
Biće i on njozi jeka
Od vjekova u vjekove!

Od Stambula grada do Kotora,
Od Crnoga do Jadranskoga Mora
Njegovu carstvu prostor puće.
Tu po gora i dolina
Preko deset pokrajina
Svud ga majke djecu uće:
Sokolova, sokolica
Njegovijeh gnijezdo tu je,
Svuda tud se pjevat čuje
Pjesan Marka Kraljevića.

Junackijem glasom u njem poje
Junak narod uspomene svoje.
Uz gusle se u njem ore
Kroz sve vijek k nama doli
Sve radosti i sve boli
Našeg svijeta pjesni tvore
Utrnulih naših plama,
Osvjetlanh naših lica:
Sva je naša povjesnica
Velik samo zbor pjesama!

On ti svakoj tuži i radosti.
On ti duše cijeloj nutarnosti
Jedin pravi tumač biva.
U njem ti se žalost topi,
Da ti suza lice škropi,
U njem s' čustva radostiva
Tvoje srce vatrom gori,
U njem samo potpunoma
Ljubav malog tvoga doma
Jasno, krasno tebi zbori!

Ljubi, rode, jezik iznad svega,
U njem živi, umiri za njega!
Po njemu si sve što jesti:
Svoje tijelo, udo svijeta,

Бус посебног свога свијета
У народа силној смјеси.
Без њега си без имена,
Без дједова, без унука,
У прошаст сјена пука,
У будуће ниј сјена!

Petar Preradović

Petar Preradović rođio se god. 1818 u selu Grabrovici kraj Bjelovara. Svršivši osnovnu školu, pohađao je vojnički zavod u Bjelovaru, a poslije u višu vojničku školu (akademiju) u Vineru. Najprije gdje bijaše kroz osam godina uvijek prvi dak. U to vrijeme počeo je pisati njemačke pjesmice. Ijubav prema hrvatskoj knjiži probudiše u njemu njegov časnički drugovi Spirito Dimitrović i Ivan Kukuljević Sakcinski. Prvi se put javi E. 1844 u dalmatinskom listu »Zorik hrvatskom pjesmom »Zora puka, biće dana!« Od toga časa pa sve do svoje smrti pjevaio je on krasne pjesme sokoleći narod svoj za sve što je lijepo i plemenito. Pjevajući svoje narodu i svojoj domovini, ne misli samo na svoju domovinu Hrvatsku, nego na sve slovenske krajeve. Najviše ga je bilo u srcu razdor između jednokrvne braće Hrvata i Srba. Tako je on postao najveći zastupnik slavenske misli u hrvatskoj književnosti. Nijedan naš pjesnik nije dosad tako lijepo opjevao i proslavio slavenski rod kao Preradović. U svome zvanju napredovao je do generalškoga čina. U svojoj najljepšoj dobi počeo roboviti i umrijeti u Faraledu kod Veszale (Veszau) E. 1872. Sahranio ga svečano u Beču, odakle mu zahvalni hrvatski narod prenese smrtne ostatke na zagrebačko groblje Mirogoj, jer je i on sam želio da počiva u rodnoj grudi. Na grobu mu postaviše od štapišta sromenik hrvatskoga kipara Rendica, kako majka domovina vjerna vjernošću njegov grob, na kojemu je uklesana ona njegova želja:

»U tvoju rođu daј mi groba,
Tvojom свијесом grob mi kiti!«

Браћа

Јово:

Ја сам Србин мали,
Јово мене зову,
Род мој крвном зали
Сву нам земљу ову.

До два имам брата
Ко два добра данта:
Ивана Хрвата
И Словенца Јанка.

За ту моју браћу
Его моје крви:

За њих увијек стаћу
На бранику први!

И в о :

Колџевка Хрвата
Домаја ми мила,
Два ми вјерна брата
Незина су крила.

Та два крила дају
Нему лијету снагу,
Они ми домају
Тако штите драгу.

Десно братијенац
Србин ми је ено,
Лијево је Словенац,
Друго крило њено.

Сад гдје душман гвечи
Јадран наш и кини,
Дух мајчине ријечи
Нека нас сједини.

Ничија да овди
Не свлада нас сила,
За откуп слободи
Сва нек једре крила!

Јанко:

Гујено Сара ријека
Вигел угледа данак,
Ту од памтивијека
Словенцу је станак.

Вена прута сјајна
Све нам споји друме,
А из вага тајна
Свети гласи шуме

Брани вал јој хвата
Братске љубећ краје,
Срба и Хрвата
Дивне завичаје.

Кошто до три краја
Незин пас нам стеже,
Тако нека спаја
Љубав нас и веже.

До журене зоре
Тек нам саглом стиги,
Без ње ништа дворе
Својој срећи диги.

Јосип Милановић

Јосип Милановић писао је књижевник који је своје шедовите радове издано у десетак књига и књижевних. Пјесме су му познатише докато оне и славије, а велики је био његових пјесма нације дјети, па се Милановић убрза међу најпознатије дјете пјеснике новијег времена. Угледао се много у народну пјесму и у неке пјеснике својег и старијег времена. Поради његових дјетских пјесма зову га хрватски Змај Јовок.

Krsitke

Starijšina Marko uzvao goste na krsitke svoja novorodenoga sina Milutina. Sretna majka ustala i pomaže Marku, da prirede sve, što treba dok se kum Grga i kuma Manda vrate iz crkve.

U to vrijeme skupila se rodbina bliža i dalja, — i kuća bila puna gostiju. A kako i neće? Dobri gazda Marko dobio sina Milutina. To mu je već drugo dijete, druga radost roditelja.

Uto eto kuma i kume iz crkve, a nadoci će i sam gospodin župnik koga su umolili da uvelica radost njihovog kuće.

Okrštenoga malisa Milutina polegla kuma Manda u kolijevku na bijele jastuke. Dijete mirno i spokojno spavalo. Međutim razdragana družina sjela k punome stolu da se provese.

Kum Grga ustane prvi da nazdravi novorođenčetu, malom Milutinu:

— »Braćo moja! Naš mali svećar današnjim sv. krsom stupa u nov život: postaje novim članom naše svete crkve. Ljubav ga dala, a blagoslovio dragi Bog. Eno to dijetešće nježno i milo! Nježno kao proljetno sunce, a milo kao majčin cjelov... Ej, drago dijete, buji, rasti, cvati da razveseliš dobrog oca, milu majku, naše selo i svoju dragu domovinu!«

— »Amen!« odvrata družina i redom izrazuje dobre i lijepe želje malome Milutinu, koji još uvijek spokojno spava.

Čika Stevo

Kako se slavi u Šumadiji

... Kad dođu gosti, ako je lepo vreme, iznese im se naproje klupa s ponjavom da sede dok drugi gosti ne stignu. Ako nije lepo vreme, sede u sobi. Prvo gosti podele deci dar što su doneli. A moralo se doneti deci, jer se ona zbog toga i raduju gostima. Zatim se poslužuju šećerom, vodom, kafom i hladnom i vrućom rakijom, koju piju sve dole dok ne sednu za ručak. Pošto dođu svi gosti kojima se domaćin nadao, sedaju za sto. Po tom domaćin i najstariji (a gleda se da je i najmiliji) gost (ili sveštenik) lome kolač, pošto prethodno piju po triput crno vino »za lepe slave i Svete Trojice«. Kolač donosi devojka na peškiru¹⁾, i, pošto ga spusti na sto, ljubi sve goste u ruku, a oni joj svi viču: »Živa i srećna bila!« Zatim domaćin vadi svoju nož, prekrsi

¹⁾ ručnik

se i preseće kolač unakrst. Te preseke prelje crnim vinom i pruži gostu kolač, te ga malo okreću pa ga prelome i onda tri put dolivaju crnim vinom koje s kolača pomalo piju; pošto promene polovice, priklanjajući se jedan drugome, govore: »Hristos po sredi nas, i jest i budet, va veki Amin!« — Otac, Sin i Sveti Duh... va veki Amin!« — Zatim domaćin rekne: »E, nek je na zdravlje kolač« i poljubi se s gostom s kojim je kolač lomio, i još sa nekim u blizini, pa onda svi gosti jednom rukom lome naročito za to spremijenu pogaču. Po lomljenju kolača i pogače pomole se Bogu za zdravlje domaćina i za napredak kuće pa sednu za sto i počinju jesti.

Ručak se postavlja obično u dva, tri ili četiri sata posle podne, i traje do noći. Za vreme ručka napijaju se zdravice. Prvu zdravicu napije najstariji gost, koji je u čelu trpeze; za zdravlje domaćina i ukucana. Drugu za zdravlje kumova i prijatelja (pomene se: »Kumove ne menjati, prijatelje dobičati«), a treću za zdravlje komšija i gostiju pije sam domaćin. Posle svake zdravice svi gosti pevaju »mnogaja lieta«. Na slavi domaćin ručca stojići sve dole dok se ne pije zdravica za njegovo zdravlje. Posle seda za sto. Domaćica pak i deca primose jela, pa posle zasebno ručcaju. Ako na slavi bude što neugodno, domaćin ublažava rečima: »Opršćavajte, naši smo!« Posle ručka, koji su dobri pevaci pevaju različne pesme te time vesele sebe i domaćina. U pesmi uzima učešće i žensko i muško. U noć daljnji gosti zaostaju kod domaćina na prenoćištu, a bližnji idu svojim kućama...

Iz »Narodnih običaja«

Пропштење на селу

Да видиш цркву каква је! Побожне су мушке, а још више женске руке припомогле црквењаку, те су своју лику претвориле у прави перивој донесавши Богу најлепши дарак од свега што је порасло у гори и у домаћим вртовима. На углу сваке клупе притврђена је повисока китна једова грана; свијећњаци, кипови и силе огтарске обилно су пвијећем нахићене, а свечара св. Михаила само насључујеш, али га не видиш од шуме грана и вијенаца којима су га закрпали. Тај наравни урес просиће свом црквом угодан мирис, а богољубно стадо с поносом гледа тако украшену своју стару мајку.

У томе и звонце два пута зачина, и на тај знаг од онога жамора и немירה намјештања наста мир и тишина као да се све каменом претворило. Само се неки над вишета па прстима пропшње, како би му преко главе видео, а све очи упрте

су у врата сакристе. Из ње најприје изиђу озбиљно као мали паше четири бака у црвеним скућима и бијелим кошуљима, које се слабо кад облаче. Да, сретне дијец! Тај дан се не би ни с краљевима мијењали. Бити да је мајка којога тога од њих ту част за свога миљеника од учитеља молбама и сузама исплакала. За ђацима достојанствено ступа свевенјатка двора домаћег жупника, а за свима он. И на њима је рухо које се ријетко виђа, пак се и за ухар облачи. Сав сјај владалачких дворова и њихове тиздаве пратње не гледају тому навикли гледаоци оном љубопитношћу и оним радосним играњем срца којим на дан црквенога года у таковој сеоској цркви могу ону скромну, али необичну опрему и онога по којег незаног странаца.

Служба започе, и црква се попут језера устала: све се на кољена спустило, и сада је опет сва површина мирна. Данао као да и звона дружичје звоне, домаћи жупник као да дружичје пјева, и оруђе као да дружичје свирају: све је некако свечано. А учитељ? — О да сте чули како је он своју михаљску пјесму дивно отпјевао! Сву је снагу свога гласа прибрао, сву је своју душу у ту пјесму прелио и, на чител свију странаца, сву је славу свога имена данас уз њу привезао. Али је и усно. Растворених уста и према кору укешених глава с блаженим посмјехом сјајних лица, слушао је народ ту стародревну пјесму св. михаљску која се само један пут у години чује. Гдјекоји је старац од мигња на кољенима покривао и, придушеним дисањем пратећи учитеља, тешко се успрелио да у сав глас с њим не зацјева. Многа је старина рољем (крајем) убрдача крадом утрга сузу побожнога гапућа.

Служба Божја мине, и народ из цркве провре те се попут ријеке разлије сеоским тргом. Мајке воде дјецу под шатор липинарски и ту их нападају мелницом и купују медањке: кому коња, кому беду, а кому опет под врат колајну с траковима од шарена папира. Јамо се опет под другим шатором нашла сеоска младок те се дарују: које претеном, које научницама, које привама, које трепетљикама, које свиленим рупницама, и те малце незнатне вриједности нуде се с ваљтошћу и достојанством, а примају с већим блаженством, него се дају и узимају краљевски дарови од Бисера и злата. Озбиљни господинари брину се више за свагдање потребе живота, и како је у кога јача или слабија дружина, један се читави спопом опанака забацио, а други читав торваљ шешира на главу наслатао. Бити стоји нудилаца и као мале пушке одјекују дланови порача. Цигли двојница мијеша се с писком свирајница, кроз неуредни жамор свјетлне предире вџ и скардна пјесма

испол механе, а обијесној свирци и пусту прикладану гајдапезу одговара сјетна гудба гузала и озбиљни звуци пјесме слијепчеве.
У томе и подне зазвони, и све што је домаће развије се својим кућама.

Јанко Јурковић

На Бадњи дан

Ето опет Божић иде,
Свашта ће се добра смијет,
Весела се лица виде
Гдје се млади каже свјет.

Мајка је ротајце
Набавила многу ствар:
То ће кџери кити лице,
То ће синку бити дар!

Красно ђедо, ено за те
Мак се туће, луп, луп, луп!
Јабукe се једре злате
И ораћа добар куп.

Виће свашта бар на Божић,
Виће сјајан сваки куп,
И сигодам бриси пожић
Да у пећен резне бут.

Слатке смукве и рогаће
Назире си млади дак.
Топле види већ колаче,
Мило од њих мори зрак.

Са мнош пјесму запјевајте
У славу нам блага днел!
Лијеро ми се митрожајте,¹⁾
Бог нас чуво од зла свел!

Јован Трнски

Божић

Божић је најљепши светас у години. С њим је и нашем народу скоројано највише лијепих обичаја по којима успрелена па те дане остаје, док смо живи, мила и драга. И старци се угодно сјећају певина веселја којим су доцекивали и славилу у дјетинству Божић, особито бадњу вечер. И доиста, нема светковине која би се у нас славила с толико чисте срдасности као та.

Она нам је остварила данас лијера као Бог који ју је дао: али студен, како се пристоји сваком Бадњаку. Смијег под поганама скрири, инје се по дрву ухватило те се према сунцу свијетли као сребро и драго каменје. Људи се пласом журе, у руке дувају; носови се сгевне, а из уста сукља

¹⁾ називати узгајашно мнр Божић.

para, i od nje se po breima hvataju ledenice muškarcima. U svem selu ništa se izvan kuće ne radi. Drva su za ogrijev kolači napečeni, i samo još oko tople večere današnje utučeno, se reduše³⁾ po kućama. Tko je ikoliko moguć, taj je dobavio ribe iz grada, a ostalo se našlo kod kuće. Bez prebrance⁴⁾ i medenjače nema Badnjaka. Djeca se po ulicama igraju, jer se igraju na orah i lješnjake. Od popodne već se stolovi steru i po njima namješta obilato jelo i pilo, slama se u sobu unosi, stajanje haljine oblače, i sve priprave čine da bude veselo i časno dočekan božanstveni prihodnik, od koga da bude blagoslova svakomu pravomu kršćaninu i čovjeku toga ne bi znala za te blagdane. Tko uhvati ciganina za čeljad bez kuće i kućišta i bez sigurna zalogaia svaki dašnjeg.)

Sunce zađe. Na tamnoj pučini zapali nebo svoje bezbrojne luči, večernjica se ustavila upravo nad crkvom kao tiha; ali tko nije upravo pri takovim večerima već nasluškivao neki tajni šum u uzduhu, rekao bih: odasaj prirode u snu koji se pobožnim dušama činjaše danas kao skladno pjevanje anđela u dalekoj visini nebeskoj na slavu Spasitelja svijeta. Titravim zvijezdama na nebu odgovara dole prozora koji bi krio plaštem tame budi sirotinju, budi tugnu lojanicom; takovoj noći svako ima srce pogledati u lice, jer iz tmine te noći rodi se svjetlost svijetu.

Betelehem stoji za sve večere rasvijetljen u jednom kutu sobe. Djeca pjevaju pjesme oko njega; roditelji sad slušaju, sad se razgovaraju.

U pjesmi i razgovoru dođe i ponoć. Ne na nebu, zvijezdi puti; i tutanj crkvenih topova razliježe se po dolini nini; ne glasovi andeoski, nego složni zvuci zvona najvećuju ljudima da se rodio Spas svijetu; ne pod neizmjernim svodom nebeskim ukazuje se zapanjenim pastirima glasnik žrtvenik čovjek, svećenik Gospodov, pozivajući vjernike da slave Boga, koji posla jedinorodnoga sina svojega da nas

¹⁾ bravče cijelo ispečeno; ²⁾ žene koje je zapao red da vrše kućne poslove; ³⁾ prebrani pasulji; ⁴⁾ čovjek koji dođe na Božić u kuću kao gost. Domaćin obično pozove siromašna čovjeka za taj dan u kuću, jer misli da poliožanjik može donijeti sreću ili nesreću u kuću.

otkupi od grijeha krvlju svojom, a stotine glasova ljudskih odgovaraju mu uz složnu svirku orgulja: »A na zemlji da bude mir ljudima dobre volje«.

Janko Jurković

Janko Jurković rodio se u Slavon. Požeri 1827, a umro je u Zagrebu 1884. Bio je gimnazijski profesor, školski nadzornik i napokon vladin savjetnik. Jurković je pripovjedač koji umije vjerno opisivati ljude iz života malogradskega i seoskega kao: seoskega učitelja, malogradskega trgovca, umirovljenoga krajiškoga stražmeštra, a sve je prokano ugodnom šalom, te prema tome pripada među prve i najbolje naše pisce šaljivih pripovijedaka. Naiveći je uspjeh imala njegova šaljiva pripovijetka Pavlo Čuturić. Jurković je pisao i drame i vesele igre, zatim šaljivu pjesmu »Kako su se zavadili psi, mačke i miševi«. Veći dio njegova rada izdala je Matice hrvatska. Jurković je sastavljao svoje radnje na realnom (zbijskom) životu ti, na istinitim događajima i živim licima što ih je sam poznavao ili ih upoznao po životu pripovijedanju. U njega svagdje preteža neka poučna, plemenita namjera. Jezik mu je osobito čist — uzor štokavskoga govora.

Durdev danak

Osim Božića nema nijednoga sveca uz koji bi se vezalo toliko narodnih običaja kao uz Jurjevo ili Durdevo.

To je razumljivo, jer je Durdevdan u proljeće kad se priroda odijeva cvijetom, livade zelene, gora osipa listom. — Iza duge i teške zime povijaju se mekani i topli vjetrovi, sunce veselo prosijeca magle i oblake, a mlake i rodne kiše natapaju zemlju i mame trave i cvijeće. Ptice svojom pjesmom razveseljuju brda i doline, sve se budi, oživljava, pjeva i veseli. Bolesnici se raduju, jer će ih ogriyati svijetlo sunce, rastjerati im mutne i crne misli i olakšati boli.

Sveti je Đurda mlad vitez i junak. On — po pričanju — ubija strašnoga zmaja koji je strah i trepet rodu ljudskome. Taj zmaj muči slabe i nejahe, živi o tuđoj muci, udara grozne poreze i namete na sela i gradove. Njemu nitko ne smije izći na međan. Tri su u njega glave, tri nemilosna i okrutna srca. On ubija sve što je dobro, lijepo i plemenito.

Takova je zmaja ubio sv. Juraj i iz muke i nevođe izbavio sela i gradove. Pa zar je onda čudo, da ga naše selo voli, poštuje i da mu se moli, neka ga očuva od sile i nasilja, bolesti i nesreće i svega što čini zlo, nepravda i neljudstvo. Uz sv. Đurda vežu se mnogi narodni običaji. Stočari se tome danu raduju radi marve, jer — kažu — što se do Đurdeva izimi, to već ne će manjkati; a vrtlari opet drže da će biti dobra i obilna roda od onoga što licem na Đurdevo posiju. Imade krajeva gdje neki o Đurdevu čaraju i vraćaju koješta, ali nije takova besmislica za ozbiljna i pametna čovjeka.

Radostan je i drag taj blagdan osobito za mladež. To je dan cvijeta, veselja i pjesme. Negdje se taj dan rano ujutro i kupaju. A onda cio dan ječi pjesma, veselje i svirka. Od vrbove se kore prave trube i svirale pa odzvanjaju uoči Đurdevdana i na Đurdevdan. Taj dan počinju igre i plesovi na polju, a mladež pjeva staru đurdevsku pjesmu:

Đurdev danak, junački sastanak,
Jer su gorski okopnili snijezgi,
I šume se listom zaodjele
I livade travicom pokrile.

Stariji svijet, koji nije više za kolo i pjesmu, izlazi na travinu, posjeda u voćnjacima pod rasevalo drvo, osobito pod šljivu, i razgovara se.

Đurdevdan se uzima kao završetak zimskog polugoda. U isto se doba pogađaju i otpuštaju sluge, pastiri, podmiruju se računi itd., baš kao i o Mitrovi dne. Na ta se dva dana i u staro doba plaćao državi porez i ostali danci i nameti.

Đurdevdanske se kiše drže najvećim blagom Božjim za zemlju i usjeve. Đurdevdanske kiše i Petrovske suše ne izglednije nikada naroda.

Po »Selac«

Lazarice

Odvajkada je bio običaj u našem narodu da se na Lazarevu subotu skupi nekoliko devojaka, obuku se u lepo odelo, okite se cvećem i idu od kuće do kuće te pevaju različne pesme i igraju; narod ih zove lazaricama ili lazarkinjama.

Posao taj one su vršile voljno i bez ikakve nagrade, smatrajući to kao versku dužnost i počast. Docije, kad sila turska pritište zemlje srpske, i običaj se ovaj počeo da menja. Dugo vremena pevale su i igrale lazarice u domovima srpskim tajno da ih ne opaze Turci. Divno odelo nije se oblačilo da lazarice ne bi padale u oči groznom Turčinu. Mesto divnog odelu i mirisnog cveća zaodjevale su se srpske kćeri i u iscepane haljine, pristale su da se na njih voda leva¹⁾, samo da sačuvaaju običaj narodni.

Ali s dana na dan, što je sila turska bila veća, običaj se gubio, ali se ipak nije izgubio. Narocito se ovaj običaj lepo sačuvao u Staroj Srbiji, Mačedoniji i oko Niša.

Evo kako se vrši taj običaj oko Niša:

Lazareve subote ujutro rano, devojka koja misli biti Lazar, pozove drugarice u svoju kuću da se spremaju. Ona se obuje u muško odelo, na glavu metne kapak ili nešto na to nalik, dva bela peškira ukrsti preko grudi, uzme u

¹⁾ kao na dodole.

ruke mać i drži ga pred sobom. Okiti se lepo cvećem, a preko lica prebači tanak veo pa tako ide s Lazarem. Druge tri devojke, koje su također lepo obučene, idu za njima i pevaju lazaričke pesme. Često idu čak i u drugo selo, za koje čuju da nema lazarica, pa dolaze i u Niš i pevaju.

U svakom domu peva se prvo domaćinu, pa domaćici i onda ostaloj čeljadi. Dok pevači pevaju, dotle Lazar i Lazarica igraju. Čim pesma prestane, oni se jedno drugom klanjaju. Tada počinje ili nova pjesma ili idu dalje.

Posipanje vodom u toj okolini nije u običaju; to se radi kad idu dodole, i to samo onda kad dugo nema kiše. Narodno predavanje veli da je običaj lazarice ostao još iz doba Hristova, od sestara Lazarevih. Mnogi vele da je ostao od kneza Lazara, koji je imao običaj da o svom imen-danu šalje devojčice po kućama i radnjama da pevaju različne, lepe pesme.

Lz »Bratstvo«

Pjesma kraljička

Deset do petnaest devojaka, lepo obučelih i okicekih, idu o Trojicama od kuće do kuće te igraju i pevaju; jedna se među njima zove kraljica, druga kralj, treća barjaktar, a četvrti dvorkinja. Kraljica se pokriva belim peškitom po glavi i po licu; kralj ima na glavi šahir taklen cvećem i u ruci mać, a barjaktar nosi na kopljn barjaktić beo i crven. Kad dođu pred čiju kuću, onda kraljica sedne na malu stolicu, a dvorkinja stane pored nje, ostale devojke uhvate se oko nje u kolo kao srp, pa se okreću na levo stupajući po dve stope unapred i pevajući. Kralj stoji na levom kraju kola, a barjaktar na desnom, ali se oni ne hvataju u kolo, nego kralj sam za sebe (s licem okrenutim kolovodi) jednako igra uzma-hujući maćem i izmičući unatraske, a barjaktar (s licem okrenutim u koso), s barjacom u ruci, igra pred kolo. Najpre počnu od kraljeve kuće; a prva pesma, što pred svakom kućom pevaju, zapoveda domaćinu ili domaćici da iznesu kraljicu stolicu, pa onda ona započne pevati redom svima, koji se nalaze u kući, pevajući svakome osobitu pesmu.

Vojislav Joannović

Mi dodosmo ovde
Pred majstorske dvore.

Treće joj se hvata
Skut' svilina zubuna.

Majstorski su dvori
Skoro sazidani:

Gledale je druge
Pak joj zaviđele:

Kamen po kamenu,
Iver po iveru;

»Blago tebe, drugo,
Majstorova ljubol!

I po njima šeta
Mlada majstorica,

U naručju nosiš
Sina Panteliju.

U naručju vodiš
Sina Panteliju,

Za rručju vodiš
Čerku Andeliju,

Za rručju vodi
Čerku Andeliju,

Treće ti se hvata,
Skut' svilna zubuna!«

Narodna

Кармине

Сакрашили су чика Мишу. — Читаво село било на погребу, а дошло људи и из оближњих села, јер је чика Мишо био на далеко љубљен и познат као добар господар и честит човјек. Било плача, суза и нарицања...

Послије погреб аживјеља је тужна кућа. Састала се то-тово сва родбина, својта и многи знанци. Домари их подво-ринише и утосише крај обилата стола. Та по старом обичају — то су кармине.

— Није ипак право да се у кући покојника — одмах иза погреб а — држи гозба и неке руке слава! — примијети неки странац.

— То су кармине, брате! — одврати један старац. — Видиш и сам да се не бучи, не пјева, ни не галами, већ се сав разговор креће о чики Миши и спомињу најљепши дани ње-гова живота, само да се утјешу удови Мара и њезина драга дјечина. Ја држим да је добро да се тај народни обичај ушчува.

— Зашто добро?

— Ето зашто! Куд би сада ови домари, укућани, родбина и својта од жалости? Та ислакати би и очи и срца, да су сами. А дјеца опет не би ни оком тренула да усну од страха, јер у нас још има празне вјере, да се мртвик враћа. А овако —

— Разумијем. Овако се утјеше, позабава и растеку. Жалост и туга њихова подијели се међу учеснике, па им је некуда лакше поднијети — бар у први час — губитаке доброга оца и храниоца.

— Јест, брате, добро си разумио! Само кармине не смињу да буду веселине и пијанке као о покладама, већ тиха туга за покојником који се по Божјој одреди преселио у бољи свијет.

— Бог га помилуј, доборога чика Мишу! Био је поштењак и честит газда... Добар је био, па га је Бог позвао к себи.

— Добар, добар! запалакада удова Мара.

Чика Орево

Mati

Dete revno¹⁾, dete malo,
kđaj mi bodeš²⁾ poplačalo,
kar sam za te skrbna mati
morala in bom prestati³⁾?
za te sem in bom živeła.

¹⁾ revno — ubog, jadan; ²⁾ bo(đe)m — budem; ³⁾ prestati — pre-
trjeti.

А јачком шајке¹⁾ сугавиља.
Кад видјеше млађани солдати,
Они моле цара господина:
»Бора теби, царе господине!
Дај пустидер мила брата секи,
Не би л' нам се море разбистрило
И лагане шајке покренуле!
Кад то чуо царе господине,
Пустео је мила брата секи;
Умах се је море избистрило
И лагане шајке покренуле.

Народна дјеска

Isus i djeca

Isus u slici djeteta, a na prosljasku obučen, sjedi pokraj puta ispitaјуći sreća ljudska.

Dječaci idu iz škole i prolaze pokraj njega, a on njima ruke pruži: »Darujte me siromaha! Udiјelite gladnom siro-
mahu!«

Prvo ga dјete чује, маša се за торбицу па извуче комад kukuruznog, žutog hlјeba, i реče: »Gledaj čuđal! Gladan sam, a zaboravio sam da imadem hlјeba!«

I stade ga veselo jesti.

Drugo dјete izvadi iz torbice dobar komad bijela hlјeba i pruži ga Spasitelju govoreći: »Uzmi, ja nijesam gladan!«

Malo kasnije približi se još jedno dјetešće Isukrstu, a Isus i prema njemu ruke pruža.

Dječarac se zaustavi, zagleda se u Isusa pa mu реče: »Ti si gladan, a ni ja nijesam sit. Ali je u mene, hvala Bogu, nešto hlјeba. Podijelimo ga!«

Pa izvuče iz džepa komadić crnog hlјeba, što mu ga је sirota mati dala, i pruži polovinu Isukrstu veleći: »Uzmi, brate!«

Taj čas preobrazi se Isus, blagoslovi dјete i реče: »Sјedi k meni, dјete moje! Jer nije opak koji ne daje, niti је dobar koji daje — ali onaj koji је i sam gladan pa dijeli hlјeb svoj s bližnjim svojim doći će sa mnom u kralјevstvo ne-
besko.«

Fran Mažuranić

¹⁾ прост лађе
Читанка за пронађене и више народ. школе

Ivan Mažuranić

Fran Mažuranić

Porodica Mažuranića u hrvatskoj knjiži. U Novom Vinodolu u Primorju kolijevka je staroj porodici Mažuranića. Na osvit hrvatskoga preporoda uhvatit će se u kolo Hrvat. književnih radnika i braća Mažuranići: Antun, Ivan i Matija. — Antun (rođen god. 1805), profesor u zagrebačkoj gimnaziji, a kasnije direktor hrvatske gimnazije na Kijeci, radio je mnogo oko pronalazanja jezika (na-pose čakavskoga narječja), a s Mesicem i Vebrom izdao je Povijest književnosti u primjerima. Umro je u Zagrebu g. 1888.

Ivan se rodio god. 1814. Počeo je pjevati kao gimnazijalac i zarana prionuo uz Gaja i njegove misli. Njegova se slava nadaleko pronesla kad je god. 1846 izišao njegov spjev »Mrt Smal-age Čengića«, gdje je opjevao petvijekovnu borbu »za krest časti i slobodu zlatnu«. Po jedrini pjesničke mašte, po bogatstvu slika, po svezi izraza i ljepoti jezika to je jedno od najboljih djela cijele naše književnosti. Svršivši prava u Zagrebu, bio je neko vrijeme učitelj u gimnaziji, a poslije odvjetnik. God. 1873—1880 bio je hrvatski ban. Umro je god. 1890.

Njegov sin Vladimir islikao se kao nauč-njak i dramski pisac (Grof Ivan). Spjevao je nekoliko pjesama, izdao pjesme svoga oca i opisao život Dimitrija Demetra. Umro je u Zagrebu kao predsjednik banskoga stola u miru god. 1927.

Treći od braće, Matija, octao je živo i oso-bito jedrim jezikom stanje u Bosni i Hercegovini u djetlu »Pogled u Posunac«.

God. 1883 pojavio se u »Vijenac« mladi pisac, sin Matijin, Fran pjesmama u prozi pod nadpisom »Lisice« i kasnije »Novo Lisice«. Nakon duge stan-ke javio se Fran Mažuranić g. 1928 opet u hr-vatskoj književnosti zanimljivom knjigom svojih doživljaja pod nadpisom »Od zore do mraka«. Umro je u Berlinu 1928. Pravo mu je ime Vladimir.

Dete i ranjenik

Pod stanišnom strehom, na kamenu hladnu
Gde ratnici kisnu i turobno čute,
Sedela je ona, i dječicu gladnu
Skupila pod svoje materinjske skute.

Tek stigli iz Mačve; polusmrzli skoro,
Izbani kišom novembarskog neba;
Bilo ih je sedam; sad ih je petoro,
I dva božja dana nisu vidli hleba.

I dok kiša siri i voz snažno sviga,
Dotle jedno malo cvili neprestano

Glasom tako tužnim, da u srce dira:
»Nano, ja sam gladan! Daj mi hleba, nano«.

A svetina vrvi, stiže sa svih strana;
Gazeći nemarno po stanišnom blatu,
Očekuje svoje. Za plać mališana
Niko i ne haje. Tako je u ratu.

»Hleba! Hleba!« ječi... Tu, uz samu ženu,
Bled ranjenik jedan na kamenoj ploči
Ležaje, i, plaćem probuđen, on prenu
I uzdahnu teško i otvori oči.

I, s nadčovečanskim naporom i mukom,
Odiže se malko na ležištu svojem
I zastade časkom, poduprv se rukom,
Dišući duboko, sav obiliven znojem.

Ra čisto ozaren, pun milošte blage,
Upraviv na dete krotke oči plave,
On poslednjim svojim zaostatkom snage
Izvuče lagano torbu ispod glave.

I gle; vitez slavni iz poslednje borbe,
S pet dubokih rana od pušanih zrna,
Izvadi, drhteći iz vojničke torbe
Svoj poslednji obrok, komad hleba crna.

I pruži... i glasom punim blage sete,
I očinske duše i milošte neba,
Pozva k sebi gladno, rasplakano dete:
»Mali, hodi čiki! Uzmi, evo hleba!«

Vojislav J. Plé mladi

Просјак

Прошао сам улицом. Зауштавно ме просјак, један изне-
могао старал.

Поцрнеле, сузане очи, покореле усне, грубе руке, нечисте
ране. О како је унаказила беда то несрећно биће.

Он ми је пружио своју црвену, поднадућу, прљаву руку.
Јечао је и јављао, молећи за помож.

Почех тражити по цеповима. Ни новчаника, ни сата па
чак ни мараме. Нисам ништа са собом понео.

А просјак је непрестано чекао. Испружена рука је подпр-
тавала и стресала се.

Потресен и збуњен, ја сам стегло снажно ту прљаву, уз-
дрхтаву руку. »Не срди се, брате, немам ништа, брате мој«.

Просјак је упрко тада своје поцрвенеле очи у мене; његове модре усне наслијале су се и сада он мени стипште моје слеђене прсте.

— Ако, брате, — пропашта — и на овоме ти хвата. То је такођер дар, брате.

Осталих тада да сам и ја добио милостињу од брата свога. И. С. Турњев

Марко Краљевић избавља робље

Послио Марко девет година: три године за очеву душу, три за мајчину, а три за своје здравље, једне недеље напусти да оде на Косово, у цркву Грачаницу, да се тамо исповеди и причести, па упита мајку да ли ваља носити оружје. Но мајка му је говорила како ваља да обуче празнично рухо¹⁾, али да не носи ништа од оружја, јер и по закону не пристои ићи у цркву под оружјем. — »Ти си ми, Марко сине, врло прек и љутит, јако заматнеш кавгу; па неш огријешити душу, а грешан не можеш у цркву на причешће.«

Послушао Марко мајку па нареди љуби²⁾ да му опреми Шарпа, а он оде на чардак³⁾ да рухо промени. Но Марко је имао верну љубу која се бојала да ће Марка без оружја снаћи каква беда; па кад је опремала Шарпа, прикри му под његовом великом гривом Маркову сабљу говорећи му: — »Ако ли, Шаро, буде Марку до невоље, кажи му за ову сабљу.«

Кад се Марко опремио, појаше Шарпа и оде друмом и планином. А кад је био у гори, али у гори све липше повијало. Пита Марко гору каква јој је невоља⁴⁾ је је увенула; да ли је сунце саторело или слана⁵⁾ попарила. Но гора му је тихо говорила како је јутрос рано кроз њу прошао црни Арапин тонећи пред собом три синцира⁶⁾ робља: у једном нежењени момци, у другом младе и лепе дјевојке, а у трећем све деца мала, па је од туге и жалости за робљем увенула.

Кад је Марко зачу, писну као љута гуја, што није поnio оружје, а голим шакама не може се избавити робље. На то му Шарпа проговори да благосиља вјерну љубу која се побригивала за њ, па му рече да пружи руку под приву где ће наћи своју општу сабљу.

А кад се Марко дохватио оптрне хорде⁷⁾, потера Шарпа те брзо сусетише Арапина и робље. Намах кидише па Арапини, одсече му главу и метне у торбу. Затим ослободи робље од синцира говорећи му: »Ајте сваки дому својме па се молити Богу за здравље Краљевића Марка.«

Одатле се Марко врати у Прилеп и не оде у Грачаницу на причешће.

Бук Ст. Караџић

¹⁾ одијело које се облачи у светил, ²⁾ жена, ³⁾ торње одале, ⁴⁾ муч, ⁵⁾ ланац (робље повезано ланцем), ⁶⁾ сабља.

Sam

Gorje mu, ki v nesreči biva sam;
A srečen ni kdor¹⁾ srečo vživa²⁾ sa.
Imaš li, brate, mnogo od nebes,
Od bratov ne odvrtačaj mi očesi³⁾.
Duh plemeniti sam bo⁴⁾ nosil boji,
A sreče vžival sam ne bo nikoli⁵⁾
Odrpi sree, odrpi roke⁶⁾,
Otraj bratovske solze⁷⁾,
Sirotam olajšuj⁸⁾ gorje⁹⁾.
Kdor pa srečo vživa sam,
Naj še¹⁰⁾ solze preliva sam!

Simon Gregorčič

Simon Gregorčič je jedan od najboljih slovenskih pjesnika. Roden je Vranom u Goričkoj g. 1814, postao je svećenikom i pjesnikom svojega naroda. Iza njega je ostalo tri sveske pjesama u kojima iznosi misli o životu i ljubavi prema Bogu i domovini. Umro je god. 1906.

Jedna je od najljepših njegovih pjesama »Soči«, koju je preveo na naš jezik pjesnik Vladimir Nazor. U toj je pjesmi pjesnik nekim proćanskim darom predviđio one strašne bojeve na Soči koji su ondje bili za vrijeme svjetskoga rata.

Јунаčke žene

Српске жене и дјевојке у рату за ослобођење год. 1913 доносиле су на ратиште војсци храну и муницију¹⁾. Кад је устребало, оне су помагале и мућу и брату и оцу, а хватале се и пушке и пучале. По пет стотина било их је у исти час на бојишту. Турци су особито на њих нишанили, па их је много пало. Да жене не гину, нареди краљ да ниједна жена не смије преблизу на ратиште. Жене су опет ишле у ватру, хватале се оружја, помагале ранјеницима и односиле мртве и ранјене.

¹⁾ kadar — tko; ²⁾ uživa — uživa; ³⁾ očes — oči; ⁴⁾ bo — bude;

⁵⁾ nikoli — nikad; ⁶⁾ roke — ruke; ⁷⁾ solze — suze; ⁸⁾ olajšuj — olakšaj;

⁹⁾ gorje — zlo, patnje; ¹⁰⁾ še — također

¹¹⁾ streljivo

Od to
ljivo ra
nem,
nakr
to

Među silnim crnogorskim stijenama susretne kralj dugu povorku žena gdje nose ranjenike: muževe i braću. Sve šute, nekima su oborene glave, ali ne plaču.

Kralj stane, gleda, kanuše mu suze i skine ženama kapu. Odonda su žene opet slobodno dolazile na bojište.

Davorin Trstenjak

Народне пословице

1. Поштуј старије, и тебе ће млади.
2. Умилато јане двије мајке сиса.
3. Гдје се старији не слушају, ту Бог не помаже.
4. Тко не зна слушаати не зна ни заповиједати.
5. Тко не зна молити не може добити.
6. Тко не љуби свога брата, оног тврђа бију врата.
7. Човјек је сам као дуго појечен.
8. Вјеран је друг најбољи брат.
9. Тешко свуда своје без својета.
10. Тко се са злим дружи, тај се свуда тужи.

Бискуп Štrosmajer đacima

Budite radini, budite marljivi, ali nadasve budite mi poštteni. Poštenje vam je ona luć koja prozire i krijepl svaki plemeniti živać u narodnom životu. Budete li vi, budućnost naroda našega, oplemenjeni poštovanjem, onda ne ima tko bi se pobojao za naš narod. Bilo je i gorih vremena nego su, današnja, pa se naš narod svojim poštenjem Mteški odgrao svojim neprijateljima; a neće, ako Bog da, ni danas pro-pasti dok u srcu svom hrani luć poštenja, a u misli svojoj čistu postojanost. Ja sam, djeco moja, potekao od siromašnih roditelja, pa sam Božjom pomoći nešto postao. Imam, hvala Bogu, dosta dobra, ali kano svećenik imam i dužnost sebi uskratiti, a svojemu milomu narodu pomoći; a ne samo kao svećenik, već i kao čovjek moram biti također pošten, i kad bi tko bio ma samo za atom¹⁾ toga poštenja kupiti od mene, ja mu ni taj atom ne bih dao za sve blago ovoga svijeta.

ПОШТЕЊЕ

Поштење се не мож' купит,
Јер га поштење не продаје,
Ни за блага сва годјема,
А непоштење продо би га,
— Ал' га нема!

Жека Јовановић

¹⁾ најмања честица.

Поштенјак

Oko godine 1847 živio je u jednom selu na Kordun krajišnik Petar Živković. Bio je čestit čovjek, mlo i drag svojim seljanima. Imao je svoju kućicu, dan oranja i nešto blaga. Nije živio lagodno, ali nije niti bio željan komada kruha. Mućio se i radio sa svojom ženom Katom i sinom Josom, momkom od kojih sedamnaest godiña, a Bog blagoslivljao taj rad. U kući Petrovoj niti se dizalo niti lijegalo, a niti započinjao ni dovćivao rad, a da se nije spomenulo ime Stvoriteljevo.

Susjed Petrov, po imenu Bilen, ponudi mu na prodaju komad oranice, a upravo u proljetno doba kad je poljski rad nastajao. U Petra nije bilo gotovine, pa će on, jer je taj komad zemlje mećao s njegovom oranicom, do bogatlije Ante Mlinarića da mu uzajmi potrebnu svotu. Mlinarić izvadi iz škrinje novac i izbroji ga Petru pred dva svjedoka, uglavivši da mu ima vratiti glavnicu za dvije godine. Za kamate tražio svake godine voz sijena, a Petar to drago-voljno obećao davati.

Osvanula godina četrdesetosma i povukla Petra sa sobom u Madžarsku. Teškim srcem dijelio se on od svojih, kao da je slutio da se ne će više s njima na ovome svijetu vidjeti. Nakon dva mjeseca stiže crna vijest da je Petar poginuo. Bogatlija Mlinarić nije imao prećega posla, već da zatraži novac što ga je bio posudio pokojnom Petru. Kad udovica nije imala otkuda duga vratiti, tuži je Mlinarić i prodava svu njezinu zemlju samo da se naplati. Osta Kata sa sinom Josom bez kusa zemlje.

Seljaci su vikali na Mlinarića, što je tako nečovječno postupao s udovicom, koja je od teške tuge pala na pro-sirać (bila obojela) s kojega se digla kad je četvorica po-nijeli iz kuće.

Ostao Joso samohran, mućeći se i kinjeći, da se prehrani korom kruha. Radio seljanima, pomagao im kod posla, a oni nijesu žalili i preplatili mu.

U zoru jednoga dana pošao Joso u šumu da nasijeće drva. Veroo se po klisurama razmišljajući o pokojnim rodi-teljima. Kad je bio nasjećao drva, sjede na kamen, izvadi iz njedara komad prosenice, prekrsti se i poče zalagati dar Božji. Najednoć skoći. Čuo je nekoga u pomoć dozivati. Brže poleti prama onoj strani otkuda mu je do uha dopirao glas. Kad dotrči do neke uvale, spazi bogatliju Mlinarića kako se drži rukama za granu jedne lijeske viseći nad po-norom. Joso brzo uhvati Mlinarića za ruke i izvuce ga te mu tako spase život. Ovaј mu se zahvaljivao, a Joso odgo-vorі: »Ta mani se togal! Ja sam to morao učiniti kao kršća-nin.«

Od toga događaja prošle nekoliko godina. Josu je marljivo radio i bio popravio kućaricu, kupio komadić oranice, nakraj sela koju je marljivo obradio. Jedne večeri bio je već legao kad netko pokuca na prozorak. Josu skoči s kreveta te će upitati:

— Tko je božiji?

— Ja, Martin Bilen.

— Pa šta ćeš?

— Dodoh do tebe.

— Rašta?

— Zove te Mlinarić Ante.

— Mlinarić? — u čudu će Josu.

— Da, on. Naglo ga zaboljelo te se već ispovjedio. Želi te vidjeti i govoriti s tobom.

— Josu se obuče pa će u kuću Mlinarićevu. Unišavši u sobu, nađe ga na krevetu.

— Evo Jose, reći će netko.

Mlinarić otvori oči, pogleda Josu i pruži mu ruku.

— Josu sinkol slabim će glasom bolnik. Ja ću... umrijeti... Nema nikoga... svoga. Ja sam učinio tebi... i po kojoj majci tvojoj... krivo... Oprosti mi. Sve moje tebi ostavljam... Samo mi oprosti.

Mlinariću zape besjeda u grlu. Josu se diže i reče:

— Bog ti oprosti! — a tad umaće iz sobe.

U zoru Mlinarić izdahne. Oblasti dosudiše Josi cijelo Mlinarićevo imanje. Koliko se pak gospoda začudiše kad im Josu reče da on ne treba Mlinarićeva imanja. Taj poštenjak umoli gospodu neka pokojnikovo dobro razdijele među dvije sirote koje su bile ostale bez roditelja, a on ne treba dok ima zdrave ruke.

Ivan Dović

Народне пословице

1. Све за образ, образ ни за што.
2. Више vrijedi два прета образа него читав свијет.
3. Врана с враном, соко са соколом.
4. С каким си допоне, онаки си попоне.
5. Тешко је другу без друга, а славују без дуга.
6. Злато се познаје у ватри, а пријатељ у невољи.
7. Свака птица своје јату дети.
8. Док се човек сам не осрамоти, не може га нитко осрамотити.
9. Боље је с мудрим платати него с глупим цијенати.
10. Тко не гледа где стоје колена и главу разбије.

Budi svoj

Nije dosta da prosvijetliš um i da ga nakrećeš znanjem, treba da podash stegu i svojim osjećajima i svojoj volji. Što ti kaže um da je pravo i zdravo, neka i tvoje srce osjeća, a voljom svojom preigni da ono i izvršiš.

Neka bude potpun sklad između misli, osjećaja i volje tvoje, jer samo tako ćeš biti skladan, čitav čovjek; samo tako ćeš biti svoj, a ničiji drugo. Samo tako bićeš pravi značaj. Budi svoj i značajan! Nikomu za volju, nikomu za ljubav ne skreni s puta koji si jednom odabrao i kojim si pošao. Ne gledaj ni lijevo ni desno, već uvijek ravno preda se. Ne daj se odvratiti s puta istine, poštenja i ljepote milom ni silom, ni mitom ni prijetnjom; radi onako kako ti naloži pamet, srce i volja tvoja. Pa neka se sav svijet drma i ruši naokolo tebe, ti stoji neustrasivo sred ruševina koje su se nagomilale oko tebe pa prijetje da te pokopaju.

Budi svoj i vrši svagda svoju dužnost. Vrši dužnost, makar i tegotna bila. Vršiti svoju dužnost prema bližnjemu, prema domovini i narodu, prema vlasti i državi. Vršiti svoju dužnost ne traži i ne očekuj pohvale ni nagrade; najljepšom i najvećom nagradom neka ti bude živa svijest da si svoju dužnost ispunio.

Vjekoslav Klaić

Božji sud

U davno doba dva življahu gazde, dva susjeda, a' rek' bi do dva vraga. Uza se teknu njihov polja brazde, Od jednog skokom mo'š do drugog praga; Al' obojica gledala se prijeko, I nikad jedan drugom »zdravo« reko.

U jednog bila kuća puna svašta, Za kućom bujne zemlje trista rali, O vratu ženi lanac zлата tašta, I silnom stokom gazda mi se hvali, Talira svijetlih u njegov pune vreće, Rekao bi: — hvala Bogu — dosta sreće.

A drugi? Bogalj: koliba mu bijedna, Pjeskovito mu polje — ni za hljebac, U štalič mu koza samo jedna, U goste k njemu neće niš vrebac. Da, pravi bogalj! Zimi zimuj s gladom, A ljeti znoj se pa se tješi nadom.

Al dosta nema ljudska duša dovijek,
Sve silno blago slabo ju veselji,
I »dosta« nikad neće reći čovjek,
Čim više ima, time više želi,
Pa tako vam je baš i onda bilo:
Siromaštva se bogatašu htio.

»Gle!« reče jednom ženi volje nuje,
»Sve našoj sreći rek' bi dobro služi:
I lijepa stoka, livade nam bujne;
Al, ne mož' da se zemlja zaokruži,
Jer susjed ima pašnjak kraj potoka
Pa brani da mi ide k vodi stoka.«

»Ej luda glavo«, žena, »što je za to?
Pa kupi, imaš, hvala Bogu, dosta.«
»Ej mudra glavo«, muž joj reče na to,
»Ni moja pamet nije tako prosta.
Ta htjedoh! Sto sam škuda davno,
Al »Necu!« na to odvrati mi davno!«

»A ti mu otni«, progovori žena.
»Al' kako oteť, kada moje nije?«
»Talira imaš, al' si, mužu, bena!
Gdje novac' ima, tu se svašta smije:
Tu imaš suca, imaš i svjedoka,
Pa moć će k vodi lijepa naša stoka.«

Za dana malo planu pravda huda,
Naš gavan baca silu zlatna mita,
A bogalj više: »Ajdemo do suda,
Od mudrog suda nek se pravda pita.
Taj hrast sa krsom moj je medaš pravi,
Pred dvjestu ljeta pradjed moj ga stavi.«

A sudac veli: »Gdje je hrast sa krsom,
Tu stoji meda, — doč' ću sutra tamo,
Tu možeš pravo svojim pipat prstom,
Po krsu sudiću vam mede samo;
A nema l' krsa, nema ni medaša,
Pa tužiteju sve do vode paša.«

»Gdje krsa nije, ni medaša nema,
U potaji si šarče žena noći
I tajno k hrastu iz kuće se sprema.
»Oj tu se može lako još pomoći;
Ispalimo taj biljeg od medaša,
I sve do vode paša biće naša.«

I dođe hrastu, dignu gvozdne bijelo
Da briše krst! — Čuj, gromki grom zaori,
I puče strijela — drhće nebo cijelo,
A strijela s neba ženu, hrast obori.
Bez duše žena gavanova leži,
Na čelu krst joj strijela ubilježi.

A kada zorom sudac hrast zagleda,
Probiljeđiv reče gavanu seljaku:
»Tu, kume, više sudi ti se ne da,
Jer pravo eno vidiš u tom znaku,
I klanjat tek se smiju slabi ljudi,
Gdje plamnom rukom Gospod pravo sudi.«

August Šenoa

građana, pa mu mimo sav hrvatski narod osobito grad Zagreb duguje veliku hvalu.

August Šenoa rodio se god. 1838 u Zagrebu, gdje je svršio gimnaziju i počeo pravne nauke, a dovršio ih u Pragu. Već ondje stade pisati, a kasnije se dade svom dušom na književni rad. God. 1866 dođe u Zagreb gdje postade gradskim višestekke bolesti, koje se dobavio nakon velikoga potresa u Zagrebu g. 1880, klonuo i umro god. 1881. Zasluge su Šenoina u našoj književnosti lojke, da se on smatra pravkom novije lipe književnosti hrvatske. Istaknuo se i kao pjesnik opisujući događaje krvave prošlosti hrvatske. Još se više prošlavo u pripovijesti i romanu. On vješto crta značajne, lijepo prikazuje davne događaje i lica, a jezik mu je milozvučan i poetan. Najljepši su mu romani Zlatovo Zlato, Seljačka buna, Diogenes i Klepa. Osobito je lijepo opisao u svojim manjim pripovijestima život zagrebačkih u svojim manjim pripovijestima život zagrebačkih liku hvalu.

Јав и медвјед

Јав и медвјед побу једном заједно у лов да утаже глјад. Намјере се заједно на јелена, ухвате га и убију. Како ће га подијелити? Сваки, судећи по свом празном трбуху, мисли да ће половина бити премаћена, и хтио би све имати. Почну се око јелена чупати и дерати док оба не изнемогу и не пацну на земљу. Лисца, видећи их онесвијештене, одлуче јелена. »Ај, ај, заја нам срећа и наше лакоумости«, рекоше обоје кад су дошли к себи, »поради лисце смо скоро главе пагу били.«

Достоев Овчаровић

Јав и зец

Јав тражећи што за ручак опази зецга, гује слава. Морао га јасно шчепати и појести, али видехи подаље јелена, пусти се за њим. Зец се пробуди и побјегне, а јелен утече. Онда се јав врати к зецу, али га више није било. Почне лизати усне и махати главом: »Ето ти моје памети: хоћу јелена, а нећу зецга!«

Досијеј Обрадовић

Срећа и siromah

С отрцаном старом торбом ходао је биједан siromah žaleći се на своју судбину. Чудио се како људи, што живе у богатим дворима до грла у злату, задовољству и сластима, још нијесу siti, накар како им бији набити дзепови. I šta више, како, без мјере гледајући и ново благо сљедећи, неријетко изгубе све своје што имају.

Sad се siromahu iznenada prikaže sreća i progovori mu: »Poslušaj me, ја sam ti davno željela pomoći, donijela sam kup dukata; podmetni svoju torbu, ја ću је nasuti, али samo uz pogodbu: sve će бити злато што падне у торбу; али ако из торбе што падне на земљу, прометнуће се све смећем. Pazi, ја sam те prije opomenula; meni је zapovjedeno да се строго држим нашега уговора. Tvoja је torba stara, не grabи mnogo, она то не може podnijeti.« Moj siromah од радости једва дише и под sobom као да не чути више земље. Rastegне svoju пртењацу, и bogatom rukom теће златни дажд у њу. — Torba već oleža. »Je li dosta?« — »Još није.« — »Neće li пући?« — »Ne бој се.« — »Pazi, ти si постао gavan.« — »Još мало, samo мало; baci još makar šaćicu.« — »Ej već је puno! Pazi, već се torba razdire.« — »Samo još mrvićak.« Ali eto пртењаца се razdre, благо се raspe и pretvori у прah. Sreće nestane, samo је torba pred očima, а siromah ostade siromaškom као што је и prije био.

Narodna.

Јутро

Od бијеле зоре postalo рано јутро као из cvjetnoga poljka kad се развије krasan cvijet, као kad од djeteta postane mladić, од ptice poletarac, из čahure leptir; као kad се из iskrice razgori јасан plamen ognja. Тако се рано јутро pokazuje на gorskim vrhuncima pozlaćenim sunčanim zrakama; pokazuje се bistrim kapljicama rose koje се као bisер

i drago kamenje sjaju i blistaju na svakom cvijetku po gaju, šumi, poljani, livadi, по врту и воћњаку; pokazuje се у glasnom i veselom pjevanju ptica, у svježem hladnom uzduhu, у hitrijem i čilijem gibanju svih živih stvora, у veselijem poslovanju ljudi. Јутром је дух наш vedrij, tijelo snažnije, srce spokojnije, volja kreća, čuđenje nježnije. Sve što nas јутром у природи okružava, osobito на polju, у prostoj naravi, sve је veselije i kreće.

Rano јутро zlatno је doba dana, па ako ga dobro upotreblimo, donosi napredak у svakom poslu за cio dan. Rumeno је i veselo lice koje јутарњи krepki zrak cjeliva; snažno је tijelo koje у друштву ranoga јутра, toga veseloga druga, posluje, а tako је isto i duh veseliji, oštrij. Korisno razmišljanje razvija се bujno, прiшi као јутарња rosa, prosiра се као iskrice razgorjelog ognja, plamti као raspiрен plamen на ognjištu uredne domaćice. Volja је ranim јутром у нас јака, hlepi за korisnim djelom, а srce puno toplja čučenja за plemenitim ciljem. I јутарња је molitva mirnim snom okrepljene duše toplija, usrdnija nego inače, skuplja-na је kao јутром у kiticu skupljeno roso cvijeće.

Pomislі te о ranom јутру nikoše ми u duši kad sam јутром s lijepoga brežuljka Fruške Gore promatrao prostu prirodu у proliće. Velik, neizmјerno velik pokaza ми se ovaj svijet, živa slika svoga Stvoritelja. Odletješe ми misli далеко po svijetu, gore do žarkoga sunca, dolje до morskikh bezdana, preletješe sve krajeve zemlje. I najveće stvari на svijetu pokazаше ми se малene: duša, vinuвиši се k nebu, počuti neku uzvišenost kakova се samo onda počuti kad се čovjek на krilima vjere узnese nad zemaljski прah. Oj kako се tad lijepo stiша oluja у srcu; sva се ljudska djela pokazu малena, slaba; svaki јад postane nezнатan, јer nam се живо prikaže duši Božja svemogućnost, njegova mudrost i dobrotа.

Mijat Stojanović

Mijat Stojanović rodio се u Babinj, Gredi, u Slavoniji. Bio је školski nadzornik u Zagrebu gdje је umro г. 1881. Radio је много oko podizanja narodnoga školstva i učiteljskiva u Hrvatskoj. Napisao је много lijepih knjižica за narod, poučnih i zabavnih. Pjevao је i pjesme i pisao prirovnosti, kupio је narodne pjesme i poslovice.

Недеља у банатском селу

Лена је недеља свула на овом Божијем свету; лена и у градy, али, тек, мислим да није нигде лепша недеља него у селу. У селу се још у суботу после подне онака да се прибијају. Дружчиње је у кући и пред кућом. У кући се риба и чи-

сти. Деурлија је комотнија суботом: може се шпрати и ка-
љати до миле воље. Нека, и тако је сутра недеља, пресвући ће
се, веће старији прљавај деци. Девојке спремају весене
сукиње за рогаљ, момци мажу чизме да омекшају, а бабе траже
дугмац и наливају зејтин у кандило, и паље кандило, и
крсте се кад зазовни на вечерње, и распитују који ће госпо-
дин пола сутра да служи, и наређују да се татине чизме
добро намажу мању и истрљају, јер се прошле недеље ту-
жко да су га убијале, и морао их је још у порти скинути.

Ах, како је лепа недеља у селу! Лепа од раног јутра па
све до понедељника ујутру. И у вароши има неке разлике
између радног и несељног дана, али никада тако као у селу.
Нека свечана тишина казује још од јутра да је празник. Ис-
пред сваке куће очистишено и полишено, а све миреше на мо-
кру прашину. Све сего чисто као умивено лице. Испред куће
овде-онде виђају се гомиле лепе чисто обучене где стоје, не
играју се да се не искаљају. На погачама им чизмине, на пле-
ћима, преко кошуље од танког српског платна, свишени прслу-
чи са средњом пуцади, а на глави нови чисти пеширчици
(у лепе већих изада свишени и чушави), из којих још нису
пили воде на Тиси, ни једи дуде, нити се њима играли шор-
капе. За пеширом жућкасто ковиље, распецало се на сунцу,
па покрило и умотало сав пешир. Сва деца умивена и оче-
шљана, а косица им намазана зејтином. Све на њима чисто,
а често и ново, па и деца добила неки свечани неслани из-
глед, па и самима им нешто необично; лекако су ограничени,
не смеју да се хрду, да се пењу на дрво и једу дуд, не
смеју више да се јуре, шорају погачама прашину, која је неупо-
требљена са шаке лежала наспред пута, него морају да стоје
тако мирно па да се гледају чији је прслук лепши, и ко има
рећи ред сребрне дугмади. Али чим се сврши литургија, они
се одмах пресвлаче. Још у првеној порти свуку чизме па
оси дете кући са чизмичама у рукама.

Стари седе пред кућом па пуше на труле; понеки се
тужи на камини и вајка се, што га је синоћ заборавио да ис-
чисти, па сад добио ко крајините вукући дим, те му пресело
све задовољство и узивање. Девојке се повредније па раде
код својих кућа, раде, да се сатру. Трије све и не одонарају
само да их пуге последне на рогаљ у коло. Ала ће да се
шарени последне сокаат од мокака и девојка! Ала ће да
замитишине од калопера и мајчине дупице рогаљ где се вије
коло!

Степан Сремац

Степан Сремац (1855—1906) рођен је у Сен-
ти у Бачкој, а по знању је био професор. Премла
је почео књижевно радити доста касно, оставио је
иза себе велик број приповедака, краћих прича,
нешто стихова, књижевних оцјена и других књи-
жевних радова. Одне су познате негове веће при-
повијетке »Иванова слава«, »Пол Ђира и поп Спи-
«Вукладин«, па јренички приказ народне по-
вијести у шест свезака. »Из књига староставних«.

Лаž без истине

Зивјеља три брата. Били доста богати: два gola golcata, а
трећи без кошуље на тијелу, без капе на глави. Били добри ловци,
а пушке не имали. Подоше један дан прије зоре у лов и убише
три зеча: два не погодил, а трећи им утече. Пролазећи кроз
гору дошли у једну колибу, у којој живе душе није, па питају
стару баку: — дај нам, бako, три лонца да сваримо три зеча.
— Дaде им три лонца: два газбијена, а трећи без дна. Расјеки
ловину, ставиш у лонце куhati, али не има ватре. Наврћ втха
дуба угледаше свјетлост. — Шта је оно, Боже мој? — рече
старији брат и поде под дуб. Угледа наврћ дуба медвједа
гдје је распласнао ватру, патакао на гаџањ вола па рече.
Ропне се тај брат на врх дуба и моли ватре, а нјега шћера
медвјед шапом: — добро ми дошао, и ти ми се хоћеш; тебе еу
за гуџак, а вола за уџину.

Доде и други и трећи брат. И њих шћера за врат те им исте
рљеџи рече. Није друге, ред је погинути. Ударе сва тројица у
плаћ. Медвјед им се смиловао па им рече: — Ето, пустићу
вас, ако ми један од вас рече ђудновату лаž.

Отроће један, прихвати други, а трећи најмили овако
пгоговори: Ја еу вам сада једну гачку причати, а немојте ништа
вјеровати: све је лаž без истине. Родило сам се петнаест година
прије мога оца. Кад ми се отац родио, родоћ ја по рора да га
крсти, а он не хтиде без боџијега допуштења. Увраћам се гла-
дан и ђедан путем, једва душа и мени. Сустретнем жени која
ме пита шта ми је. Ја јој казах све по истини. Она се маши у
прегаћу и даде ми прегрџ боба да гризем путем. Убило ме
sunce, умориш се; легах под један дуб да мало одпочинем,
а још ми само три зрна боба у дџеру. Заспим бојне добро па
се превртнем с једне на другу страну. У тај час рану три зрна
боба па земљу и изникоше. Ја се пробудић, погледам испред
себе, а ето боб нарастао до неба. — То се, рекох, и хоће! По-
ћех се пенјати уз боб од колјена до колјена, од границе до

grančice, od mošnjice do mošnjice, eto me na nebu. Vidim go-
spodina Boga, - milosna ga bilo - gdje ruča: jede kruha i sira,
a meni ga ni kusa ne da. Poklonim mu se i pitam dopust da
stupim pred njegovo lice. Kažem gospodinu Bogu sve što
mi se dogodilo. Bog odmah razumije šta se meni hoće, uze u
ruke veliko pero i napisao, brate moj, veliko pismo u kojem
naređuje popu da mi krsti oca. Ja veselo da ću natrag, gle-
dam gdje je bob; nestalo boba. Šta se dogodilo? Kozle išlo
na pašu, namjerilo se na onaj bob, pregrizlo, i meni nema
više puta na zemlju. Kud ću, šta ću? Opet se vratim gospo-
dinu Bogu i kažem šta mi se dogodilo. Dade mi mekinja, na-
punim pune džepce, i reče mi: bacaoj mekinju za mekinjom i
po njoj se spusti dolje. Tako ja učinim, ali evo ti žalosti: ne
doteklo mekinja. Što ću sad? Sreća od Boga, napipah u dnu
džepa klupko špağa. Počeo ja sukati, ne može da dopre do
zemlje. Mučim se i mislim kako ću: prekidaš, donavezuš, pre-
kidaš, donavezuš, nikako do tla ne može da sastavi. Pane mi
na pamet da imam perčin na glavi. Odrezah ga pa istrgnu-
h vlas po vlas pa donavezuš; nikad kraju: nebo visoko, a zemlja
nisko, ne može te ne može. Uхватила me muka, a ja stiskao
u srce pa s velike visine spustim se dolje i, prasi! Upadoh u
živicu do vrata. — Ajme meni, majko moja! — stao ja zapo-
magati, — kud ću sad na koje li strane? Drpaš se, drpaš,
podži se, izmići, nekako se otrgao i oslobodio stijene. Potr-
kah do kuće, uzmem veliki mlat da razbijem stijenu. Jedva
je rastreskah; bila strašna vrućina, a sve se smrзло. Umorih
se i ožednjeh pa ću na lokvu napiti se vode. Sunce peče
nemilo, a voda se smrзла u bunaru. Gledam naokolo sebe
ima li kamena da razbijem mraz, ali nigdje ni mrve ka-
mena. Znam što ću, pomislih u sebi, — uzeš nožić, prerezah
grkljan, odrezah svoju glavu, razbijem njome mraz, lijeпо se
napih vode i podoh naprijed. Ja krenuo malo naprijed, po-
gledam na jedan dub, vidim čovjeka gdje vrši proso: slama
pada dolje, a zrnje prosa ostaje na vrh duba. — Što to radiš,
čovječe božji, kad ti slama pada dolje, a zrnje ostaje gore? —
On će meni na to: ti se tomu čudiš, a ne čudiš se sebi, što
si bez glave? — Udarih se dlanom po čelu, a nu zbilja, gdje
je moja glava? Palo mi na pamet da će biti ostala gdje sam
razbijao mraz. Brzo potrkah do bunara i nađem moju pravu
glavu. Uzeh je i stavim na njezino mjesto, ali kad sam
došao doma, spazio sam da sam je stavio naprako: ono što
ide naprijed, natrag, a ono što ide natrag, naprijed. Eto,
medvjede, — dovrši najmladi brat, — istinite laži!

Medvjed se osladio tom pričicom i reče mu: — pošteno
si lagao, podite kući, neću vam ništa učiniti.

Narodna

Ciganski izgovor

Ciganin prolazeći pored čičina vrta spazi mlad bijeli luk
porastao kao bujad, i, ne mogavši odoljeti sreći, skoči preko
oniska plota u vrt pak drži, čupaš luk i trpaš u šaru torbe-
tinu. Čiča, desivši se tu, stupi k plotu i poviče na ciganina: —
Šta tu radiš? — Držeći se za luk objeručke gledaše ciganin
čiču kao štrk što gleda u jaje, a ne progovori ništa. Čiča pita
ciganina: — Što te je donijelo u moj luk? —

— Vjetar, kume! — odgovara ciganin.

— Vjetar? veli čiča, — nek' bi bilo, al' što se držiš za
luk?

Držim se, kume, da me dalje ne odnese vjetar, — veli
ciganin.

— Nek' bi i to bilo, — veli dalje čiča, — al' što trpaš luk
u torbu?

— Ne znam već od straha što radim, — odgovori ci-
ganin — zbunio sam se.

Narodna

Пас, лав и лисица

Ловачки пас опази издалека лава и потрчи за њим. Лав
се окрене, стане и рикне. Пас се уплаши и побјегне натраг.
Видећи то лисица, рече псу ругајући се:

»Е, глуда главо, лава се упуњујеш гонити, а не можеш му
ни гласа поднијети!«

»Тко би се надио да он тако риче?« одговори осрамоћен
пас.

Лосењј Огеразовић

Лав и лисица

Шетала лисица по густој шуми еда би што за ручак ухва-
тила, па наиде на један уски пут и по њему опази трагове
свакојакe звјеради. Зачути се па по ономe трагу продужи
пут који је нанесе на велику пећину. Нанесе главу на врата,
а одонд је поздрављ прастари лав говорећи јој: »Hоди, кeрeце
моја, добро ми доша! Давно те оeкyјем: веe је свак к мени
долazio, те сам се са сваким опростио; видиш да сам остарио,
и ваља ми умирати, него приступај да те загрлим мојим ста-
рим шапама.« Лисица се одмакне с врата неколико корака
па све нешто око себе гледа и čуди се, а лав опет: »Приступај,
шта чекаш?« — »Гледам нешто па не могу да видим.« —
»Ma шта, бона?« — »Видим многе трагове до пећине, а од
пећине не могу ни једнога трага опазити.« — »Pa ништа за то,
него приступи, вјера ти је, не бој се.« — »Ne бојим се, него
немam кад; остали су ми гладна шeнад у једној провалини, па
ми ваља поћи да их подојим.«

Чланка за продуктивне и више народ. школе

Narodna

Народне пословице

1. Знaње — имaње.
2. Боље је знaње него имaње.
3. Мудрост свијетом влaдa.
4. Испеци па речи.
5. Боље је знати него имати.
6. Више користи мудрина него јачина.

Народне питанице

1. Питао некакав тврдица питањско дијете кад му је дошло на конак: »Хоћеш ли, дијете, хљеба или млијека?« »Ја највољим удрубити«, одговори питање.
2. Питао питањина: »Јако се питањски зове зато?« Питањин одговор: »Оно и само дође у кућу.«
3. Питао пса: »Зашто свакога репом поздрављаш?« »Зато, јер кaпe немaм«, одговори пас.
4. Питао гладна и озобџа питањина: »Би ли вољно јести или се пријати?« »Пажњо бих хљеб према ватри«, рече питањин.
5. Питао хајдука зашто вазда носи пушку. »Зато,« одговори, »што не може сама ићи.«

Народне загонетке*

1. Туће и бје, а нема руку. Шта је то?
2. Вазда кука, а невоља му није. Шта је то?
3. Зашто никада два дама не може за редом родати кћи?
4. Гдје сједи дјечак кад у школу иде?
5. Што чини гуска кад стоји на једној ноzi?
6. Гдје косе људи сјено?
7. Зашто ђурник носи сн шешир?
8. Који занатлија најмање туће по својој роби?
9. Тко све туће, а ипак ништа не може даље прировиједати?
10. Тко гради mostове без дрва, грозда и камена?

*) Одгонетке: 1. урга; 2. кукавица; 3. јер је међу њима ноћ; 4. нигдје, јер онда хода; 5. држи другу ногу горе; 6. нигдје, сгдје косе траву; 7. да њим покриве главу; 8. стаклар; 9. шно; 10. лед.

Књижевност

51

Осим пресама, које могу бити народне и уметне, и народних припо-
вијатака, има сваки народ још и других књижевних састава, а то су или
краће приповијести, или, ако су дуге, романи, који заједно с пресом
служе задовољењу и одмору људског духа. Осим тога има сваки народ и других
књига које нијесу намењене задовољењу, већ им је циљ да човека упуте у
непознати свијет. Све књиге у којима се износи плодови науке дондa
а служе поци, зову се научне књиге.

Скуп свих књига, које су написане у којем народу са задатком да
човека или подбаде, или да он из њих нешто научи, зове се једним име-
ном књижевност. Што је који народ образованији и просвјетљенији, то ће
имати у свом језику више књига, тј. његова ће књижевност бити боља.
То богатство књижевности зависи о томе како тај народ живи, јер
што је народ богатији, имаће више времена, средстава и прилике, да се
брине за своју књижевност, а што је народ сиромашнији, више ће се
морати поклонити својој одржању и својој свадлашњем животу, па ће се
мање моћи бринути за књижевност, и његова ће књижевност бити сиромаш-
нија. Паче ни код једнога те истог народа није књижевност уједна-
кљива: једанпут је она обилнија, други пут оскуднија, већ према томе
у каквим се приликама и односима тај народ онај час налази.

Почетак књижевности код јужних Словена иле у вријеме кад су жи-
вјели св. Ђирија и Методије, а то је било у другој половини IX стољећа.
Они су први почели писати књиге словенским језиком састављених прије
тога писмо, тако звану глаголицу, јер Словени до онда уопће нијесу имали
свога писма. Касније се развијала књижевност засебно код Хрвата, засебно
код Срба, а опет засебно код Словенаца. Разлог томе црпљају је тај, што
су та три братска народа све вријеме до уједињења (1918 год.) живјела
у различитим државама и под различитим утјецајима.

Народна pjesma

Према томе, када се pjesме певачу, или токо ил певач, имамо pjes-
sama дјелић, од кола, преа, зетелакћ, љубавних, сватовских, светакћ,
колада, додолских, краљикћ, сјеракћ, парикаљки и других.

У тим и у hiljadу других прилика чује се народна pjesma, гдје је pjesа
појединац или више њих заједно, а како су тек оне небројане јунакћ pjes-
ме што ил певач народни pjesаћ уз руске, славети јунакћ Кралјевића
Марка, Дерзели Алје, Или Смиланца, браће Грлије, љетког Мустаја Бега,
бана Зриновића, Сибинјана Јанка, Сенјанина Јва, Мијата Томића и других
наш јунак!

Судећи по множини и лепоти тих pjesама, можемо поуздано устврдити
да је наш народ као мало који од Бога надарен pjesничким духом.

Наш је народ одвајкада волио pjesму, што најбоље свиједочи оно
његово старо приречење: »Тко pjesа о злу не мисли, Мало ћеš наћи народа
који би се могло поносити тако бујном и богатом баском народне pjesме,
тако дивним pjesничким пертојем као наш.

Pjesmom казује наш народ своју радост и своју жалост, њоме се та-
даје и кличе, њоме жалује и нариче. Она му бијаше увијек највјернија пра-
стича и најмилија члестелјца у бједи и невољи. Сачувала му је и
свја чврсту вјеру, а први напуњала узданјем и крешком вољом за ју-
накћим прегнућем. У скромним домовима помагаше она мајкама око

podizanja mile dojenčadi, a kad su čeda ponarasila, putila ih je kako valja da se pašu pasom kreposti i poštenja, i, iznoscet iz tamne prošlosti svijetle likove junakih i slavinih djedova, kazivala im kako valja stajati na kr-
vavu međanu i u klancima jadrkovcima. — Momčake grudi zadahnjivaje
junackim ponosom i samoprijegorom, a djevojačke emjonošću i nevinim
stidom.

Ta ljubav spram pjesme nije u našeg naroda nikad ugasila, već je
i u najbuznijim časovima zagrijavala njegovu teško ojadenu dušu, te bi
otac svom sinu predavao pjesmu kao neku svetinu, neki dragi amanet,
da ga čuva i opet predaje novom potomstvu. Dašto, da se — pošto ne
bijaše pismenih ljudi koji bi to zabilježili — mnogo toga pozaboravilo i
izgubilo, te se danas tek mali ostaci spasaaju i iznose u knjigama i
novinama svijetu na vidik.

No kada gledamo tu silu pjesama, vidjetemo da su sve nalik jedna
na drugu, osim što im je različit — ako i ne uvijek — sadržaj. To biva
zato, jer su išle od usta do usta, prelazile s koljena na koljeno. Pamtio bi
se obično samo sadržaj, a govor i nakit bio bi im svima ponajviše jedan
zajednički, narodni. Zato na pr. tolike pjesme počinju podjednako riječima:
»Lov lovio (Kraljeviću Marko), »Vezak vezla...«, »Vino pije...«, »Knjigu
piše«, »Rano rani...«, »Hrani majka...« itd.

»Bože mili, na svemu ti hvalale
»Mili Bože, čuda Golemogale,
»Ili grml, il' se zemlja tresale« itd.

A isto su im tako obično isti završeci. Zgodno veli za tu sličnost
jedan naš vjiedni naučenjak (pok. dr. Ivan Broz):

»Sve su te pjesme, jedna kao druga, u spojašnoj svojoj pojavi kao
što je i narod iz kojega su izišle: jednostavne, skromne, naravne, plemenite,
one se zaođivavaju skromnim, naravnim, ali plemenitim govorom. Kakva
im je unutrašnjost, takva im je i spojašnost; kakve se prikazuju, takve i
zbišla jesu.«

Dašto, da se gdje koja pored toga i svojim nakitom i svojom pjesnič-
kom ljepotom odvojila od drugih.

Josip Miković

Umjetna pjesma

Među onim pjesmama, gdje nam je zabilježeno ime pjesnikovo, veća
je razlika nego među narodnima, jer se te pjesme nle su mjenjale u ustima
naroda, već ostale uvijek onakove kako ih je pjesnik spjevao. Od te
promjene sačuvala ih knjiga u kojoj su one štampane i kojom se one
nepromjenjeno dalje šire. Zato kako vidimo u narodnim pjesmama veliku
sličnost, makar da ih je spjevalo stotine različitih nepismenih pjesnika iz
naroda, ovdje opažamo to veću razliku. Te su pjesme nastale među pisme-
nim i prosvjetljenim svijetom, a ne kao one prve kojima ide postajanje u
starije doba, kad još ne bijaše škole, niti su se pisale i tiskale knjige. Pa
kako veli naša narodna: — koliko ljudi, toliko čudi, — tako pjesme sva-
kog pjesnika imaju na sebi nešto svoje, nešto osobito. Pjesnički nakit
nije više svim pjesmama isti, nego svaki pjesnik nastoji da mu pjesme
budu što ljepše od pjesama drugih pjesnika, te ih posebnim nakitom kiti
i reši. I kako se roba jednog zanatlije razlikuje od robe drugoga, ra-
često guta, pogledavši neki predmet, odmah znaš od koga je, tako može
to raspoznati i kod pjesama svaki bolji poznavatelj njihov. Tako čemo, na
pr., odmah raspoznati koja je pjesma Preradovičeva, koja Senoiina, i ako
nije uz nju zabilježeno ime pjesnikovo. Svaki pjesnik nastoji da mu se

čak pojedina pjesma razlikuje od druge, jer što mu pjesme budu razno-
ličnije, to će mu ih svijet radije čitati, a njegov će tad steći više
priznanja. Naučan svijet ne zadovoljava se više onim narodnim načinom
pjevanja, već hoće uvijek nešto novo, nešto još nečuvano. One su i mi-
veliko umjetnim pjesmama.

Umjetni pjesnik unosi svojom pjesmom u narod one misli o kojima
narod prije ni ne snivao, nastojeći ga, na primjer, probuditi od duševnoga
mrtvila ili nerada, osvijestiti ga i oskoliti na borbu za narodna prava
jer gdje narodna, ne znajući pomoći i lijeka, zamire i napušta međan,
sokoli da ne klonemo, da se osvjestimo, ojunakimo. Pjesnici bijahu za to
mnogo puta spasiitelji svoga naroda, jer mu i pravo doba pokazao po-
putove, kojima je stigao svome spasu.

Po tome se lijepo vidi kolika je cijena umjetnoj pjesmi.

No i u njoj, pored svega toga, ima istih osjećaja kao i u narodnoj, i
u njoj su orjevani mnogi događaji i časaovi u životu kao i u narodnoj
pjesmi, ali je vjestije i umjetnije složena, i, kako rekostmo, raznoličnija,
jer učeni ljudi više znaju nego ljudi neuki, nepismeni.

Tek kako umjetni pjesnici nastoje svojom pjesmom ugredit naroda
desi se često, da se i njihovo pjevanje prilagodi posve narodnoj duši,
narodnom shvatanju, pak im njihovu pjesmu narod pomalo primi pod
Senoiina »Oj ti dušo moje duše, Traskova »Oj talasi mili, aite«, »Desni
vjetar eno dunuc kao i mnoge druge. Neki pjesnici, kao Katić i Reljković,
pjevanu pače posve na narodnu. Odatle vidimo kako se ljepote narodne
pjesme — pored sve njezine jednostavnosti — jako doimlju i umjetnih pje-
snika, te i oni kašto zagude po narodnoj žici.

Josip Miković

Brste pjesništva

Ako pročitamo nekoliko pjesama ili od različitih pjesnika ili od
jednoga samoga pjesnika, vidjetemo da među tim pjesmama ima neka ra-
zlika. Kod narodnih pjesama kazali smo da su neke pjesme muške ili ju-
nacke, a neke da su ženske pjesme. One prve pjesme prevađu o kakvom
junaku ili događaju, a one druge pjesme ne slave junake i ne traže
nikakva osobitoa događaja. Pjesme junacke ili muške možemo nazivati si-
skim pjesmama, a ženske pjesme nazivamo još lirskim pjesmama. Razli-
ke se da jednih i drugih pjesama može biti i umjetnih, tj. takovih
koje nijesu nastale u narodu, nego ih je ispevao koji pjesnik, umjetnik.
Osim slomenute dvije vrste pjesništva ima još jedna treća vrsta, a to
je takozvano dramsko pjesništvo.

Prema sadržaju pjesme mi ćemo uvijek posve sigurno moći odrediti,
da li je koja pjesma liriska, epicka ili dramska. Evo kako: ako pjesnik
u svojoj pjesmi preva o svom kakvom osjećaju ili čuvstvu, onda se takova
pjesma zove liriska pjesma. Prema tome je predmet liriske pjesme ova:
žalost, radost, oduševljenje, žalok, ljubav i sl. čeno.

Liriska pjesma ne bavi se više čuvstvom pjesnikovim, već opisuje
kakav događaj iz vanjskoga svijeta. Taj događaj može biti uzet ili iz
novijest, ili iz svakidašnjeg života, iz društva, iz obitelji, a može
ta pjesnik sasvim samostalno izmisliti, a mi onda kažemo da je pjesnik
taj događaj uzeo iz svoje mašte ili fantazije.

Драматско пресништво такођер узима за предмет какав догађај, који нам онда пресниш приказује, тј. напише га у такоу обличу, да нам се чини, кад то дело читамо, да управо гледамо ону радњу како се догађа. Драматско је пресништво и напијено приказивању у казалишту, а према томе, каква је грађа узета за то приказивање, и како се догађај сврши, могу бити три врсте драмског пресништва. Ако је драмска пресна обична, зове се упросто драма, ако је шаљива, зове се комедија, а ако је тужна, онда се зове трагедија. Има и таквих драмских комада који се у казалишту изводе, а то се онда зове опера. Оперета зове се такав казалишни комад код којег се један дво глорор, а други изјева.

Прокса је пресна понављање крива, а еиска и драматска су обично дуге, па се онда еиска пресна дијели у изјева, а драмска се дијели у чинове. Драма има обично три или чет чинова, а има их и таквих које имају само један чин, а те се онда зову акторске.

II. DOM

Кметски хиши

Могоћна nisi, ne prostorna
In stavil te umetnik ni,
Bolji kot bogata si uborna,
Preprosta selska hiša ti!

Ta hiša nam je mati krušna,
Domovni steber je čestit,
Iz kmetских hiš nam hrana dušna,
Iz kmetских hiš omike svit!

In vendar ne palač ogromnih
In njih blesku ne bom slavil;
A tebi, dom seljakov skromnih,
Nesmrtен venec rad bi zvil.

Ne v hiš mogočnih jasnem sevl,
Ki marmornat jih krije krov, —
Pod nisko streho, v skrajni revli
Rojen-rešnik je vseh rodov.

Pač res ubog si, mal, neznamen,
A da si mal in ne sloviti,
Kako ti nam si blagodatен,
Kako za nas li znameniti!

In ne v dvorinah bogatinov,
Kjer blesk zakladov te slepi,
Kjer dom seljaških je trpinov,
Rešitve zor se nam žari.

Pomnik le redek še se dviga,
Ki davnih nam je dni glasnik,
Ti naša si najstarejša knjiga,
Pravečen, živ nam spomenik.

Kar mož nebesa so poslala,
Da večnih nas otmo grobov,
Vse mati kmetска je zibala,
Iz kmetских so izišli domov.

Pravljice, zgodbe praviš davne,
Ti v rekih čuvaš pramodrost,
Pradece nam opevaš slavne,
In src radost in njih bridkost.

Od tam nam misleci globoki,
Od tam klicarji k nebu nam,
Od tam nam pesniki-proroki,
Za dom borilci vsi od tam!

Ti šege stare si ohranil,
Deduje ih po očih sin;
Le ti naš jezik si obranil,
Da ni zatrl nam ga tujčin.

In vem, da to jim srečno vspeje,
Da spone vse nam razdrobe,
Da dni nam pribore jasneje,
Ter naše proslave ime...

Kar zdaj nam daje in obeta,
Največ občuvaj nam si ti;
Kar čas nam dal je davna leta,
Pod streho kmetско nam zori.

Zato ti slava peta bodi,
Oj zibel naših boljših dni,
Nebo ti tisoč sreč prisodi,
Ves blagoslov na te razli.

Nai vedno mirno bi živela,
Noben ne vzburljal te vihar,
Ogiblji se gromov te strela,
Zanašaj grozni ti požar.

Da srečno v vek si bivališče
Kreposnih žen, poštenih mož;
Daj Bog, ti slavnih mož rodišče,
Da zibel še slavnejših boš!

Simon Gregorčič

Kmetiški hiši — seljaški kući, stani — sagrađio, uborna — uboga; vendar — ipak, blešku — sjaju, zvit — savio; res — uistinu; sloviti — slavan; — pomisliti — spomenik, driga — izlize; pravljice — priče, zgodbe — događaji, brbljivost — gočina; šege — običaji, obraniti — sačuvao, deduje ih — baštini ih; sieber — polporanji, čestiti — valjan, omike — obraznje; revit — siromaštvu, rešnik — spasitelj; zakladov — blaga, trpinov — patnika, zor — zori; globoki — duboki, kljcarji — oni koji zovu; vem — znam; vaspaje — uspije, pribore — izvojnju; peta — pjevana; noben — nijedan; ogiblji — ugni se.

Red u kući i oko kuće

I.

Šta imade na svijetu milije i draže od rodene kuće? U njoj smo ugledali prvu svjetlost dana. Tu nas je majka došla i milovala; sve najsilnije uspomene djetinstva vezane su uz našu kuću. Tu smo rasi i snagom se pasali, tu smo se duhom i razumom razvijali. Tu su prvi temelji čitavom našem životu, dobro i zlo naše. Stan nam je najmilije boravište, naša najuža domovina, u kojoj uživamo glavne radosti i žalosti zemaljskog života.

Stoga treba da to svoje ognjište — svoju kuću — uredimo što zgodnije, ljepše i bolje. Ne možemo, a i ne treba da svi gradimo sebi dvorove i palače. Ali s malo troška, s malo brige i posla može nam kuća doista biti prijatan dom i toplo ognjište.

Stan mora da bude ponajprije zdrav, a to je: ako je sagrađen na zdravu tlu, ako nas brani od žege, studeni, kiše i vjetera, ako je suh, ako ima svjež zduha, svjetla i sunca i ako je čist.

Kuću treba graditi na zdravu tlu, daleko od močvara, bara i kaljuža. U barama i močvarama kote se komarci pa prenose opasnu bolest: nastupnu groznicu ili malariju.

Kuća valja da je sagrađena na ovšem mjestu da se u nju ne salijeva voda i vlaga.

Na močvarnu, vlažnu i nisku tlu biće i kuća vlažna, a vlažan stan je smrt za djecu, a vječna bolest za odrasle.

Stan treba da je tako okrenut, da u njega nesmetano ulazi sunčana svjetlost. Nezgodno je, kada pred prozorima raste kakovo veliko drvo pa ne da suncu da nam kuću obasjava i u stan ulazi. Sunce ubija sve uzročnike bolesti. Gdje sunce ulazi, bolest izlazi. Prozori na kući neka su veliki i tako udešeni, da se lako otvaraju i zatvaraju. Kad je toplo vrijeme, neka su prozori otvoreni, a i za stu-

dena vremena valja često stan dobro provjetriti i prozračiti. Svjež uzduh nam je potreban isto kao i hrana. Udišanjem pokvarena zduha truje se krv kroz pluća, pa čovjek može lako da oboli.

Čist je stan, ako u njemu nema prašine, dima, smrada, smeća, paučine, gamadi, te ako je u njemu svaka stvar čista. Vrijedna domaćica pomete svako jutro dobro i čisto sav stan i obriše prašinu sa svake stvari. Metla mora biti nakvašena, da se kod mećenja ne diže prašina u kojoj znadu biti često različni uzročnici bolesti, jer bi disanjem lako u nas unišli. Osobito čisto treba da se drži pod, pa ga stoga valja, često lugom oprati.

Stijene u sobama treba više puta dobro očistiti i bar jedanput na godinu okretiti, a prozore često oprati. Kreč je odlično i jeftino sredstvo za raskušivanje, jer ubija klice zaraznih bolesti. A kuća nam postaje nekako veselija i vedrija, ako je iznutra i izvana okrećena.

II.

Svaka kućanica neka uredi svoj stan prikladno i ukusno prema svojem imanju i potrebama. Svaka stvar u kući neka je tražna.

Nije soba krasno uređena onda, ako je u njoj mnogo krasna i dragocjena pokusstva i drugih prelijepih stvari, nego onda, ako su stvari oblikom, bojom i svrhom u najljepšem skladu, ako su lijepo i zgodno poredane, te ako su prema prostoru u kom se nalaze.

Najviše treba paziti na sobu za spavanje. Ljudi dočekuju obično koste u najprostranijim i najzračnijim sobama, a spavaju u najmanjim i najgorim, koje se ne mogu često ni provjetriti. Soba za spavanje treba da je najprostranija, suha i zračna. U njoj neka se po mogućnosti što manje loži. Osobito se preporuča spavati uvijek kod otvorenih prozora. Postelja neka bude udobna, a posteljina ne smije biti odviše mekana ni topla.

Soba, u kojoj boravimo obdan, treba također da je prostrana, svijetla i zračna. Cvijet na prozoru, kakva lijepa slika na stijeni, zeleno bilje u sobi, pjev ptice, sunčani tračak, oživljuju tu prostoriju, a nadasve je resi uzorna čistoća.

III.

Kuhinja je vrlo ozbiljna radionica u kojoj se pripravljaju različna jela da se napokon pretvore u našu krv, u nas same. Ona treba da je svijetla, a uvijek čista i uredna. Svaka stvar u kuhinji treba da ima svoje stalno mjesto, a kuhinjsko posude treba da je lijepo poredano i ponamješteno. Ono treba da se blista i svijetli kao da nije nikad ni upotrebljavano. Sve treba da je čisto kao da je novo.

Valjana smočnica i dobar podrum mnogo vrijede. U njima se čuva mast, maslo, sir, mlijeko, meso, vino, kupus, repa, krumpir i različni živež za zimu. Smočnica ne smije biti ni pretopla ni pre-

studenca, ali mora da bude uvijek suha, zračna i čista. Podrum treba da je suh i da je barem tri do pet metara dubok u zemlji, pa će imati ljeti i zimi jednaku toplotu od 10 do 12° C.

Podrum treba više puta prozračiti, tj. otvoriti vrata i prozore da ude u nj čist uzduh. U vinskom podrumu ne smije biti ništa drugo osim vina.

IV.

Nije dosta, da nam je kuća čista, već i sve oko kuće mora biti čisto i uredno. Dvorište je najbolje popločati da se po njemu ne načine jame i lokve. Dvorište treba da je daleko od kuće i uvijek pokriveno tankom naslagom zemlje ili slame da se po njemu ne kupe muhe. Nema gadnije i opasnije životinje od muhe. Muha može da prenese na čovjeka gotovo sve zarazne bolesti. Sve, što jedeš i piješ, valja da čuvaš od muha. Ona dolazi na svaku nečistoću te na sebi i u sebi prenosi klice teških i smrtonosnih bolesti.

Ne daj u kuću nikakvoj životinji. Kuća je stan za ljude, a ne da po njoj gazi živad i da se veru psi i mačke. Oni nam unose u kuću blato, donose svakovu gamad, a mogu lako da unesu i zarazne bolesti.

Ako na taj način pazimo i redimo svoju kuću i sve što je oko kuće, tada će nam dom omiliti i biti uistinu: naša kućica — naša slobodica.

Po Nazorovoj Čitanici

Uredna Stana

U trgovca je Marka kćerka Stana. Jedne nedjelje dode joj u pohode prijateljica Jelka. »Čuješ, Stano«, reći će Jelka, »tvoje odijelo i odijelo tvoje braće uvijek se sja kao sunce, na njima nema nikada mrlja. Dobra Stano, ti ćeš meni danas kazati kako vadiš te mrlje s odijela. Hoćeš li?«

»Draže volje«, ljubazno će Stana. »Pitaj samo što ne znaš, a ja ću ti vrlo rado odgovarati.«

»Kako vadiš s odijela mrlje od crnila?« upita Jelka.

»Valja da uzmeš zapaljenu svijeću lojanicu, da nakapaš loja na mrlju i ostaviš ruho do pranja; tad se mrlja ispere bez svake druge priprave. Ne izvadi li se mrlja ipak sasvim, onda je treba natriti limunovim sokom ili jakim octom, a potom isplahnuti u čistoj vodi.«

»Kako jednostavno!« primijeti Jelka. »A kako se čiste mrlje od rđe?«

Stana joj protumači: »Takve se mrlje navlaže limunovim sokom ili jakim octom, a iza toga se položi tkanina na okosiren poklopac ili na kosiren tanjur ili žlicu pa se drži nad vrućom vodenom pa-

rom, a napokon se opere u sapunici. Neće li mrlje da iščeznu, na-kvase se solnom kiselinom (od koje se uzme jedan dio na 6 dijelova vode).«

»Kako postupas s mrljama od crvena vina i voća?« upita Jelka.

»Ako se još svježja mrlja od crvena vina na platnu natare soli, ona će se u budućem pranju isprati bez svake druge priprave. No stariju mrlju valja isprati najprije sapunom, a zatim je onako mokru držati nad parom zapaljena sumpora. Ako je mrlja mala, dosta je za taj posao obična prosta sumporna žigica; tkanina s mnogo mrlja valja da se pridržji povrh sumpora zapaljena na komadu opeke ili crijeva. Tako se čiste ne samo mrlje od vina, nego i od svakoga voća. No sumporna para škodi zdravlju, zato taj posao valja da se radi na uzduhu, a ne u sobi.«

»Kako čistiš mrlje od kave i piva i masne mrlje?« upita Jelka.

»Kavom ili pivom zamrljano rublje valja najprije isprati u slanoj vodi, a potom isplahnuti u potочноj vodi. Malo teže je s masnim mrljama, s mrljama od ulja, masla, loja itd. Te se mrlje vade iz lanenih i vunenih tkanina, ako se pokrili u šestero složenom bugaćicom (upojkom), po kojoj valja prelaziti ugrizanim glačalom. Takva hartija upije svu mast. Iz bijela rublja mogu se masne mrlje isprati i samom sapunicom.«

»Što valja da se čini s mrljama od voska, smole, vapna?«

»Sve mrlje od voska, smole, kolomaza itd. valja najprije natriti terpentinovim uljem da omeksaju; potom ih valja izlupati rukama, a napokon neka se nataru jakim špiritom i isperu u čistoj vodi. — Suhle vapnene mrlje na suknju treba da se najprije dobro iščerkaju, a potom u octu namočenom krpicom nataru i osuše.«

»Da li se mogu čistiti mrlje na svilеним tkaninama?«

»Kako ne? Valja razmutiti žumanjak od jajeta u malo jake rakije pa tim natriti mrlju; kad se tkanina osuši, treba je isprati u čistoj vodi. Slabija se mrlja natare samim žumanjkom, a kad se osuši, ispere se u čistoj vodi.«

»Kaži mi još, molim te, kako se vade mrlje od masti i od tinte na podu?«

»Nije ni to teško. Svježje masne mrlje na podu lako se vade sapunom i vrelom vodom. Teže je sa starijim takvim mrljama; te moramo da tarmo jakim octom, u kom smo razmutili dobre i čiste ilovače. — Mrlje od tinte na podu iščeznuće, ako ih dulje vremena dobro mažemo limunovim sokom ili jakim vinskim octom.«

»Kako da ti zahvalim na svemu što si me danas naučila? Idem odmah kući da očistim neke mrlje s očeva odijela da se odmah koristim tvojim poukama. Hvala ti i zbogom!«

Is Nazorova Čitanica

Hrana

Bez hrane nema života. Sve što je živo ima snagu koja se kod rada postepeno troši. Kad tijelo ne bi neprestano tu snagu pri-
malo iz hrane, nastupila bi doskora smrt. Hrana je potrebna i zato, jer se u njoj nalaze sve one sastojke koje služe izgradnji, rastu i popravku samoga tijela. Hrana je za tijelo ono što je ugljen za parni stroj.

Pitae mnogi koja i kakova hrana imade za napredak i zdravlje tijela najveću vrijednost?

Ona je hrana valjana koja tijelu daje dosta snage i topline. U tom se pogledu hrana dijeli u tri vrste: škrobasta hrana, masti i meso.

U škrobastu vrst hrane idu: kruh, krumpir, riža, grah i slično. Po svojem sastavu idu ovamo šećer i med. Važnost je te hrane u tome, što tijelo prima na snagu. Ta se snaga odrazuje, na pr., u gibanju tijela i u snazi njegovih mišića.

Druge vrst hrane su masti, koje mogu da budu biljne (različita ulja) ili životinjske (mast, loj, maslac i dr.). Masti daju tijelu toplinu. Toplina, koju tijelo prima, samo se djelomično troši. Ostali dio primljene hrane sprema tijelo u obliku masti da je istom onda upotrijebi i potroši kada tijelo uslijed pogoršanih vanjskih prilika bude na to prisiljeno. No preveliko debeljanje i nagonilavanje prčiuvne masti vrlo je štetno zdravlju tijela, jer priječi pravilan rad pojedinih organa.

U treću vrst hrane ide meso. Sve se vrsti mesa sastoje uglavnom iz spojeva koje nazivamo općim imenom bjelancevine. Jaja su također vrlo bogata bjelancevinama. Meso je vrlo potrebna hrana. Svi su organi tijela, kao: mozak, srce, bubreg itd., izgrađeni iz sastojina koje se nalaze, naravno u drugom obliku, i u mesnatoj hrani. Te sastojine (bjelancevine) tijelo iz mesnate hrane pomoću probave promijeni i upotrijebi kao gradnju za svoje organe. Važno je spomenuti da tijelo može primiti samo onu količinu bjelancevine koja mu je baš potrebna, a nepotrebni suvišak bjelancevine ne sprema, nego ga odmah izlučuje napolje. Prije nego tijelo bjelancevinu izluči, stvara ona u crijevu otrovne spojeve koji su zdravlju vrlo štetni. Zato valja uvijek imati na umu da preobilo užívanje mesa škodi zdravlju.

U posebnu skupinu idu zelenja: kupus, kelj, salata itd. Povrće ima malo hranljivih tvari, ali sadrži različite vrsti soli koje su bezuvjetno potrebne za pravilan rad pojedinih organa. Mornari i istraživači dalekih sjevernih krajeva Zemlje patili su prije od različitih i teških bolesti, kojima duugo nije bio poznat uzrok. Danas se zna da su te bolesti bile prouzrokovane nestašicom svježeg povrća. U povrću se naime nalaze, osim soli, još i neke druge tvari, pobliže nepoznate, t. zv. vitamini. Njihova je zadaća da tijelu omogućuju

valiano i potpuno iskorisćivanje svake hrane koju tijelo prima. Ako ih u tijelu nema, gubi svaka hrana svoju hranljivu vrijednost. Voće se sastoji pretežno iz vode, ali u njemu ima i mnogo raznovrsnih soli i vitamina, pa je stoga veoma zdrava hrana.

Za prehranu djece osobito je zdravo i korisno mlijeko. Dijete ne može napredovati, ako dnevno ne pije dosta mlijeka, a i odrasli bi trebali da ga više piju. Mlijeko je hrana u kojoj nalazimo sve vrsti hranljivih tvari. Svježe nekuhanu mlijeko (od zdrave životinje) je mnogo zdravlje od kuhanog.

Zdrava bi se hrana morala sastojati iz jednog obroka mesa na dan, različitih vrsti povrća te sirovih jela kao voća, salate itd. Većina ljudi kvare zdravlje time, što preobilo jedu. Više ljudi umre od presitosti nego od gladi. Preobilnom hranom čovjek opterećuje svoje probavne organe, koji uslijed prevelikog i prenapornog rada doskora prestaju valjano obavljati svoj rad. Posljedica toga je bolest, a često i prerana smrt. Hrana treba da bude mješovita i ne preobila. Pravu mjeru poznaje čovjek po sitosti koja nas opominje da više ne jedemo. Tko se mnogo kreće i radi, i tko je dugona hladnu uzduhu, treba više hrane nego onaj tko miruje. Isto tako trebaju više hrane djeca koja se još razvijaju i bolesnici kad se oporavljaju.

Voda je najzdravije piće

Bez hrane može čovjek više dana živjeti, ali bez vode bi čovjek naskoro umro. Voda je najzdravije piće, najbolje gasi žeđu, osvježuje, ne uzrujava i ne omanjuje živčevlja. Osim mlijeka voda je jednino piće koje čovjeku drži zdravlje i produžuje život. Voda je i prava hrana, jer s njom dobiva tijelo veliki dio vapnenih i drugih soli što ih treba. Voda je znamenita sastavina našega tijela, navlašito krvi i drugih sokova. Zato vodu i pijemo i njom gotovimo hranu da redovno nadoknadimo onu vodu što je postojano gubimo iz tijela.

Vodom peremo, čistimo i osvježujemo naše tijelo, čistimo naše domove i tolike stvari koje nam trebaju.

Zdrava pitka voda treba da je svježa, bistra, bez boje, bez mirisa ili vonja i bez posebna okusa. Izvorna voda je najbolje i najzdravije piće. Toplina takove vode je obično zimi i ljeti jednaka (10° do 12° C), a ta je toplina vode za nas najpovoljnija. Dobra je voda i iz bunara, samo moraju bunari biti udaljeni od ljudskih stajova, štala, zahoda, gnojšta i kaluža i dosta duboki, da u bunar kroz tlo ne dospiju klice zaraznih bolesti i druga nečistoća. Bunar

treba da je ograden i pokriven krovom da u nj ne upadne štogod i ne pokvari vodu. Prostor oko bunara mora biti poštunčen i povisok da ne nastanu lokve i kaljuže.

Iz mnogih potoka i rijeka piju ljudi vodu. Teku li ti potoci i rijeke podaleko od sela i gradova, i voda je u njima bistra i čista te je onda i za piće zdrava. No teku li kroz sela i gradove ili u neposrednoj blizini njihovoj, voda je okružena od izmetina ljudskih i životinjskih i od drugoga smeća što se u vodu baca. Voda na takvim mjestima nije za piće dobra.

Kišnica i snježnica su veoma dobre za pranje i kuhanje, ali se mogu upotrebljavati i za piće, ako su krovovi i nakapnice, u kojima se voda sakuplja, dobro građene i čiste.

Imade krajeva gdje nema dobre pitke vode, pa je onda moramo čistiti. Dosta je, ako takovu vodu iskušamo, ohladimo, procijedimo, a onda pijemo. Kuhanjem zgrušaju se zarazne klice, padaju na dno i postaju čovjeku neškodljive.

Budući da voda pohlepno sve upija što joj je u blizini i time postaje nezdravom, ne valja posude s vodom držati u sobi nezatvorene. Voda za piće neka se čuva na mjestu gdje je čist uzduh, u kakvoj izbi, a ne u sobi gdje spavamo, ili u sobi gdje je bolesnik. Drevne posude njesu dobre za vodu, jer je drvo šupljikasto, a voda se u te šupljice zavuče, te vremenom počne posuda gnijeliti, a to gnijeljenje kvari vodu. Bolje su zemljane, a najbolje staklene posude. No bila posuda, u kojoj se voda za piće drži, kakova mu drago, mora se svaka marljivo i često prati.

I za kuhanje je dakako nužna zdrava i čista voda, ali se ipak imamo bojati nezdrave vode, jer kuhanjem izgubi voda mnogo nezdravih tvari koje bi nam škodile.

Voda je za svakoga čovjeka čudotvoran i najbolji lijek. Da ljudi, koji su se nerazložno podali opojnom piću, znadu kako je voda najzdravije i najplemenitije piće na svijetu, okanili bi se žestokih pića (alkohola), jer im truje tijelo i ubija dušu.

Izliječeni bolesnik

Neki bogataši stradavaju, unatoč svoja blaga, često od svakojakih nepritika i bolesti, o kojima siromah ništa ne zna. Imade namne bolesti čiji se uzročnici ne nalaze u uzduhu, već u punim zdjelama i čašama, u udobnim naslonjačima i svilenim posteljama.

O tome bi znao pričati neki bogati čovjek koji je cijelo priepodne sjedio u naslonjaču i besposličito pušeci skupocene smotke.

Cijelo poslije podne jeo je i pio, čas nešto toplo, čas hladno, bez potrebe i bez teka od puste dosade sve do večeri. Kod njega se nikada nije znalo gdje mu prestaje objed, a počinje večera. Odmah poslije večere ležao bi u krevet i bio tako umoran kao da je cijeli dan nosio kamenje ili cijeplao drva. Od takva života ude-

blja napokon tako da je bio nepokretan kao puna vreća. Nije mogao više spavati, jelo mu nije prjalo, i osjećao se niti pravo zdrav, niti ozbiljno bolestan. No kada bi njega slušali, onda je bolovao od 365 bolesti: svaki dan od druge.

Trazio je pomoći od mnogih liječnika. Progutao je na hektolitrate različitih lijekova i vreće prašaka, tako da su ga nazivali ljekarnom na dvije noge. Ali sve ljekarije njesu pomogle ništa, jer nije hito slušati savjeta liječnika koji bi mu govorili neka promijeni način svoja života.

Konačno dozna za nekoga liječnika udaljena sto sati hoda, koji je tako vješt, te bolesnici ozdravljaju od samoga pogleda njegova, a smrt mu se uklanja gdje god se on pojavi. Tome liječniku napiše pismo o svojim nevoljama.

Liječnik odmah shvati u čemu je njegova bolest, da mu, naime mjesto, ljekarija treba umjerenosti i kretanja, i pomisli: »Čekaj, tebe ću ja brzo izliječiti!«

Napiše mu pismo ovoga sadržaja:

»Dragi prijatelju! S vama je vrlo zlo, no još vam se može pomoći, budete li poslušni. Vi imadete u svojoj utrobi trakavicu sa sedam glava. S vama moram osobno govoriti, i zato je potrebno da dodete k meni, ali, prvo, vi se ne smijete ni voziti, ni jašiti, već doći k meni na svojim nogama, jer biste drukčije potrešli trakavicu, i ona bi vam izjela utrobu. A drugo: ne smijete ubuduće jesti više od tri puta dnevno tanjur variva i komadić pečena mesa o podne, jedno jaje uveče, a ujutro juhu sa zelenim peršinom. Štogod više jedete, postaje trakavica veća, pritišete vam jetra, i brzo će krojač morati prepustiti uzimanje mjere stolaru. To je moj savjet, a ne poslušate li ga, nećete budućega proljeća slušati kukanja kukavice. Činite što vas je volja.«

Kada je bolesnik pročitao pismo, dade odmah drugoga jutra namastiti čizme i pode na put, kako mu je liječnik odredio. Prvoza dana išao je lagao kao puž, nikome nije odzdravljao tko bi ga pozdravio. Ali već drugoga i trećega jutra učini mu se da ptice njesu davno već tako ljupko pjevale, a rosa mu se pričini tako svježom, i mak u polju tako crvenim, a ljudi, koji se kretahu, tako prijaznim kao i on sam. Svakoga jutra, kad bi izlazio iz konačista, bjaše mu sve ljepše i stupaoše sve lakše i bodrije. Došavši za 18 dana u grad u kome se nalazio liječnik, osjećao se tako zdravim da je rekao: »Nikada njesam u negodnije vrijeme mogao ozdraviti nego sada kada moram k liječniku. Da mi barem zuji u ušima i da me tišti u želucu.«

Kad je došao k liječniku, uzme ga ovaj za ruku i reče:

»Kažite mi sada sve po redu što vas boli?«

Onda mu on reče: »Gospodine liječniče! Zdrav sam, hvala Bogu, potpuno i želio bih samo da vi nikada u životu ne budete manje zdravi nego što sam ja sada.«

»Dobro ste učinili, da ste poslušali moj savjet,« odgovori liječnik. »Trakavice ste se riješili, ali njena jaja su još u vašem tijelu, stoga ćete i kući piješice. Kod kuće pilićete marljivo drva, koliko vam treba za kuću. Nemojte jesti više nego da si utažite glad. Ako tako ne radite, mogle bi se izležti iz jaja nove trakavice. Ovako možete doživjeti veliku starost.«

Bogataš mu reče: »Gospodine liječniče! Vidim da ste veoma vješt liječnik, i ja vas potpunoma razumijem.«

Poslušao je njegov savjet i doživio preko 80 godina zdrav, kao riba u vodi. Svake godine slao je liječniku 20 zlatnika na dar.

Po Herderu

Буди умерен

Једна кап би млека муми доста била;
У њој би се никад не би утапила.

Ал' лакоме муму најрадије суну
У море од млека, у музалицу пуну.

Ти, што немаш мере у свом младом веку,
Глеђни муму што се улави у млеку.

Да и млеко шкоди, ко би рећи могло!
Ал' отров је, веруј, све што год је много.

Змај Ј. Јовановић

Неверни пријатељ

Не поуздај се у пријатеља док се нијеси увјерио о његовој вјерности и искрености. Многи се лијепом ванштном и ласкањем пријатељској љубави дају да му нашкоди или да га уништи. Такав неверни пријатељ човеку је а л к о л.

Алкохол је отров који се налази у вину, риву, ракији, гину, конјаку, ликерима и у сваком жестоким пићу. То је отров за душу и тијело и узročник многог зла и многих болести.

»Гасим ти жеде«, говори алкохол имотну раднику. I радник пије алкохол мислећи тиме утажити жеђу и након обилног узивања посеђе за чашом воде да га мње жеђ. Алкохол смањује и у тијелу потребну количну воде и тиме ствара жеђ и потребу за водом. Тко ће у једно вече испити 5—10 чаша воде? То је немогуће, јер би жеђу утажио већ првом чашом.

»Гријеш те«, рећи ће алкохол промрзли путнику. »Узми брже чашу па чеј лако настави пут.« Путник послуша тобожњег пријатеља, угрти се за чаш, али након тога савлада га студен, и он измотен сједне крај пута. Ено онај крст показује мјесто гдје је путник наден друго јутро смрзнут, мртлав. Убио га алкохол.

»Надам те, узми ме, па да видиш како ће ти бити угодно!« I човек послуша, а не зна јадан да је тај исти алкохол prije некога криво, а сад хоће другог хладити. Сви истраживачи жарких тропских крајева једнодушно тврде да се силни напори и странава жеђа може поднети једино уз посвећеније уздржавање од алкохола.

»Кажеш да си слаб. Узми мене, ја ћу те окријепити ојаčати!« Сиromaшни надниџар изда задњу пару теško зашлуженог новца да се алкохол ојача. Том кувачу није познато да је алкохол увијек »биће«, а никада »зоб«, да алкохол не јача, већ дијелује само тако да имотност привидно укланја. Чаша ослабене воде имаде више хранљиве вриједности од чаше ракије, а мали комад хљеба храни више него врће рива. Тко је, дакле, изабрао ракију, вино или риву за храну и јацање, тај није изабрао само најскупље храниво већ и живи отров.

»Ријешићу те бриге и живот ћу ти олакшати! Бићеš добро расположен и весео!« I човек након свршена посла троши новац за алкохол не мислећи да себи тиме отежава живот и прибавља нове бриге. Најдирвије располажење и највеће весеље нема никакве везе с алкохол. Живаност и одушевљење човека који пије прелазно је стање које редовито води до небузданости, безмилја и нарочко до посвећеније клонивости. Упитај злочинце, тко их је довео у казнионицу па чеј добити одговор: »Злочиници алкохол довео је мене и безброј других овомо.«

»Ја ћу те излјечити!« тјеши алкохол болесника. »Ја сам лијек за сваку болест!« Човек се мора доиста чудити да крај таквог »лијека за све« имаде пореке болесних људи.

Алкохол је отров за душу и тијело и узročник многог зла и многих болести. У много је случајева алкохол узročник и тежким живачним болестима које код великих пијаница прелазе у лудило и свршавају смрћу.

Ништа не доноси човјечанству толико зла, биједе, болести, злочина и užаса, колико узивање алкохола.

Умро мали Стојан

Ови смо га у селу јако вољели. Он је био мајен, а паметан. Свакоме је радо ишао, никог се није бојао, како се то код дијете виђа. Родитељи се њиме често поносили, нарочито његова мајка, која је увијек с великим поносом спомињала свог малог Стојана.

Једнога дана улети мени стрина Стојанова па рече:

— Господине, забота, добите, умре нам мали Стојан.

Ја оставим сав посао и готово трчећи за тили час стигнем у кућу.

Ошанка за продајне и више народ, школе

Отојанова мајка преврћа се од плача над нежним тјелом свога дјетета и нариче. Мали лежи на кревету без свијести не одвајајући баш никаквих знакова живота.

Погледам дијете и осјетим запад ракије. Био сам на чисту. У свјетлости некла се ракија, па пијани људи дали дјетету врће ракије.

Мали Отојан није дошао к свијести.

Пијего је сего туговао, кривци проточени, а и данас у сељу пију ракију као прије. Ракија у 6 и 1 а.

Др. А. Штрампар

Spremanje hrane za zimu

Добра кућаница спреми већ у јесен различити живеж за сву зиму, јер је живеж тада најјеftинији, а зими се може најбоље продати. Али треба да кућаница умие сачувати храну тако да се не поквари и не сagne. Гнијенју су узрок неке сине глијивце или бактерије које могу расти само на месној или биљној твари. Њоме се на-име те глијивце хране па тако је мало помало растаау.

Гнијенје се запријечи на више наћина:

ако се из твари излучи, то јест испари, вода. Тако се ушћува, на примјер, воће, глијиве, поврће и сјено, ако се добро исуши, па и месо у диму;

ако се удеи што треба да уздух не може допирати до хране. Зато се храна чува у маси или у ули, или се опет уклапа и затвори у лимене кутије или у стаклене боце;

ако се храна држи у хладну, јер се тада не могу плодити шкодљиве глијивце. Познато је да се, на пр., месо зими не квари, а лјети брзо сagne;

ако се униште клице глијивца врућином, сумпором или солиу. Зато се боце с укућаним воћем мећу у врећу воду, а потом се добро затворе или запећате. Грожде се посипа сумпоровим цвијетом да не би сagne, а месо ваља добро осолити да се преко зиме саћува.

Kiselj kupus

Купус или зелје кисели се овако: главнице зелја морају отстатиј неко врлиеме да лијепо побјие или пожуе, а потом се резу или рубају док су још пуне сока, и то што стинје. Свака брпа нарезана купуса осолити се напоје; на 60 главница довољно је по килограму соли. Пресолити се купус, постане злив и отврдне.

Онда се узме посве чист баданј па се посде мало солиу, а дно баданја обложи се купусовим лишћем. На то лишће насаже се нешто купуса, који ваља добро пригњечити рукама или батом да изиде уздућ. Међу поједине слојеве купуса мећу се нарезане добре јабукке, дунје, хрен и грожде да купус лијепо мирише. Када се тако купус добро нагњете у баданј, покривје се купусним лишћем и чистом бл-

јелом крпом, а на то доду за баданј идешене daske, које се оптерете тежким каменјем, или се притисну вијком, да се сок подигне на врх и да прекривје купус.

Баданј се метне у пивницу, гдје није претопло ни прехладно, и не дла се у њ доклегод се сок на купусу не запјени и не укиса, а то бива обично за три недеље. Онда се тек сок извади, а daske се добро отару великом чистом крпом. Послије тога скине се камене, daske и крпа, па све то чисто опере. То треба чинити сваке недеље, јер купус треба велик ред и чистоту да се не поквари.

Тако се поступа зато, јер со пије влагу, које има у купусу врло много. Со извуче толико влаге, да од ње постане расо, којим се купус прекривје, и тако не може уздух допирати до њега.

Преко зиме могу се ушћувати и цијеле главнице купуса, ако им се скине горње лишће, а коријен одреже, па се помећу на сламу или на daske у сухој пивници, или се пак затрпају у сјено.

Kiselj krastavci

Крставци се киселе овако: треба одабрати здраве, чврсте и свјеже комаде, средње величине, па их добро опрати и метнути у хладовину да се осуше, али ваља пазити да не повену. Потом треба помјешати оcat и воду и ту мјешавину кућати, а чим заври, скинути с ватре. Када се оcat мало охлади, треба метнути крставце у какву велику здјелу па их добро посолити. Што се крставци боље посоле, то ће бити чврћи, а све их треба полић оcatом који је више врућ неголи млак. Затим се крставци покривју добро гуњем па се оставе тако дуго док се оcat не охлади. Иза тога се лијепо сложе у стаклену посуду и залију се истим оcatом, а посуда се добро зачепи и затвори. Међу крставце може се метнути и зелене паприке и вишњева лишћа. Када је све готово, метне се посуда на сунчано мјесто и продрма се више пута, па кад се крставци укиселе, пренесу се у пивницу или на које друго хладно мјесто.

Крставци се могу укиселити такодер у сланој води, и то овако: здрави и чврсти комади моће се 24 сата у свјежој води зденћанци, а послије се изваде и обришу крпом. Затим се насажу у стаклену посуду, а јонац или у бурење, па се залију посве сланом водом зденћанцом. Ту воду треба осолити колико и обичну чорбу. Посуда се добро затвори или зачепи па се чува у топлој кухињи тако дуго док се крставци не укиселе, а затим се пренесу у пивницу да не омекају.

Soljenje i sušenje mesa

Да се месо ушћува, треба га добро осолити. Осолити се премало, тако ће се покварити, а пресолјено опет отврдне, осуши се и озлијави па буде нетечно. На 10 кг меса узима се 1 кг соли и 15 грама са-литре. Од салитре постаје месо лијепо црвено.

Насолјено месо насаже се у велико корито или у баданј тако да не буде шупљина и празнина, а озго се заклопцем покривје и

nekoliko dana opteretiti teškim kamenom. Potom valja načiniti s a-lam u r u, tj. slanu vodu, u kojoj na svaku litru dolazi po sedam dekagrama soli. Salamura se nalije u korito ili u badanj tako da se malo dignu i povrli zaklopcu. Svaki dan valja staru salamaru ispuštati, a meso nalijevati svježom vodom. U rasolu ostaje meso 3—5 nedjelja, a potom se meće u dim što se više u hladnu prostoriju. U dimu ima naima k r e o z o t a, a to je ono svijetlo crnilo što se hvata za letve i grede na tavanu. Kreozotom se zatvore sve šupljine na površini mesa, pa tako ne može ni uzdah ni gljivice (bakterije) doći prijeti do mesa. Iz dima izvađeni komadi mesa dobro se mogu sačuvati u pepelu; a da se ne zaprljaju odveć od toga, valja ih har-tijom omotati.

Mast se čuva na suhu i hladnu mjestu, a grabi se lijepo s reda i natanako da ne ostanu jame.

Tko ne radi ne treba ni da jede

Imao neki bogataš kćerku koja nije htjela nikada raditi u kući, nego je sjedjela i dangubila od jutra do mraka. Niko joj nije smio reći da se lati posla. Dode jednom tome bogatašu neki odličan seljanin pa zaprosi od njege djevojku da se njom vjenča. Za tri dana svrši se svadba, i oboje odu u mladoženjinu očevinu kuda stiže još istoga dana.

Sutradan rekoše mladoj snaži da ide u drva i dadu joj uže da njime veže suho granje. Ona odgovori da nije naučila ići u drva ni u svojoj kući pa neće ni ovdje. »Dobro«, odgovore joj domaći, »no znaj: tko ne radi u našoj kući, taj i ne jede«. Snaša će na to da ona nipošto neće raditi, ma i ne jela. Tako prođu četiri dana, a snaha niti što radi niti joj daju jesti. Kad je peto jutro osvanulo, nije mogla više trpjeti gladi pa uzme uže i pođe žurno u drva.

Kad to opazi stari svekar, potrči za njom pa joj dade komad pogače i reče: »Evo ti zasada ovaj komad pogače, a kad se vratiš iz šume, daju ti još štogod«. Nevjesta uze pogaču i ode u drva. Kada se povratila kući i donijela breme, uze je svekar za ruku pa joj reče: »Eto vidiš, moja kćerko, da si tako odmah prvi dan donijela drva, ne bi gladovala toliko dana. No otsad se neće bez tebe pojesti ništa, kadgod budeš radila.«

Od onoga dana radila je mlada neprestano i voljno, držeći u pameti riječi: tko ne radi ne treba ni da jede.

Sjedeći jednom mlada snaha na kućnom pragu i nešto vezući pogleda niz polje i vidi, gdje joj otac ide u pohode. Digne se brže bolje i stane tražiti po kući gdje bi za njege našla kakvu radnju. Srećom nađe kotaricu i u njoj prune, pa pošeta pred oca i dade mu rekavši: »Na ti ovu vunu, pa odmah češljaj, ako misliš da ti dadu jesti.« Onda ga uvede u kuću pa mu rekne da sjedne. Siromah otac

češlja pa češlja, da pukneš od smijeha. Eto ti domaćina. Čim je opazio gosta gdje češlja vunu, počne se grohotom smijati te ga upita tko ga nagria da češlja. On mu sve kaže redom kako i šta mu je rekla kćerka. Nato udari domaćin još više u smijeh pa mu stane pripovijedati sve o njezovoj kćerci, a naposljetku rekne: »Oprosti, brate, što te je tako susrela. Ona je mislila da i gost mora raditi u našoj kući.«

I tako ostane otac kod svoje kćeri nekoliko dana časteći se i veseleći.

Narodna pripovijetka

Zdravlje i bolest

Konj zelenko rosnu travu pase:
za čas pase za dva prisluskuje
gdje djevojka 'vako-Boga moli:

»Daj mi, Bože, da sačuvam zdravlje.

Volim zdrava po gori hoditi,
glog zobati, s lista vodu piti,
studen kamen pod glavu metati,
no bolesna po dvoru hoditi,
šećer jesti, u svili spavati.«

Narodna

Kako ćemo se očuvati od zaraznih bolesti

Bolesti, koje prelaze od jednog čovjeka na drugog, zovu se pre-lazne ili priljepčive. Napoznatije su nam: dobrac, škrtlet, ospice, ko-zlice ili boginje, difterija, pošalina, srdobolja, kolera, misirska očna bolest i sušica ili tuberkuloza.

Isto tako prelazi šuga i svrab.

Sve te bolesti imaju svoje putove kojima prelaze s bolesnika na zdrava. Nekađ to biva dodirnom, nekađ se prenosi haljinama ili dru-gim stvarima, a nekađ opet jelom i pićem, a i uzduhom što je oko bolesnika. Uvijek je dakle bolesnik i što od njege dolazi glavni izvor zaraze.

Zato je najpreče čuvati se samo tog izvora ili legla. Gdje god ima kakve bolesti što prelazi, prvo je da se bolesnik i sve njegovo odvoji od zdravih.

Zaraženi bolesnik mora imati sobu za sebe, i to najbolje negdje na mjestu kuda nitko ne prolazi.

Osim onoga tko bolesnika dvori i neguje, ne treba nitko da ulazi bolesniku koji boluje od zaraze. Gdje se mnogo ulazi, tu se bolest razvija na sve strane.

Tko u toj prilici ne misli na sebe i na svoje zdravlje, neka se bar sjeti drugih.

I oni krivo sude koji misle da bolest ne može prijeći s mlađeg na starijega. Ali sve da je tako, šta bi vrtjedilo, kad i stariji mogu zarazu dalje prenijeti, a da se ne razbole oni sami.

Oni, koji moraju biti uz bolesnika, neka raze na sebe i na druge. Najbolje je da što manje idu među zdrave, a osobito među djecu.

Kraj bolesnika se ne smije jesti. Čim se izade iz bolesnikove sobe, valja promijeniti haljine, oprati lice i ruke i izoprati grlo.

Čistoća, uredan život i vesela natav brane od zaraze.

Oko bolesnika, a i po svojoj kući, valja da je sve čisto i uredno. Najglavnije je da je svuda čist i svjež uzduh. Prozori neka se otvaraju često, da je bolesnička soba uvijek dobro provjetrena i vedra.

Sve što dolazi od bolesnika, na pr. što pijane, iskašlje, povraća, itd., valja odmah uništiti. Najbolje je sagorjeti ili oprati vrelom vodom i kakvim raskužlom.

Iza zaražena bolesnika ne treba ni jesti, ni piti niti upotrebljavati njegovih stvari. Posteljinu i košulje bolesnikove treba odmah raskužiti lugom i oprati odvojeno od drugoga rublja.

Što nije za vreo lug (na pr. krzno, koža, vuna, perje), a hoće se uprotjeriti, meće se u razgareni peć da suha vrućina dobro prožme, ali ne opali.

Sobu, gdje je bolesnik ležao, treba odmah okaditi sumporom ili kojim drugim raskužnim sredstvom. Iz sobe se ništa ne iznosi. Iza toga se nekoliko dana drže otvoreni prozori i vrata. Tek onda se može ulaziti u sobu.

I kad bolesnik ozdravi, treba ga se čuvati. Bolje je da ne ide u velika društva, i da mu ne dolaze mnogi posjetnici.

Zaraze i pomori ne liječe se čarolijama i vračarijama, nego raznim i čvrstom voljom.

O zarazama ne drže se crkvene slave, sajmovi, sastanci itd. To su najbolje prilike da se bolest i dalje raznese. Ako je jači pomor, valja i školu zatvoriti.

Pogreb pokojnika, koji je umro od zaraze, neka je najjednostavniji, a ne da se skupi cijelo selo. Mrtvački sanduk treba odmah zatvoriti, i nikomu ne dati da mrtvacu ljubi. Mrtvac, koji je umro u kakvoj teškoj zarazi, ne drži se dugo u kući, a ne valja ga nositi ni u crkvu. Sprovod neka traži najkraće putove pustim sokacima i neka nigdje ne zastaје.

О СУПИЦИ

Супица је љута болест која нам квари и троши плућа. Она може да настане и друге устроје или органе нашега тијела, као н. пр.: пријева, кости, зглобови, моздане итд. Све те болести зовемо уопће туберкулозом.

Туберкулоза је приљепљива болест те се веома шири. Сваке године погину од ње на цијелој Земљи милијуни људи. Клице плућне туберкулозе налазе се у ономе што болестан човек капањем избацује. То је право легло и гниједло великог броја неких веома ситних гљивница које се лако и брзо множе, а носеопи су те страшне болести. И код неких других заразних болести, као: куће, дифтерије, богиња итд. су замени или клице болести веома ситне гљивнице у лику купца, штацића, зрнца итд., које се множе тиме, што се цијепају на двоје; — зову се уопће бацилије, а преглазе од човека на човека нечистим рубљем, додиром, окужаном храном и другчије.

Када се плућатка супицава човека осуши на поду и на земљи, њезине се честите распрше по уздуху као ситан прах те уђу дишањем у човека тијело где бактерије проузрокују туберкулозу. И кад супицава човек капање, клице или гласно говори, могу такве клице доћи у уздух, а олатге у тијело другог човека.

Да се туберкулоза не шири, не смије нитко тко капање плућати на земљу, него у посуду напуњену водом или у рупчић. Тај се мора често мијењати, да се плућатка у њему не осуши. Такве је рупчиће најбоље кухати у дугу. Плућати на земљу је ружно, а и погубљено, јер нитко не зна нема ли у својој плућатки заматке болести. Свако би морао да држи руку или рубач пред устима кад капање. Не ваља никоме говорити баш пред носом и устима; то је нездравно и неуљудно. И преживање у уста није здраво. Супицава човек неће пренијети болест на друге, влада, ни се по лијечничким прописима. Онај пак, који на то не пази, учиниће другим људима много зла.

Да станемо на пут тој тешкој болести, чувајмо се и прапине. Немој је дишањем пуштати у своја плућа, не иди онамо где се прашина диже, и брину је свуда влажним крпама.

Туберкулозу може добити и онај који пије некухано млијеко од супицаве животиње. Млијеком болесне краве могу се раширити и друге болести.

Тко хоће да се очува од туберкулозе нека је вада чист. Руче, нокти, зуби и уста морају се више пута дневно добро очистити. Купање ће нас очувати од многих болести.

На Народно Читанке

Šta treba bolesnik

Tri su glavne potrebe za svakoga bolesnika, a to su: mir, čistoća i ponuda.

Bohni i ozlijeđeni dio tijela treba da je u potpunom miru, i da je potpun mir i tišina ondje gdje bolesnik leži, da ga ni budna ni kad spava ne uznemiruje ni šuštanje, ni vika ni lupkanje. Ali čovjek treba i duševnoga mira, a to je da ga niko ničim ne sredi i ne vrijeđa, da mu niko ne dođe s nemilim glasom, nego da se s njim i pred njim govori samo ono što mu je ugodno i milo i što ga može samo razvedriti i dati mu nadu da će ozdraviti.

Gdje bolesnik leži treba da je čist uzduh i čisto mjesto. Pa kako je najčistiji uzduh napojiti, neka bolesnik, ako je samo moguće, leži napolju. Ako to nije moguće, a on neka leži u najčistijoj i najprostranijoj sobi, a prozori neka se često i zimi otvaraju. Toplina neka je u sobi do 18° C. Na čistocu treba da se pazi najvećom strogošću, osobito na to, da se bolesnik svaki dan po dvaput, a kad zatreba, i više puta čisto presvuče i da leži na čistoj, dobro provjetреноj i nasunčanoj posteljini.

Za bolesnika je čista i svježa voda jedino piće, a malo kuhano voća najbolja hrana dok mu se ne prohtjedne više. U groznici dobro je vodu raskiseliti limunovim sokom. Uvareno pa ohlađeno mlijeko samo ili s malo smrvljene pšenične prohe, laka juha s jajetom, bolja je hrana nego sve drugo. Tim prije i bolje ojača bolesnik nego mesnom i masnom čorbom, masnim pečenjem, i žestokim pićem. Kad bolest mine, i kad čovjek krene ozdravljenju, tada mu treba davati i krepeće hrane da se oporavljenik pridigne i ojača.

To su tri glavne potrebe za svakoga bolesnika, i ako uz to ima da se daje bolesnome koji svijet da ga gleda ili miriše, i ako se može udesiti da izdaleka sluša lijepu svirku ili pjesmu, onda je to sve što mu se može kod kuće činiti. A za dalje udešavanje oko bolesnika valja odmah potražiti vješta liječnika da on naredi što još treba.

Prva pomoć

I. Kad se tko utaplja

U svako doba godine događa se, da tko nesrećom ili nepažnjom počne da tone u duboku vodu. Kako ćeš nesrećniku pomoći?

Kad si utopljenika iz vode izvadio i položio na kakvo suho mjesto, prvi je posao da mu ukloniš iz usta blato, mulj, pijesak, sluz i svaki gusitiš koji bi se tu nakupio. To se može prstom učiniti i ne škodi ništa, ako se prst malo dublje turi, što bi možda utopljenika podražilo na povraćanje. Ne treba dopustiti, da tko utopljenika

digne za nogu pa da ga glavom dolije okrenutom trese i drma. Dosta je nagnuti ga malo prsima unaprijed i na stranu, a u isti mah pritisnuti mu malo trbuh; ako ima vode u želucu, ona će udariti na nos i na usta.

Zatim valja utopljenika smjestiti u suhu, zagrijanu postelju; treba zagrijavati debele vunene krpe i njima ga jako triti po cijelom tijelu, rukama i nogama, a naročito po prsima nad želucem i po plećima. Ako nema pri ruci vunenih krpa, onda se tare četkama. Utopljenik mora neprestano tako ležati, da mu je glava malo podignuta, dakle valja mu metnuti pod glavu jedan ili dva jastuka. U slučaju da to ne pomaže, mora se poduzeti umjetno dihanje dizanjem i spuštanjem ruku i prsnog koša.

Tim načinom samo — a ne plaćem i jaukom — može se pomoći, pa zaista se i pomoglo mnogima, za koje se držalo da im nema života.

II. Kad se tko opeče

Ako ti se zapali odijelo, ne bježi, jer će ono onda gorjeti još jače. Baci se odmah na zemlju i valjaj se tako da plamen utrneš. Ako imaš kabanicu, guni ili kakvogod haljinu, ogrni se njom, baci se na zemlju i valjaj se pa ćeš se spasiti i bez tuđe pomoći.

Na isti način može i drugi pomoći stradalniku.

Ako je opekina slaba, tj. ako je koža samo pocrvenjela, obložite je krpama koje ste umočili u hladnu vodu i dobro oželi. Čim se krpe ugriju, namočite ih opet u hladnu vodu.

Ako je opekina veća, tj. ako su se nadigli mjehuri napunjeni žučkastom ili crvenkastom kapljevinom, probodite ih odmah malo tankom iglicom, i to ne na vrhu, već s kraja. Potom voda izađe, a kožica se priljubi na opeklinu. Ozlijede namažite uljem (najbolje je laneno ulje) ili neslanim maslom pa ih onda previjte mekim povojima dok ne dođe liječnik koji će u svakom slučaju znati najbolje uraditi i uputiti.

III. Kad tko premrzne

Premrzla čovjeka ne valja odnijeti u loženu sobu. Odijelo mu valja pažljivo svući vani ili u hladnoj neloženoj sobi. Kraj toga valja paziti da se premrzle česti tijela ne pokolme. Tijelo se trlja polako snijegom ili krpama umočenim u hladnu vodu. Kad se tijelo počne kraviti, treba nasrdaalog unijeti u hladnu sobu i položiti u hladan krevet.

Ne počne li prozeblati ni sad dihati, treba mu skućivati i spružati ruke kao i utopljeniku. Toplo mu piće možeš davati malo pomalo tek onda kad mu krene na bolje.

Premrzla ćeš moći kašto oživjeti, ma bio i više sati premrzao.

IV. Kad se tko otruje

Došavši k otrovanu, nastoj da saznaš čim je otrovan. Ako je tko uzeo sičana, fosfora, kiseline ili lužine, obično će povraćati, a u želucu će i trbuhu osjetiti žestok bol. Od kiseline ćeš mu često vidjeti na usnama kao da se opžio. Ako je uzeo kakav biljni otrov, obično će se onesvijestiti i hrkati, a katkad i bulazniti.

Ako se tko otrovao sičanom (mišomorom, arsenikom), goni nesrećnika na povraćanje, škakli ga po ždrijelu perom ili mu dai da pije mlake vode. Odmah mu pripravi šta sluzavo (sljezov čaj), pa mu dai da pije mlake vode ili vode vapnenice. Kiselo ne dai ništa.

Ako je otrovan fosforom (obično glavica od žigica), škakli mu ždrijelo da što prije povrači, ili mu dai da pije što više mlake vode ili svjetlocrvenu rastopinu kaljeva hipermangana.

Ispije li tko žestoke kiseline, dai mu da pije što više vode u kojoj valja razmutiti krede; podaj mu vapnenice, sapunice, mlijeka, ulja ili bielance, a naposljice mu skuhaaj sljezov čaj.

Otruje li se tko lužinom, neka pije što kiselo.

Tko se biljnim kakvim otrovom otrovao, tomu pošaklijaaj ždrijelo perom da povraća. Potom neka pije crne kave, a uz kavu neka pije što kiselo: octa ili limunade. Glavu otrovanoga obloži što hladnijim oblozima pa je gdješto polijevaj hladnom vodom.

V. Kad koga ugrize bijesan pas ili zmija

Kad koga ugrize bijesan pas ili zmija, treba ugrizeni dio, ako iz njega još curi krv, prati vrućom vodom da krv više ide, a onda oprati ranu raskužnim sredstvom.

Upotrijebi li nesrećnik u takvu slučaju kakvo domaće, ma kako hvaljeno sredstvo, ne propusti nikad prizvati liječnika. Mogu se i žile nad ranom povezati nečim rastegljivim (kakvom cijevi od gume) da otrovana krv ne pođe k srcu.

Ako koga ujede pas ili druga bijesna životinja, treba se odmah obratiti liječniku. Drukčije je ta bolest sigurno smrtonosna za nekoliko nedjelja ili mjeseci, pa je svaki drugi lijek posve beskoristan. Boinice, u kojima se liječi od bjesnoće, zovu se Pastorovi zavodi, po naučenjaku Luju Pasternu koji je pronašao lijek protiv bjesnoće.

Proti stršljenova ili škorpionova uboda najbolje je ponajprije oprezno iglom izvaditi iz rane žačku. Ranicu pomazi amoniakom i obloži oblozima iz hladne vode ili leda. Ako je ubod na jeziku ili ustima, tada je dobro led gutati da se sprijечи jače oticanje. Ako bolesnik od ujeđa zmijske, škorpionjske ili stršljena slabi i iznemogne, valja ga krljepiti kuhanim vinom, rakijom ili jakim crnom kavom.

Kod svake nezgode i nesreće pozovi bezuvjetno liječnika, jer je on najspretniji i najpouzvaniji da unesrećeno pomogne.

III. OKO DOMA

Moje selo

Za onom gorom zelenom, Putnici cestom prolaze
Za onom rijekom srebrenom, I k našem urelu dolaze,
Gle, moje je selo veselo, Na našem se urelu nasite
Gle, moja je kuća rodna. I našim se cvijećem zakite.

Na njoj se svijetle prozori, Jer selo nam je veselo,
A jutrom rano o zori, A cvijeće nam nepovelo,
Pod prozor slatku bijeliše, Naši su domovi ubavi,
Iz bašče mi ruža miriše. Prepuni mitra i ljubavi.

Bijela se cesta savija, Pa kada sa crkve seoske
Lijevo i desno zavija, Većerom zvođa zazvone,
Uz cestu kućice mladene, Sam Bog kroz selo prolazi.
Vrelo i livade zelene. U svaku kuću dolazi.

Leo Šarinić

Razvitak gospodarstva

I.

Čovjek je dijete prirode. Priroda mu je mati, u prirodi je našao sve što mu je za njegov opstanak bilo potrebno. Sve je životne potrebitine nalazio u prirodi, ali ih je morao dobaviti radom. Čovjek je oduvijek morao da radi. U prastaro doba, dok su njegovi zahtjevi bili mali, radio je dakako malo, samo toliko da živi.

Drži se da je čovjek najprije bio lovac, pa onda pastir, a napokon ratar.

Čovjek mora da jede, a lov je najjednostavniji način kojim se pribavlja hrana. Pračovjek nije lovio od zabave kao današnji lovac, nego od nužde da sebi pribavi meso za hranu i kožu za odjeću. Potok i izvor ga je napajao, spilja mu je bila stan, a voće, koričenje, divljač i ribe bila su mu hrana.

Ljudi stanovahu ponajviše kod šuma gdje imade najviše divljači, a ribari uz morsku obalu i uz jezera i rijeke. Lovom i ribarenjem čovjek se jačao, razvijao je svoje sposobnosti i postao lovac, napadač i osvajač. Za svoje zanimanje trebao je čovjek oružja, hvatala i splavi, pa je to izmišljavao, usavršavao i tako napredovao.

II.

Lovac nije štedio životinja, nego ih je tamanio koliko je samo mogao. Tako je bilo sve manje lovine. Čovjek je stoga bio prinuđen da životinje pitomi i njeguje, pa je tako od lova i ribara postao pastir. Pastir treba za svoj život manje zemljišta nego lovac, on nastoji da ima što više domaćih životinja, od kojih dobiva mlijeko, meso i kožu; on mišlje svoju životinju; brine joj se za hranu, rijeđe ubija životinju nego lovac, a time postaje blaži, pitomiji i bolji. Pastir mora da ostavi kraj koji stoka popase pa traži svome stadu novu pašu, ali se opet traća na svoj pašnjak kad naraste nova trava pa tako ne ostavlja svoga područja. Tako vezan na jedan kraj više radi, ima više potreba pa gradi sebi kolibu, a za stado tor.

III.

Da pastiru domaće životinje budu što korisnije, nastoji on da kod njih razvije što odličnija gospodarska svojstva: kod nekih da postanu što spretnije, okretnije i sposobnije za lov, kod drugih da budu što snažnije i jače, da daju što više mlijeka, jaja, vune i mesa itd. Da to postigne, nastoji ih što bolje timariti i hraniti pa stoga počinje da obrađuje zemlju kako bi iz nje izbio što više i što bolje hrane za svoje životinje, a potom i za sebe.

Domaće su životinje čovjeku veliko i znamenito dobro. One mu pomogloše, te je od lova postao pastir, pa ratar i potom sve drugo.

Već u davno doba ruje čovjek zemlju najjednostavnijim oruđem i sije onu biljku koja mu donosi korist. Mučan je to bio posao. Hiljade su godina prošle dok je čovjek postao ratar.

U početku nije mogao čovjek da obrađuje bolje i plodnije zemlje, jer nije imao dosta radne snage. Najplodnije zemlje leže obično u nizinama i dolinama kojima teku rijeke pa su močvarne, guši ih poplava, gusto su zaraštene biljkama, a i nezdruge su. Čovjek još onda nije imao ni snage ni znanja, da ih odvodni, isušiti i učini od njih plodne njive. Stoga se u početku mogao zadovoljiti manje plodnom zemljom na obroncima brda i na višim ravnicama, pa su tu i nikla prva stalna naselja. Malo po malo, kako mu je rasla snaga,

ispuštao se u dolinu niz rijeku, uredio zemljište, počeo saditi i njegovati drveće. Budući da drveće dugo raste i ne može se prenositi, a rodi tek onda kad se podigne, ostao je čovjek na svom zemljištu i uredio svoje gospodarstvo. Čovjek kao ratar treba manje zemlje nego pastir, ali više radne snage, pa živi gušće naseljen i u većem društvu. Tako se lakše razvija, udružuje se da bude jači, da se lakše brani i napada, i na taj način stvara veliku zajednicu. Takve veće zajednice rade sve za svoju korist: zemlja se krči, močvara se isušuje, suha se zemlja natapa da se divljač i pustoš pretveri u plodonosnu zemlju.

Kod takvih zajednica treba netko da zapovijeda, a drugi da slušaju, netko da upravlja, a ostali da rade; potreban je neki stalan red, poredak, običaji i zakoni, pa se na taj način razvija država.

Stoga i jest ratarstvo temelj svake države. Plug je hraniteljski svijeta, prvi utemeljitelj družine, on je sagradio prvu kuću i naučio je prvi ljubiti.

Ratarstvo izaziva i obrt, jer ono treba tesara, kolaara, kovača itd. Obrt i industrija služe ratarstvu, pa evo doduše od drevnog rovila do ratnog pluga, doolikih kosila, mlatica i ratila.

Ratar

Нема лепшега живота него је живот у красној природи. Нигде се човек не осјећа тако слободан као у природи. Красно је ратару! Ради на слободи, на свјежем уздуху где све мириси: и трава, и сијено, и жито у снопу и на вршају, и мошт у пивници и мед у кошници; где има сунца, свијетла и ведрине, па је човек кретак, ведар, здрав и као од мједи савилен. Нема лепшега посла него је онај у слободној природи. Има на њиви, на ливади и у шуми тихких послова, има и зноја и жучева, али храбар и живаљ ратар све то с вољом јуначки свладава. Прне су у њега руке, али бијела погача, и то обилна.

Сваки живи на извору из кога истјеку највише силе: здравље, богатство и радост. Он је први радник људскога друштва. Он земљу и воду претвара у крух, у вино, у плодове, који нас хране и одијевају. Све долази из земље: — умјетност, обрт, књиге, палате и новал.

Ратарски посао даје много ужитка. Ратар живи увијек у нади која га храбри, јача му вољу и диже снагу. Он се радује плодовима и успјесима свота рада. Нада се кад оре

и сије; нада се кад гледа воћњак, виноград и ливаду сву у пвијету; нада се кад гледа гдје се штепина на вјетру талас као море; нада се кад му се стока множи; нада се кад устаје и лијетке; увијек се нада, јер увијек ствара и производи. Ратар сваки дан гледа како све расте, напредује, буја, дозријева и вјечито се мијења. Гледа мирноћу зиме, препород и пвијеће прољећа, жарко и сјајно лјето и дивне и обилне плодове јесени.

Ратар оре и обрађује земљу, врх неба у небеској висини пијева му шеве, на врх дрва кос и толике друге птине и птичине, а он се весели и на ња. Оре и сије и растује се плодотворима што ће му их дати земља која храни њега и сав свијет, све људе, животиње и биљке. Весели се напредку своје ситне и крушне стопе, коња, вилењака, свиња и разноврсне живади, кад се окрене и погледа, свуда је живо, све расте, множи се и напредује: све се растује свијету и животу.

Красно је на селу прољеће кад све оживи новим животом, кад све буја, цвјета и мирисе, кад све цијева, климће и жуји, а красно је и у јесен кад све дозријева, кад се труд наплаћује стотруком, кад се кући воће и бере прође, кад је пуна кућа света и свачега.

Ратар храни свијет крухом и месом, воћем и поврћем; он га обуча и одијева, поји и кријеши вином, медом и млијеком и другим пићем. Он даје грађе и столару и тесару и све нас грије и заштићује. Он издржава државу и даје јој новца и крв своје дјете. Он даје човјечанству научењаке и умјетнике, државнике и друге племените борце. Он је темељ сваке државе, и што је он јачи, јача је и држава.

Паметан, образован, напредан и намућан ратар, који добро господари, разумно троши и штеди, слободан је и срећан човјек. Он је краљ на свом земљишту.

Частан је ратарски славек као и сваки други, а слободан као мало који. Красно је бити ратар, али честит, добар, образован и напредан.

По Д. Трстеву

Село у дeтињским споменима

Ој, колевко златна, убова сеоце,
у теби сам чуо козе и теоче,
од јутра до мрака све капо на раду,
по ливади, њиви и у винограду.

Али опет слатко провео сам дане
и часове златне из младости ране,
кад по теби, млађад, скакутах и шета,
далеко од тишине, далеко од света.

У моме срдашћу ведрина је сјаја,
Простота ка' ружа тихо мириса,
Све чаробно беше, кад да снови сивим,
Желео сам само да се наживим.

И сад опет, село, у мору од света
Сетила се мисо својих младих лета
Па се дигла, носећ' љубави и жара,
Да походи тебе, пријатеља стара.

Милорад Шапчанин.

Милорад Поповић Шапчанин (1847—1896), писао је пресеке, а нарочито казалишне комаде, затим путописе и приповијесте. Пресеке су му »Жујбори и вихори« (1883), од казалишних комада најбољи му је »Задужбина«, а од приповиједана истиче се »Савбајог«.

Seljak svome sinu

Videći moj otac kako sam tu и gospodarstvu desna ruka, kako sam brz i poslen, veselio se veoma. Gledao me i gledao zadovoljnim okom pa kad opazi da sam ruke pri poslu silno razmahao, gutnuo bi mamin laktom i žmignuo kao da joj je htio reći: »Gledajder, mamo, nije se naš Ivica rodio da mi je otac dobre volje, pa što je i njemu trebalo znati da ja za tu dobri volju znam! Takvi već jesu starci. Valja mi reći da me moj pokojni otac nije gledao kao kakova golobrada dječaka, kakov sam zbilia bio, već kao kakova čovjeka zrela i pametna. Kad mi je bilo šestnaest godina, znao se on sa mnom razgovarati kako ljudi među sobom govore. Jednom, bilo je poslije žetve, bili smo baš sahranili našega susjeda Đurđ. Otac i ja zaostali smo za drugima vraćajući se sa sprovoda. Krasan je bio dan. Nebo kao staklo. Idući sa mnom kući, ustavi se moj otac na prvom brežuljku do kuće.

»Lagano, Ivica«, reče mi, »lako tebi, mlada krvi! I mene su noge nosile preko toga i oboga kad sam bio tvojih godina. Sad su mi noge nekako traljave. Ne ide već, sinko, ne ide. Čekaj da malo počinem.«

Predomislija se stariac, predomislija, omjerio okom lijevu krakinu pa će mi nešto turobnim glasom:

»Da, da, moj Ivica, čovjek ti je kao mlm. Dok si mlad, teku točkovi sami od sebe, ali kad si se navratio toga života, ispadaju pomalo klinovi, dvo se osuši, pa ne ide dalje i ne ide. Nekako mi kosti kažu da je moj kalendar pri kraju. Nijesam, istina, baba, ali nije kako je prije bilo. I oštra kosa otupi. Valja da me razumiješ! Pametna si, neće ti škoditi pametna riječ. Ne velim da ću sutra и grob, ali tko zna kad mi je kraj. Bilo o Đurđevu, bilo o Martinju,

ako ja stisnem oči, bićeš ti kući gospodar. Kazacu ti po duši kakav treba da budeš. Neće tvojoj zelenoj glavj škoditi ta rana kišica. Gledaj onaj brieg: to je naše. Dobro zapiši našu medu da ti je susjedov plug ne preore da drugi na tvom ne vlada. U jarku onaj po- točje naša je meda na jugu. Za briegom ima komad stara grabrika, točje naša je meda na sjever; na zapad sunca stoji ona živica, a na to nam je meda na sjever; na zapad sunca stoji ona živica, a na istok bukova šuma Zeleničeve kuće. To je uz kuću. No naša kuća ima toga i više, to i sam znaš. Kod Save imamo veliku stenokošu što sam je kupio preklani od Mate Vaidića.

U gori je kestenova šuma: tu je kupio moj pokojni brat. U Vrapču je vinograd od moje očevine, a mlhin u Černomeru što ga je sakradio moj died. Mlhinu, dakako, treba popravka, ali za to, se ti nećeš znojiti, biće od čega popraviti stare kotače. A sad, što ti kažem, pamti dobro. To se ne kosi, to se ne žanje, već stoji onako na vjeri. Kunu Jagatiću dao sam lani na Tri kralja dvadeset tvrdih škuda kad mu je trebalo kuću popravljati. Ima kojekuda još drugog sitniša: gdje dva vedra vina, gdje deset težaka, gdje koji grošić, no sve to imam kod kuće zapisano, a ti znaš i onako čitati.»

Otac je govorio sve to glasom mirnim i jasnim, no ponešto me- kim. Nikad mi prije nije tako govorio. Mene je taj govor uhvatio za srce, jer sam oca vrlo ljubio. U čudu mu se zaletim u riječ:

»Oče, rekoh, šta mi to sve govorite za vašu imanja? Kakvi ste sad, poješćete još koju šaku soli, a ovamo mi govorite kao da vam je — Bože, ne daj — duša na jeziku!»

»Šuti«, nastavi starac nešto oštrije. »Kada učitelj govori, treba daku stisnuti zube i otvoriti uho. A ja sam tvoj učitelj, ja te učim kako treba živjeti. To ti nije u knjigama, morao si doživjeti mnogo štošta, ako hoćeš da se namjestiš na ovome svijetu. Ja sam doživio i dobra i zla. Zato me slušaj, sinko! Izbrojio sam ti sve naše imanje na prste da znaš čim ćeš gospodariti. Ali nije to sve. Groš je gla- dak pa lako ispuzne iz ruku, ako ne svežeš čvrsto kesu. Dobru go- spodstvu hoće se pametne glave i poštena srca, pa će biti i Bo- žijega blagoslova. Gdje glave nema, ide sve na komade; gdje nema srca i poštenja, pada svako zrno na suhi kamen, a Božja se ruka stisne. Redi, štedi, radi, gradi, sinko dragi, polagano, pametno, i uvi- jek će teći u kuću. Gledaj gorski potok! Najednoć udari bujica, potok je pun vode, a poslije dode ljeeto, bujni se potok presli do kapljice. Pa šta? Vidiš, sinko! Ima ljudi koji gledaju, rađeci dobro i zlo, da im se kesa brzo napuni, a za prvom druga kesa i treća i tako dalje. To ne valja, tu nema blagoslova. Bog nas je stvorio da pošteno ra- dimo. Tko putem ide jednakim korakom, doći će upravo na vrijeme na svoje mjesto. Tko isprvice leti, posrnuće, oslabiće, nikada njega u pravo vrijeme na njegovo mjesto!»

Vidiš, Ivce, onu lijepu kuću na briegu kako je čista i bijela, kako sunce igra oko nje, kako je sve gusto i zeleno oko nje. Naša je, stara je, poštena je. Naši oči, naše majke rodiše se u njoj, umri- ješe u njoj. Tu sam ti ja proživio svoje dane, tu je i tvoja majka, od koje si sisao mlijeko, tu ti je i bratac i sestrice. Ivica moj, dragi moj

sinko, čuvaj mi tu kuću, da ostane kakva je i dosad bila da ne bude na njoj pogreške. Budi svojoj majci desna ruka kako si i meni, a ono dvoje dječice čuvaj mi da im ne bude zlo na ovom svijetu. Gledaj, sinko, da mora svatko kapu skinuti kad se spomene ime Krušicevo.»

Momcu ocu stao glas drhtati, stara sijeda glava nagnula se na moje rame. Meni je bilo teško u duši, ali toliko je u mene pameti bilo, da sam starca oca objema rukama uhvatio za glavu pa mu rekoh:

»Zapišacu sve u srce, oče moj, što ste mi rekli, jer je dobro i pošteno. I velim vam, ako mi Bog da sreće i zdravlja, i ako budu moje ruke cijele, kunem vam se da Krušiceva kuća neće od mene doživjeti sramote.»

Otac mi stavi ruku na glavu i rekavši: »Bog te blagoslovi!« digne se, i obojica podemo k našoj kući.

August Šenoa

Posjed i vlasništvo

Jednoga lijepog jesenskoga dana pođe stari Petrović s unukom Milanom da se prošeta izvan mjesta. »Dragi djede«, reče iznenada Milan, »što je to pokretno i nepokretno ima- nje?«

»Dijete moje, kako ti je došlo na pamet da me to pitaš?« »Jutros su javno proglasili da će se prodati na dražbi sve pokretno i nepokretno imanje drvodjelje Kuzmića. Zato bih rado od tebe doznao što je to.«

»To ti mogu odmah kazati«, odgovori died pa počne: »Bilo je mjeseca rujna prve godine svjetskog rata. Izne- nada se prosu glas: »Neprijatelji idu! Eto ih!« Neki gradani, koji su imali konja i kola, zapregnu konje i nakreću kola hranom, pokućstvom i kovečezima u kojima je bilo rublja, ha- ljiina, dragocjenosti, novaca, papira od vrijednosti, knjiga itd. Siromašniji ljudi gonili su pred sobom onu jednu kra- vicu ili kozu što su imali; a u zavežljajima su nosili ono malo stvari što su ih imali. Svi su bježali u gore i u šume, gdje su se nadali da će biti sigurni od neprijatelja. — No, Milane, znadeš li sada što je to pokretno i manje?«

»Znam, djede! Konji, krave, svinje, ovce, koze, pokuć- stvo, kola, rublje, haljine i nakit, hrana: kruh, maslo, sir, jaja i sušeno meso«, odgovori dječak.

»Dakle: sve ono što može ići iz ruke u ruku i prenositi se s jednoga mjesta na drugo, to je sve pokretno i ma- nje ili pokretnine. Zemlja, polja, livade, pašnjaci i

šume, kuća i dvor, žitnice i staje, kolibe i tvornice, crkve i crkvice, to ti je nepokretno imanje ili nepokretnina.

Svaki čovjek imade pravo da se svojim pokretnim i nepokretnim imanjem može služiti ili ne služiti, da to imanje može kome hoće darovati, prodati, uništiti, tj. može svojim imanjem potpuno raspolagati, jer mu je vlasnik i jer imade nad svojim stvarima pravo vlasništva.

Na jednu te istu stvar može u isto vrijeme imati više osoba pravo vlasništva, na pr.: brata na odevinu. Tada posjede vlasništvo zajedničko i zove se suvlasnost, a osobe koje imadu to pravo nad stvari zovu se suvlasnici.

Netko može imati pokretninu kod sebe na upotrebi kao da je njegova, ili se nekretninom služi i upotrebljava je i uživa kao svoju, a da nije njegova. Da to bolje razumiš, razjasniću ti. Mlin na potoku Rakovu kod sela Dobrova pripada, kako i sam znaš, meni. Ja sam vlasnik mlina, ali moj brat, a tvoj stric, Ilija, radi mlinom, on ga uživa i njim raspolaze kao da je njegov, tj. mlin je u njegovu posjedu, premda mu on nije vlasnik.

Netko može doći u posjed neke stvari nepravедnim načinom. Tko nađe izgublenu stvar došao je u posjed te stvari, ali je imade povratiti predašnjem vlasniku, ako znađe za njega. Ako ne zna čija je stvar, mora je predati zakonoposjedniku da ono pronade vlasnika. Ako tko otkrije zakopanu, uzidane ili uopće sakrivene stvari nepoznata vlasnika, mora i to prijaviti poglavarstvu; jer ako zataji, i za njega vrijeđi: nađeno — ukradeno, pa će biti kažnjen. Ako se otkrivene stvari sastoje u novcu ili dragocjenostima, koje su bile tako dugo sakrivene, da im se vlasnik ne može pronaći, tada se te stvari zovu blago, i to dijele među se vlasnik i vlasnik zemljišta na kojem je blago nađeno.

Medutim stigne Petrović s unukom navrh livade. Odatle su mogli krasno gledati sve naokolo. »Vidiš li«, reče djed, »koliko je ovdje nepokretnih stvari oko nas!«

»A kako je to, da poredolikih livada, polja, vinograda i njiva, svaki gospodar zna što je njegovo, i da nema svadanja i prepiranja?« upita Milan.

»Da ne bude takova svadanja«, odgovori djed, »to je vlast vrlo pametno uredila. Ti si nedavno bio sa mnom u poreznome uredu; tamo je na jednom vratima bilo napisano: Zemljarski ili gruntovni katastar. U tome su uredu točno opisane sve nepokretne stvari ili nepokretnine u općinama što pripadaju poreznome uredu. Najmanja seljačka kuća i najveća palača, svako zemljište, bilo veliko ili malo, ima svoj t. zv. katastarski

broj ili broj čestice kojim je svako zemljište označeno. Kod svakog je broja kazano je li to kuća ili njiva ili šuma itd. Tamo je i zabilježeno koliko je svako zemljište, pa i koliko dinara čista priloda nosi svake godine gospodar. Uz zemljarski katastar ima i katastarska mapa. U njoj nam točan nacrt kaže u kojem se kraju nalazi koje zemljište, je li blizu ili daleko od mjesta, je li na desnom ili lijevom brijegu potoka ili rijeke. Ona nam također kaže ima li zemljište trokutni, četverokutni, višekutni ili ma koji drugi oblik. Tako je u nas uređeno nepokretno imanje i tako se izbjegavaju svade i raspre. Pomoću te pametne uredbe porezni ured može da gospodarima nepokretnina nameće porez po zakonu i pravdi. Kako porezni ured vodi katastar, tako sud vodi zemljišnu ili gruntovnu knjigu. Sud popisuje sve nepokretne stvari po katastarskom broju. Za svako su imanje određeni posebni listovi, gruntovni listovi, da se u njima svaka stvar u redu i čisto zapiše.

Gruntovnica je pouzdan i vjieran savjetnik i izvjestilac, pa nam umije koješta pripovijedati! Eto, na primjer, jednom je gospodaru trebalo novaca pa je uzeo na svoju kuću 20.000 dinara, koji su sada zapisani na kuću kao dug. Drugi smije kapnicu sa svojega krova odvoditi na tuđu zemlju. Treći ima pravo da prolazi preko tuđe zemlje. Četvrti daje u namam polovicu svoje kuće za nekakav dućan na deset godina. Peti je težak na tuđoj zemlji, pa ga ide polovica svega onoga što rodi. Starica ima u nekoj kući pravo na sobicu dokle god je živa. Ako se takovi odnošaji upisuju u gruntovnicu u nečije dobro ili na nečiji teret, zovu se ti upisi u knjizba.

Kada sam htio kupiti od susjeda Markovića livadu koja je uz naš voćnjak, najprije sam otišao u gruntovni ured. Livadu ili kakvogod drugu nepokretninu ne možeš kupiti kao u pekara kruh ili kod mesara meso. Ako nepokretnina ima da prijeđe s jednoga gospodara na drugoga, treba da se ta promjena gospodara zabilježi u gruntovnici da bude valjana. Zato sam ispitao je li Marković pravi gospodar livade i nema li na njoj kakvih dugova. Kada sam vidio da je sve u redu, podem do Markovića da se s njim dogovorim za cijenu i za uvjete isplate. Kad smo se nas dvojica o tome sporazumjeli ili pogodili, sklopili smo u smenu pogađu. Takove pogodbe mogu sklopiti o svim mogućim stvarima. Netko uzme kuću u najam, netko se pogodi s drugim i uzimlje njegovu zemlju na uživanje, drugi se pogodi za konja, goveće, plug i dr. i nakon pogodbe stvar kupi. Koji za novac uzimlje neku stvar, on je kupac, jer kupuje, a koji je za novac daje, on je prodavalac, jer prodaje. Eto vidiš! Tako sam ja

nakon sklopljene pogodbe zajedno sa susjedom Markovićem pošao k bilježniku Živkoviću. Tu smo dali sastaviti k ugovor. Zatim sam pošao k sudu koji tada na temelju kupovnog ugovora prenese vlasničko pravo na livadu sa susjeda Markovića na mene. Ja sam znao da je moja dužnost tražiti da se prodana livada upiše odmah u gruntovnici na moje ime. Tko ne izvrši odmah te dužnosti, njemu sud može udariti glavu.

Po Članu J. Perića

JESEN

Kasna jesen

Priroda se sasvim izmjenila. Nigde ništa zeleno, osim bršljana i zimzelena. Drva gola, samo se na ponekoj grani vidi žut, uveo listak; trava sparena, pocrnjela kao da je vatrom izgorjela... Nigde vesele ptice da zapeva, osim vrabaca koji žalostivo cvrkuću oko koševa i ambžarova, ili vrana koje su gačući letele da hrane potražje; nebo se namrštilo kao čelo srdita starca, samo što nije kiša udarila... Takih dana retko ćeš sresti veselo lice — sve je tužno... Eto to je kasna jesen...

Janko M. Veselinović

Vlatak

Iz malenoga zrnca izašla je neznatna biljka — pšenični vlatak. Svevišnji šalje toj biljci vlagu i sunčane zrake da se razmoče čestice kremenca u zemlji što su joj blizu korijena. Zadovoljno sisaju korjenčići svoju hranu — raznovrsne rudne čestice da grade nezatnu, ali divnu zgradu.

Ni lišće nije besposleno. To su pluća kojima vlatak udiše uzduh. Iz uzduha odvađa ugljičnu kiselinu i s vodom stvara uz svijetlo i toplinu u zelenom lišću — škrob koji vlatak treba u svojim čestim da napreduje.

Krasno i čudesno je zdanje taj vlatak! Sta su zgrade što ih ljudska ruka sagradi prema vlatku! Seoski je crkveni toranj visak 30 m, a širok 5 m. Pogledajte vlatke! Ima samo nekoliko milimetara širine, a popne se do 2 metra u visinu. Vlatak je dakle srazmjerno viši od tornja. Nije vlatak ni to zaboravio da svoju zgradu razdijeli na katove (spratove), koje poznaješ po stepenastim čvorovima i dugim tankim listovima. Na najgornji vrhunac smjestio je veliki klas krunu svojega djela. Koji je majstor graditelj pokušao ikada postaviti na vrh svoga tornja toliku težinu? Vilhor i bura bjesni po okolici i savija teški klas. Duboko k zemlji sagne vlat svoju bogatu krunu, ali se ne prekine.

Vlatak radi neumorno! Graden je od mnogo i mnogo izbica. Kroz te izbe ide hrana iz korijena po tankim cijevima gore u klas.

Vlatak nema crpača, parostroja ni poluge, pa ipak prođe hrana ko-
rijenom crpena kroz nježne stanice u sve njegove čestice, pa i u
najviše.

Iz zemlje, vode i uzduha čudnovato je izrastao vlatak i sazrio
klas. On pretvara rudne tvari u kruh, bez kojega bi ljudi bili jadni i
bijedn.

Kao taj vlatak, tako raste i najveći dio drugih biljki, a mi,
ljudi, a i male i velike životinje, živimo na račun bilja. Biljka se
brine za nas, ona je kolijevka i negovateljica života na zemlji, jer je
samo ona vrsna da proizvodi hranu za sve živo na našoj zemlji.

Zemljište

Bilo je u jesen. Jedne nedjelje poslije večernje dok se obi-
jesna mladež uhvatila u kolo da pjesmom, svirkom i igranjem pro-
vede odmor i razonodu, sakupili se seljani, gospodari kuća, kod se-
oske stražarnice oko seoskoga kneza.

Poveli su riječ o ovom i onom, a najviše o svojoj brizi i radu —
o gospodarstvu. Neki se potuži na nerodicu posljednjih godina, a
neki opet dobaci da bi valjalo obaviti jesensko oranje, a nikako se
ne može od silne kiše koja je u posljednje vrijeme pritisnula.

«Jest, jest, nezgodno je vrijeme», potvrdi starina Jakob, «ne
znam kako ćemo ove jeseni s oranjem. Zemlje su nam žilave i
krute, pa ih je potrebno u jesen preorati za proljetnu sietvu da ih
zimna smrzavica izmrvi i usitni, a ne možeš od neвремена. Težak
je posao i velika je briga obrađivanje zemlje...»

«Nijesu sve zemlje jednake», pridometne knez Iva, razuman i
otvoren seljak koji je svršio gospodarsku školu i za mladih dana
prošao dosta svijeta. «Imade zemlje koja se daje lakše obrađivati
od ove naše. Vidio sam zemljište gdje je dosta samo jednoč, i to
plutko, orati, a ovo naše moraš često i duboko orati. Teške su nam
zemlje, kako pravo kaže starina Jakob. Nije ni čudno U našem kraju
imade dosta kamena glineca koji je vrijeme rastvorilo, pa nam
je zemlja glinasta. Zato je uvijek mokra i hladna, ali su nam
dobri pašnjaci. I donji sloj — zdravica, a i gornji — mekota,
ponajviše su glinasta sastava. Morali bismo makar mekoto što
više popravljati gnojenjem svježim konjskim i ovčjim gnojem koji ne
bismo smjeli duboko zaorati da svojom rastvorom razrahlji i usitni
tlo. Valjalo bi praviti što više odvodnica...»

«Pa kako kod čiča Matije», upane Ilija, «rodi tako lijepo pše-
nica. Na jednom komadu je prošle godine imao grahoricu, da je nije
bilo bolje u selu.»

«Pravo kažeš! No njegova je zemlja blaga; u njoj ima dosta
vapna, pa je prhka, a zdravica mu je sigurno pjeskovita pa pro-
pušta vodu. Zato mu je zemlja plodna.

Vidio sam zemlju glinastu u kojoj ima preko polovice pjeska,
crnice ili vapna. Takvu zemlju zovu i lovača. I lovača podržava
vlagu, no ta je zemlja veoma dobra za sve žitarice, osobito ako se
suvišna voda dobro odvodi, i ako joj je zdravica propusljiva. Ilo-
vasta se zemlja lakše obrađuje od ove naše glinaste.

Imade zemlje koja je nastala raspadanjem kamena vapnenca i
sadre. Ako u takvoj zemlji imade jedna petina vapna, tada je va-
pna i lova. Dobra je i to zemlja, jer je vapno za rast biljka ve-
oma važno. Vapno grije tlo i pomaže rastvarati gnoj. Vapnenasto je
tlo lako obrađivati, jer se samo od sebe raspada i razrahljuje. Na ta-
kovu tlu dobro uspijeva: crvena djetelina, lucerna, grašak, ječa,
grahorica, ječam, pšenica, a napose repica. U nekoj je zemlji uz
vapno čvrsto vezana glina. To je t. zv. laporasto tlo.

Ako u zemljištu imade mnogo pjeska koji je nastao raspada-
njem različitog kamena, ponajviše kremenca, onda je takovo tlo
pjeskovito. No ni sama pjeskulja ne vrijedi mnogo. Na njoj ne
raste nikakovo bilje, jer ona lako upija vodu, ali je i vrlo brzo pušta
iz sebe. Uz to je pjeskulja vrlo slabo spojena, osobito ako su pieš-
čana zrna veća. Ako je pjeskulja primiješana crnicom, glinastom, lapo-
rastom ili vapnenastom zemljom, može biti dobro zemljište. Pjeskulju ne
treba često orati, već ju je dobro češće valjati, jer se brzo raspada.
Dobro ju je gnojiti mješancem, zrelim gnojem i zaoravanjem zele-
nog bilja.

Naplodnija je crnica koja postaje od istrula bilja, lišća, dr-
veća, žilja, gnoja i slame. Čiste crnice u većim komadima i nema,
već je ona obično pomiješana s drugom vrstom zemlje. Što imade više
crnice primiješane drugoj zemlji, to je zemljište bolje, jer crnica sa-
drža u sebi mnogo različitih bilja potrebnih čestica. Osim toga ona
je rahla, upija mnogo vode i drži je u sebi. Budući da je tamna, ugrije
se od sunčanih zraka brže nego koje drugo tlo. No i crnica može biti
neplodna, ako je zemljište prevlažno (na pr. tresetišta).

Eto vidite, braćo, svaka zemlja imade svojih dobrih i loših
strana koje valjan i napredan gospodar mora poznati i prema tome
udesiti i rad i obrađivanje svoga zemljišta, želi li da ima koristi od
svoje muke i rada, završi knez Iva.

Seljani su pozorno saslušali razlaganja svoga kneza i još se
dugo dogovarali kako će urediti i unaprijediti svoja zemljišta.

Valjan gnoj i dobro uređeno gnojište

«Gospodar se pozna po gnojištu», stara je riječ. Koji gospodar
imade u redu gnojište, taj drži u redu i cijelo gospodarstvo.

Valjan gnoj je za ratara suho zlato. Tko imade dosta dobra
gnoja, da njim gnoji svoje oranice, livade, vrtove i voćnjake, taj se
može nadati obilnu plodu.

Biljke upijaju korištenjem iz tla mnoge hranjive tvari koje trebaju za svoj razvitak. Kako u gnojnu imade tih tvari, povrate se one tlu gnojenjem. To su različite rudne sastojine koje se u tlu, poneću uzduha i vlage, rastvaraju u topive rudne soli koje tada biljke upijaju.

Različite biljke trebaju za svoj razvitak posebne rudne sastojine potrebne bilju. Stajski gnoj naprije sagrije, rastvori se, pospiježavaju ili sve ili za pojedinu vrst bilja naročito potrebne rudne sastojine.

Najvažniji je stajski gnoj, jer imade u sebi sve rudne sastojine potrebne bilju. Stajski gnoj naprije sagrije, rastvori se, pospiježi rastvaranje ostalih tvari te tlo čini rahlim, toplim i suhim.

Vrijednost gnojna ovisi o vrsti i probavljanju hrane, o množini vode kod krme i pića, o starosti i upotrebljivosti stoke i o vrsti stelje. Što je bolja i hranljija hrana, biće bolji i jači gnoj.

Razuman i napredan gospodar pazi na gnoj i brizljivo o njega nastoji, jer zna da bez gnojna nema napredka u gospodarstvu.

»Bez gnojna nema ni kruna ni krme.« Zato ne bacaj gnoj kamo god, samo neka nije u staji. Napolju ga priži sunce i ispere mu kiša najbolju snagu. Iza nažle kiše sva je voda u jarcima kraj puta smeđa i crna od gnojna što ga je kiša iz mnogih gnojišta i dvorišta doplavlila te otiče u potoke nevidom i gnoj daleke putove i tude šume, prolazeći često kraj naših livada kojima bi ta gnojna voda baš dobro došla, da smo je onamo naveli.

Ta otoka, to je ono suho zlato, to je gotov novac što nam ga kiša odnese.

Kod dobra se gospodara to ne događa. On imade kraj staje posebno uređeno gnojište koje je zaklonjeno od vjetrova i sunca, i u koje ne curi kiša s krova. To je poseban prostor s nepropusnim dnom (najbolje betoniranim) da zemlja ne upije gnojnice. Jama je za gnoj oko 70 cm duboka. Oko gnojišta je iskopan jarak u koji se cijedi gnojnica. Tim jarkom teče gnojnica u drugu manju jamu u kojoj se skuplja i ona gnojnica što teče ispod blaga iz staje. I jama za gnojnicu je obzidana da je ne propušta. Na gnojište slaže takav gospodar svakog dana gnoj na hrpu i uzazi ga, a svake ga sedmice poljiva jedan ili dva puta gnojnicom i tada pokrije tankom naslagom suhe zemlje crnice. Tako se gnojište ne osuši, a niti kišom ne isplavi, već dozrijeva brže i bolje. Dobro je oko gnojišta zasaditi kesten, orah ili slično drvo, da je krošnjom zaštićeno od sunčane žege i od kiše.

Na njivu izvezen stajski gnoj treba odmah razgrnuti. Nipošto ne valja da gnoj u hrpicama po više nedjelja na polju stoji. Pod kupovima gnojna postane tlo presnažno, jer je svu gnojnicu pohlepno uplo, a gnoj gubi svoju snagu.

Prema kakvoći tla odabire se i vrst gnojna. Za tešku ilovaču i glinu upotrebljava se često konjsko i ovčje dubre koje će zemlju urahliti i ugrijeti, a za lake i pjeskovite njive bolji je goveđi i svinjski gnoj. Goveđi gnoj valja već u jesen plicje zaorati da se uzgogne posvema rastvoriti. Njime se gnoj teže tlo svake četvrti, a lakše tlo svake druge godine. Konjski gnoj je žestok, ugrijava tlo pa je osobito potreban za klijališta. Budući da se brzo rastvara, potrebno je da se njime i teža tla gnoje svake druge godine. Ovčji je gnoj najbolji od svih stajskih gnojiva, jer se najbrže rastvara i drži tlo najtoplijim, pa se i njime mora zemlja gnojiti svake druge godine. Osobito je dobar ptičji gnoj (od domaće živadi i golubova), jer dobrotom nadmašuje svaki stajski gnoj. Razrijeđen s vodom vrijedi kao vanredno gnojivo u povrtnjaku i cvjetnjaku.

Nije dobro u skoro pognojenu njivu sijati. Najbolje je za jesenske usjeve gnojiti s proljeća, a za proljetne s jeseni da se gnoj dospje u zemlju rastvoriti i da biljke imadu od njega koristi.

Vrijedno je i jeftino gnojivo gnoj mješavine ili kompost. Cestari čiste jarke, stružu drumove, bacaju glib i blato na hrpice kraj puta, a niko se ne sjeti da to odveze u svoje dvorište za pravljenje gnojna mješavine. A ipak je to izvrstan gnoj, kad se uleži s drugim gnojivom, n. pr. s različitim otpacima u kućanstvu i gospodarstvu i pomiješa s gnojnicom.

Za gnojenje livada veoma je dobra gnojnica, jer kao tekućina dolazi lako i brzo do korijena biljke. Razrijeđena s vodom upotrebljava se za zalijevanje voćaka, povrća i cvijeća.

Valjan gospodar treba da nastoji oko svega što mu je vrsno podići blagostanje, a jedno je od glavnih sredstava da se to postigne, valjan gnoj i dobro uređeno gnojište.

Umjetna gnojiva

Dragi prijatelju!

Dobrovac, 15 oktobra 1928

Primo sam Tvoje pismo u kojem mi javljaš da su neki Tvoji seljani odlučili nabaviti u umjetna gnojiva. Prema Tvojoj želji drage Ti volje javljam sve ono što sam od soga oca čuo i vidio kod njegova ruda u gnojenju umjetnim gnojivom. Višeput sam imao prilike slušati oca gdje turdi pred našim susjedima da gospodarske biljke koje uzgajamo trebaju neke hranjive tvari u većoj mjeri nego ih ima u stajskom gnojnu. Biljke, naime, trebaju za valjani napredak uzduh, svijetlo, toplinu, vlagu i neke rudne hranjive tvari, kao: dušične, fosforne, kaljske, sumporne i druge rudne soli. Nema li jedne od spomenutih hranjivih tvari, ne može biljka dobro uspijevati, makor ostalih tvari imade izobilja.

Želimo li da nam gospodarske biljke izbacuju što veći prirad moramo im dati sve one hranjive tvari koje su im potrebne. U mjetnim gnojivom dodajemo tlu onu hranjivu tvar koje u njemu nema dosta.

Moj otac upotrebljava u svoje gospodarstvu dušična, fosforna i kalijška umjetna gnojiva.

Sigurno si već doživio da si, došavši u zahod ili u staju, osjetio da ti je nekakav oštar, jadak miris udario u nos tako jako, da su ti suze na očima počele. To je amonijak, tj. takav plin koji je spoj dušika i vodika. U običnom uzduhu ima mnogo dušika. Dušik je plin bez boje, mirisa i okusa. I premda je on vrlo važna sastojina bilja, ipak ne uzimaju biljke iz uzduha gotov dušik, već ga uzimaju iz zemlje u obliku dušičnih soli. Te su dušične soli vrlo nužna biljevna hrana, pa jer ih ima u zemlji razmjerno vrlo malo, potrebno je dodavati ih zemlji ili sa stajskim gnojem ili kao umjetno gnojivo. Takva umjetna gnojiva koja sadržavaju u sebi dušika zovu se dušična gnojiva.

Od dušičnih gnojiva upotrebljava moj otac čilsku salitru i sumporno-kiselu amonijak. Oba su ta gnojiva nam našoj kuhinjskoj soli. Čilaska salitra djeluje naglo i brzo, a sumporno-kiselu amonijak nešto lagnije, ali zato trajnije. Oba se gnojiva lako tope, pa i za male kiše, a tako rastopljeno gnojivo može odmah biljka upotrijebiti za svoju hranu. No ako za vlada dugotrajna kiša, rastopi tu sol i odnese je u dubljinu zemlje, pa odatle slabe koristi. Zato treba njom oprezno gnojiti.

Kod takvog gnojenja treba još i ovo pamtiti: čilaska salitra daje se na teška i dobra ilovasta i glinena tla, a ne na pjeskuvlje i uopće na jako propusna tla. Budući da se sumporno-kiselu amonijak lagnije topi, gnoje se njim laka, srednje dobra i propusna tla.

O samom načinu gnojenja valja pamtiti ovo: čilaska salitra može dati dva do tri puta jednom usjevu, i to odmah iza sjetve kad je usjev malo već nikao, a ne treba je ni podorati ni podržati, jer će je već prva kiša dovoljno rastopiti. Žitarice se gnoje solitrom za sjetve i kad je usjev porastao na 4—5 cm. (za gnojine istom u proljeće), te nešto malco pri klasanju. Krumpir, kukuruz i repa gnoji se nešto pred sjetvom, a nešto pred prvim okapanjem.

Amonijakom gnoje se ozimine, nešto u jesen prije sjetve, a nešto u proljeće, jarine pak gnoje se prigodom sjetve pod branu. I krumpir, kukuruz i kvaška repa gnoji se pred sjetvu pod branu. Ako su usjevi već nikli, neka se gnojiva sipaju samo na suhe, nipošto na mokre usjeve; u obrnutom će slučaju izgorjeti usjev.

Važno je umjetno gnojivo fosforno. Fosfor je žute boje i vrlo otrovan. Ako se fosfor spoji s kisikom koji se nalazi u uzduhu, nastaje fosforna kiselina. Fosforna kiselina daje strni

lijepe, duga slamu i jetro, puno zrnje; ona daje repi i mrkvi slador, krumpiru škrob (brašno, štitku); grahu, grašku, bobu i leči jedrost; djetelini i travi jakost, a da nje nema, voće i grožđe bilo bi maleno i slabo.

Ona doduše nije nigdje sama, već je spojena s vapnom, železom, glinom itd. U čovječjem i životinjskom kosturu ima puno fosforne kiseline. Životinjske se kosti melju u mlinovima u sitno brašno, a tim brašnom gospodar gnoji polja da iz njega žito, repa, krumpir, grašak i trava uzima fosfornu kiselinu. I zemlja ima fosforne kiseline, i to u 100 kg zemlje ima 10 do 30 kgr fosforne kiseline.

Umjetna gnojiva u kojima ima fosforne kiseline zovemo fosforna gnojiva. Takova su superfosfat i Thomasova droga. Superfosfat je so u obliku prašine, koja se sipa po zemlji 8—14 dana prije sjetve, plitko poore ili brnom podržati. Druga vrsta je Thomasova droga. Prigodom taljenja željeznih ruda dobivaju se neki otpaci, u kojima ima fosfornih soli. Način odstranjivanja fosfora iz rudača usavršio je god. 1879. Englez Thomas, pa su i po njemu prozvani otpaci, preostali kod taljenja, »Thomasovom drozgom«.

U početku bacali su te otpatke ni ne sluteci kakovu gnojivu vrijednost ima droga. Thomasova droga sadržaje poprечно 17% fosforne kiseline, 50% vapna, 13% željeza, a i drugih tvari. Ona je teško topiva, ali zato dalje djeluje. Rastrese se po zemljišu na prvi snijeg ili se zadržja brnom u zemlji, jer je prašina, pa bi je vjetar mogao raznijeti. Za višegodišnje usjeve kao: djetelinu, livadu, vinograd, voćnjak, upotrebljava moj otac Thomasovu drozgu, a za jednogodišnje plodine superfosfate koji brže djeluju.

I kalij (pepeljik), koji se nalazi u pepelu, veoma je potreban za razvitak i napredak bilja. 100 q repe ima 40 kg kalija, a u 100 q krumpira ima ga i 60 kg. Zato nije čudo, ako se na istom mjestu kroz više godina sadi uvijek krumpir ili repa, da nikako ne uspijeva ili uspijeva vrlo slabo.

Od kalijevih gnojiva upotrebljavamo samo 40% (postotnu) kalijevu sol. Da to kalijevo gnojivo imađe uspjeha, gnojimo uz kalijevo gnojivo vapnom ili Thomasovom drozgom u kojoj imađe dosta vapna. Kalijevo gnojivo miješa se sa suhom sipkom zemljom i sipa se nekoliko nedjelja prije sjetve na tlo i zaorava dosta duboko. To gnojivo koristi osobito repi, krumpiru i žitaricama. Kalijevo nam gnojivo može nadomjestiti drveni pepeo.

To su, dragi prijatelju, uglavnom važnija umjetna gnojiva koja s uspjehom upotrebljavamo mi na našem gospodarstvu već nekoliko godina. No kad sam svoje oči spomenuo da se zatim naša umjetna gnojiva, i da ču ti o njima pisati, potislo me da ti ne zaboravim spomenuti i zelena gnojiva koje se u posljednje vrijeme i kod našega naroda počelo više upotre-

bljivati. Djetelina, grahovica, grašak, bob itd. može nadomje-
stiti stipski gnoj, ako se zaore kao usjev, jer čine to rahlijim, a
osim toga te bližje pomoću bakterija na svom korištenju mogu
da primaju za hranu dušik iz uzduha. Zaoravanjem toga bilja
obogaćuje se tlo dušičnim sastojcima.

Javi mi da li su Tvoji seljani počeli gnojiti imjelinim gno-
jivom. Uspjeh neće izostati.

Pozdravlja Te prijatelj

Mirko

Орање

Наид, зеленко! Наиде, вранџел!
Јоште мало — само мало,
Већ је лану, ево, веће —
Сунце скоро већ зарало.

Синта ćemo орет рано,
Још у зору амо доћи,
Док не буде поорано,
Не možемо кући поћи.

А кад кући ćemo доћи,
Зоби, сјена ја ћу дати;
И на воду ćemo поћи
Прије нег' ћи-леји спати.

А ти, риже мој свијетлани,
Тебе ćemo наоштити:
Нека пуца земља сина
Когор ćemo уништити.

Наиде, вранџел — Наид, зеленко!
Јоште, ево, бразде мало!
Добро моје, мој миљенко
Ево, сунце већ зарало.

Нека расте златно класе,
Когора да нема, трина!
Јер за храну рупо нас је,
Нека зрју златна зрна.

Мало Детеће

Прва бразда

Нива иза лаза нема више од дана орања. Земља по-
такша¹⁾; кад је добра година, роди две-три крстине јарике.

Огњан таман образдио прву бразду, па хоће да оврати,
кад ето ти му мајке.

— Нуто мога маторца како ми ради! — клинуу Миона
радосно, притрчавши, па узе трлити и љубити Огњана.

Огњан се мало изненади.

— Па срећан ти рад, домаћине мој! — настави Миона.
Где, где! Како је то крива браздица, па како је дубока! О,
мене глупе! Говорим којешта, а ти си уморан, работничке мој!

Дела, ево — ево, сеја ти спремила и ручак.
Ту Миона брзо повлади из торбине што је спремиљено.
Просуте торбицу, разреди по ној: мало сопи, лутка, неколико
печених кромпира, ташку потапицу, заструг²⁾ мектанника³⁾,
па и чутурицу, говорени:

¹⁾ славоја; ²⁾ чунак од дрвета; ³⁾ сочно јело.

— Е, где ти Душанке! Спремила ти и чутурицу вина. Ма-
торца мојал! Зна она шта ваља уморну човеку. Устави рад,
синел! Доста си ми радило!

И сузе јој грунуше.

— Шта ти је, нано? — рече Огњан седнувши. Ти плачеш?
— Ништа, сине, ништа! Ето смејем се! Дела, узми — гта-
дан си, знам. Ђогами, и ја се забавих мало доле у чаршији. Да
знаш, како учитељ хвали Сенадина!

— Седи и ти, нано, да ручамо заједно — рече Огњан ло-
мећи и њој парче потапице.

— Нека, синел! Ручаћу ја код куће. Душанка ме чека —
оговори Миона, стојећи и као дворећи сина. Ти мислиш, и ја
сам уморна. Нисам, Огњанел! Могу ја ваздан стајати, синко.
Ама, узми! Нека, стићи ћеш. Не мораш ти све данас узорати.
Е, где ти њега! Баш оне као маторца! Каже мени Душанка.
А ја мислим — шали се, враг један!

И опет јој сузе ударише. Она их брише рукавом и смеје се.
Огњан се чисто збунио. Неки пламен ударио му у лице.
Заусти нешто да рекне, па баш не уме.

Миона га опет нуди. Поче ћетати с њим као дете... све
стојећи. Рече, како ће огувати пшеницу с те ниве само за
благе дане. Месиће од ње чесницу, колач за крсно име. Нај-
лепше је брашно од старог жита.

— Само ако добро уроди — рече Огњан. Знаш и сама,
нано, да нам је ова нива понајтакша. Жито се готово свакад
изглавнича¹⁾.

— О, родиле, синел! Мора ролити! Та оваке земље нема
ни у Морави! Овде никад није било ни главнице ни љубља²⁾.
Видећеш ти како ће ту бити добра пшеница!

Огњан поруча, па се дже, те прихвати раго и опшину
волове.

Миона стоји и гледа сина, како као петлић опскакује
тегеле за ручицу и навијајући радом час на једну, час на
другу страну. Рад је тежак, а дечиња рука још нејачка.

Неколико пута хтеде Миона да притрчи и да му помогне,
али нешто не смеде. Ни сама не зна зашто!

Прибра торбицу, па оде полако кући. Оврнула се не-
бројено пута и гледала Огњана. Видела је — кад је узорао
чак и трећу бразду!

Обузе је нека чудна радост. И плаче јој се, и смеје јој се.
Не зна ни сама зашто. Мало, па тек пробори, онакв сама: »Та
ред је једном да и мене Бог орадује! И зар ја нисам срећна?
Ко то каже? Те како сам срећна! Море, имам ја сина! Имам
домаћина, хеј! Неке мени више пословати туђе руке. Ајд! Нека
нико оваког дечиња. Ено га, орел! Не може боље ни Јејенко.

¹⁾ главница — снџет; ²⁾ у пшеници некакав народ.

Момак је то! Још годину-две па ћу га и оженим — ако Бог да! О, та и моја ће кућа пропевати!
Душанка не памти да је икад видела мајку веселију, него тад, кад се вратила с њиве из лавља.

Милован Глишић

Милован Глишић (1847—1908) српски писат приповијестима са седа или на мањих градова, кашто шаљиве садржине. За живота штампао је дивне књиге приповијестима. Написао је и два позорница комада, прикључио народне преме и многе преводио на других језика (рускога, францускога, немачкога).

Јесење орање

Орање је врло важна радња. Орањем се земља преврће, растреса, ситни и шупљика, те уздух, топлота и свјетлост, који су врло потребни за живот и пораст биљака, могу да допру у земљу, до коријена и жиглица. Орањем се углавља и сувишна влага из земље, те се тако њиме задржава само толико воде колико је потребно да би биљка могла живјети и напредовати. Орањем се ситни земља, а ситна земља упија више воду и дуже је држи, а биљно се коријене у такојој земљи лакше шири и тражи храну, него у тврдој и збијеној земљи. Орањем се уништава коров и затиру се различите штеточине, разоружује се тној и продубљује плодна земља, те биљке имају више хране.

Зато двајкада буди земљу најприје поору па тек на поорано сију.

У нас се оре и с јесени и с прољећа; с јесени за озиме усјева, а с прољећа за пролетне. Али треба с јесени орати и оне земље које ћемо тек с прољећа засијати.

Ако се њива с јесени не преоре, нарасте на њој много корова. А и коров, као и прави усјев, испуниће земљу. Кад се рано с јесени њива пооре, коров нема маха да порасте и да се размножи по њиви.

Кад се њива с јесени пооре, орањем се затрпа стубица или коријен и доњи дијелови кукурузних стабљика и других усјева, и све то до прољећа иструхне. Тиме се земљи у неколико враћају рудне чести које су биле одузете биљкама.

На поораној њиви цијеле зиме мразови ситне земљу, те се земља боље напоји водом која је потребна за пораст усјева.

Јесени су у нас обично лијепе, те ратар има времена да доста пооре и да добро пооре. А с прољећа често не може да утврди лијепи време кад је земља доста просушена, те обично закасни с пролетним усјевима, а и не стигне да све уради како ваља.

Код орања ваља пазити да су све бразде поједнако широке и дубоке те да се свака бразда савним преврне и што боље прилегне једна до друге.

Тко је за плуг — нек волове јајри
И узима орнице у руке;
Тко за малкини и подугу тешку,
Нека крчи и не жаги муке;
Гдје ли плугу зорна маха нема,
Ту нек рали, тко ралиги знаде,
А мотике гдје су тек довољне,
Работници нек мотиком раде;
Тко је за шта, нек се тога лађа,
Ал' сви складно ка' рођена браћа.

Јован Сундечић

Сјетва.

Пribлижује се благодан Свију светл. Све су рлодине обране, а поља руста. По ливадима нема више шароликог пољског свјјеса ни бујне траве; благо расе ситну и ниску траву.

По браздама преограних поља, која су остављена за сјање и садње пролијетних усјева, скривају се јаребце, зећеви, и прелијепи свраке, ђавке, врпаче и гаврани и купе сгве, шгаве и различите бубе.

Њива за јесенске усјева лијеро је изогана, положена и поребачена све на слокове и разоре; вријеме је угодно, земљиште је снажно и одмотно; није је сухо, није влажно. По тој њиви ево пролази сјај сеоски и вресци зрела, чиста, здрава и перокварена сјемена. Зна он: тко сје рјеву слабо ће жети! За јесенско сјање спремио је годшње и добро осушено сјемене. Очистио га од сјемена којикаких трава и корова, а ситно и кршљаво зрње отстрано, јер се држи на родне: какво сје се сјемена онакво ће жети! Рипом шакот сјемена заматује и газбасује широм поља. И благи му вјетрић помаже. Не баса грмало, јер: тко мало сје мало ће и жети, али ми преврће, јер: тко не зна мјерити, томе ће брзо нестати.

За мањим и вјештим сјаћем ето укуса коју дријачом задријану поштану њиву да сјемене доспеје у земљу како би лакше проклијало, а браном и ваљем га покриву, да га ртчице не розобљу. Кад тако засијано поље паква са благом кишица, за кратко ће вријеме проклијати сјемене, и неће проћи дуго, пољана ће се застрити лијепим зеленим сажом млада усјева, који ће преко зиме заогртати и заштитити бијелу сјемену од пржеке зиме и смрзавице. Посије ће сјај често долазити да пригледа своја поља, и, кад баци око по лијепу усјеву, лице

imu se razvedri, a srce uzdrhta od veselja i lijepe nade. Usjev po-
staje svakim danom veći, razvija se, i, kad u lieti iskasa i požuti,
jedva će dočekati brijti srp vesele žetelice da ga požanje.

*Sieme valja da je zdravo, čisto;
Što sijemo, to nam niče isto;
Ovas nikad pšenicom ne plodi,
Niti proso kukuruzom rodi:
Sveko sjeme svoju vrstu daje,
Po plodu se i sjeme poznaje.*

Od zle sjembe nema dobre žetve.
Jovan Sundetić

Vinograd

U žaru vinograd gori,
loza pod teretom lijeća,
rumeno lišće mrtvoti
na tri rodna mi brijeća.
Grana se breskve svija,
sutra u berbu ću i ja.

Grozдови puni su mlijeka
od ljubavi kasnoga ljeta.
Klijet mi spremna već čeka,
rasnuta čeznu bureta.
Još prije ranoga sunca
kliknuću sa ti vrhnjaca.

I čuše poziv moji brda,
uz kolo ječaje dude.
a zora će paći nas tvrdā
s mješinom mladoga vina.
Prije no gaји se zbude
jeknuće njime dolina.

Vilko Gabarić

На берби

Ори брдо већ неколико дана. Надалеко чује се пијућкање
младети која прјесом и весељем слави радост домаћина куће
поради обилних плодова којима му је надарена годишња мукa
и труд. Ту шага, тамо смијех, па се у томе и гости окупили око
старица који утријан од жеравице окреће на ражњу два овећа
браваца, жезло очекујући кад ће јавити: печено је. Мупка се
млађарија окупила око »мукара« постављених на врх брда
одакле ће пуцавом објавити на све стране радости бербе.

Задовољан домаћин, обилазећи своје госте и разнорану
младек, не заборави да зађе међу марне берачице које се сат-
нгле под чокотом па берући прискају слатко, румено и зрело

зрље грожђа. Пролази од једнога чокога до другогa, како је
безброј пута пролазио преко године. Грожђе је потпуно зрело.
Слатко је, сок је бојница управо љетљив, а сјемке су бојница
потпуно смеће. »Од тако здравца и потпуно дозрела грожђа
и добро вино«, мисли господар пролазећи између трова и
нуклајући берачице да се пожури како би брање црвота, грожђа
свршили прије мрака. Веселе берачице зашепташе што их трло
носи и још јаће прионуше уз посао. Једне оптрим ножем вли
услим шарарама, режу зрело и здравца грожђе, а друге одабру
гљиво и незрело и купе у шкафове јагоде које су паде на зе-
мљу. За час напунилише шкафове. Мошти које у бретангама (пу-
тање) носе обрано грожђе, добрано се ознојише.

Крај клијети на врху брда стоји велика отворена бурад, а
на њима можда којима орунине зрње од петљке и
згњечиле сок из бојница како не би постало вино трико и
кисело од различних трипких и киселих твари које се налазе
у петљци, кожи и сјеменкама.

Прошавши домаћин кроз виноград сврати се у подрум,
који је изграђен дубоко испод клијети, да види како врије
и а ком у прошлих дана обрано грожђе. Обична бијела вина
остађао је на кому око 24 сата да се из кожница од бојница
излучи боја, мирис и тријесловина. Тек грожђе, које садржава
много мириса, као на пр. бургундац бијели, траминац, ренску
трашевину итд., оставља и до 48 сати на кому да излучи што
више мириса из коже.

Домаћин одреди слуги да се ком бијелог вина, метне
одмах у прешу, а обрано црно грожђе оставиће 8—12 дана
врети на кому, јер треба да има црну заљаску боју и нешто
више трипкоће.

Слуга оточи с радницима бијели мошт с кома, а пре-
остали троп бади у гвождену прешу те је, пошто је била напу-
њена, стисне полугом, и слатки мошт стане цурити из преше.
Господар привнесе чашу, окуси и, задовољан, понуди својим го-
стима да се напију слаткога мошта. Сви су весело прихватили
понуду домаћиницу, а особито женскиње којима је веома при-
јаво слатки и мирисљиви мошт, а мупке предометнуше да
ће од тога мошта бити течно и добро вино.

Испуњени мошт носили су радници у шкафовима и ба-
пали у бурад која је била смјештена у посебном топлотом
одељу подрума испод клијети. Неки је гост упицао домаћина
вашто не напуну бурад моштом. Домаћин му разложи да је
мошт углавном састављен од бијезу 80—90% воде, 8—20%

сладора и око 2% различних киселина. Веома ситне т. зв. к в а с е њ и в и ц е, којих имаде веома много у винограђском тлу, а које је оданге пренио вјетар, оса или који други зарезани, на бооине грожђа, имаду у себи неку твар која сладор у мошту раставара у алкохол и уљичну киселину. Тај се алкохол у мошту растопи, а уљична киселина се скупила на површини као ситни мјехурићи и издишљује у уздух. Од тих се мјехурића мошт узбурка, и зато се не смеје бунд напунити више јаче, јер ће имати у себи више алкохола. Оправитом, која се зове к л о с т е р н а ј б у р ш а в а, може се измјерити колико у мошту има сладора. То је стаклена труба са цијев на којој су означене пртине бројкама које показују процент сладора према томе да ли пшће или дубље урони у мошт. Код врјења растопиће се тај процент сладора: половина у алкохол, а половина у уљичну киселину (14% сладора, = 7% алкох. и 7% уљ. кис.) Кад се сладор претвори у алкохол и уљичну киселину, престане мошт вретити, и од њега настане в и н о.

Кад је слута на отвор бунди, у којима је врло мошт, ставио неку стаклену спиралу која је преко половине била напуњена водом, разложки домаћини гостима да се та спирала зове в р е љ а ч а. Тој је врељачи задаћа да не пусти уздух у бачу, а уједно кроз њу излази уљична киселина. Осим тога по бучању у врељачи види се да ли мошт ври и да ли је врење свршило.

Кад врење престане и вински се квасац сталожки на дно бачве, младо ће вино проточити и одијелити од сталоженог квасца. Тај ће сталожени квасац помијешати с нешто кома, што преостаје од прешања, па ће испећи ракију к о м о в и ц у. На преостали пак ком напне воду, а на сваки хл. воде растопити око 10 кг сладора. То ће оставити да процури, и добити вино које ће врло добро послужити за жељу у пролеће радницима у винограду.

Гости су пакљиво слушали домаћиново разлагање. У то јави старац који је врло ражањ да је печенка готова, а домаћин позове госте к просторном столу.

Воџар Марко

Nadaleko treba tražiti voćara kakav je bio Marko. Njegov je voćnjak prava divota, da ne znaš kojoj ćeš se voćki diviti. I voli on te svoje voćke. Svako mu je drvice prirastlo stcu. Svako on preko čitave godine jednako brijom njeguje, za nj se brine i svakim se ponosi. Osobito je zadovoljan u jesen kad uživa u obilnu godu koji mu je nagrada za njegovu muku i trud.

Jednoga dana, negdje na kraju jeseni, pošao sam do njegove kuće da ga umolim za nekoliko stabalaca plemenitog voća. Uđem u kuću, ali mi tu rekoše da je Marko u voćnjaku. Nije me ni orazio dok ga glasno ne pozdravih, toliko je bio zabavljen svojim voćkama. Veselo i srdajčno me primi, a kad mi rekoh što sam došao,

Jabukov savijač. U sredini lijevo leptir raskrtilen i sklopilenih krila; dolje lijevo jabuka s jalašcem savijača i jalašce uvećano; gore lijevo kukuljice sa čahurama; u sredini dolje komad kore od drveta sa sakrivenim kukuljicama; gore i dolje nadesno plod napadnut od gusenice savijača.

Odbrana od savijača: sabiranje otpalih plodova u kojima se nalaze gusenice savijačeve, potpuno čišćenje kore drveta i uništavanje kukuljica.

napripravnije mi obeća da će mi izabrati i spremiti najljepše mladice. U razgovoru ga umolih da mi pokaže svoj voćnjak i da me uputi kako postigne da mu je voće tako plodno i lijepo.

Sretan, da se namjerio na nekoga koji voli voćke i koji će ga rado poslušati, stade mi Marko razlagati:

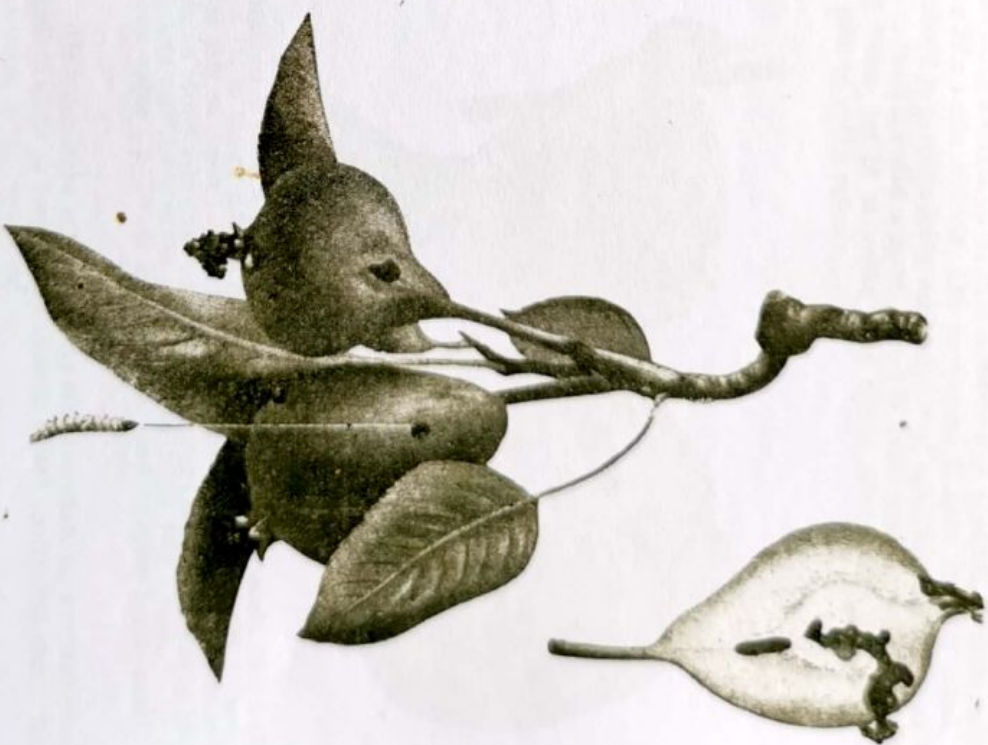
„Jedna od najkrasnijih i najunosnijih grana gospodarstva je voćarstvo. Da nam voćarstvo bude uistinu i privredna grana u gospodarstvu, valja se osobito brinuti oko uzgoja plemenitog voća.

Voćke uspijevaju na svakom mjestu i na svakom tlu, a razno- vrstna i velika je korist od voća. Od voća se priređuje voćno vino, sušeno voće, različni voćni sokovi, rakija, pekmez itd., a najviše se potroši svježeg voća.

Slijov savijač. Gore lepir; dolje gusjenica i kukuljica sa čahurom; u sredini plod u kojem se nalazi gusjenica savijača; dolje desno prerezan plod s gusjenicom.

Raznovrsno voće uzgajam od kliučica, korenjaka, izdanaka itd., no ponajviše iz sjemenja. Sjeme sjem ponajviše u pro- lijeće u ono ograđeno mjesto nedaleko voćnjaka, a zovem ga sjem- menište. U tom sjemeništu za godinu dvije uzgojim divljake

Savijač na kruški izlazi iz ploda da se uzmože začahuriti.

ili sadenice. Tada te divljake presadijem tamo na onu ovcu gredu kraj sjemeništa, koju zovem cjeplinjak, jer tu cijepim (kalanim, plemenim) divljake...

«Kada cijepiš divljake?» upitah.

U proljeće i ljeto. Dodi jednoč u proljeće da vidiš kako se cijepi voćke: Kad su divljake cijepijene, mlađu se mladi cijepovi 3—4 godine u cjeplinjaku. Tek kad su pravilno i potpuno uzgojeni, presaduju se u voćnjak. Voćke možeš presadivati u proljeće, jeseni ili zimi, no ja ih obično presadjuem sada, u jeseni, jer je to najbolje.

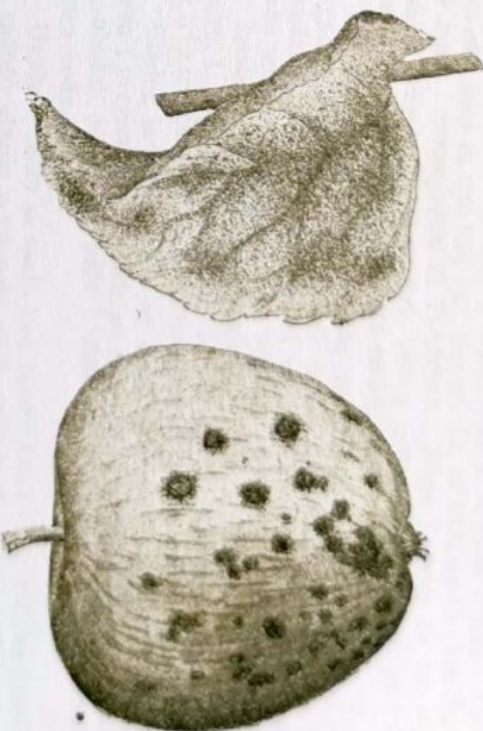
Rogač (bolest) na šljiv. Lijevo nezreli plod šljive, desno nezreli plod pretvoren djelovanjem posebne gljivice u nakazno izrasti **rogač**. Proti toj bolesti, koja uništuje plod, najbolja je odbrana: rezanje oboljelih dijelova, što ranije obiranje rogača i štrcanje rastopinom modre galice i vapna. Obrani rogači i izrezani dijelovi granačica imaju se uništiti (vapnom ili vatrom).

Kad presaduješ voćku, pazi da je dobro zasađiš. Iskopaj jamu 1 do 2 metra široku, a 40 do 80 cm duboku; zemlju koju si iskopao pomiješaj s dobrim mješancem gnojem (kompostom); — starim priličnim gnojem ili dobrom crnicom zemljom. Nijedna še voćka ne smije dublje zasađiti nego što je bila u cjeplinjaku zasađena.

Prile nego posadiš voćku, melni u jammu uz stablo kolac 6 do 8 cm deo i gladak, nešto odozdo opaljen ili katranom namazan da ne gnije.

Razumije se samo po sebi da kod sadenja treba da budu dvojič; jedan koji će stablo držati, a drugi koji će u jami priređenu zemlju nasipati. Ako nemaš komposta, već samo nezreloga stajskog gnojla, pazi dobro da taj gnoj, pomiješan sa zemljom, ne dođe upravo na žilje i žile sisavice. Ako presaduješ ili sadiš voćke u jeseni, za suhog je proljeća češće zalievaj, jer od suše nairadije voćke uginu.

Sadiš li voćke u jeseni, pokri ih oko suhom gnojnom slamom ili listom, jer bi za velike zime mogla studen doći i do korijena, i tako bi voćka uginula.

Plegavost ili čada na jabuci ili kruški su crne plege na plodu, lišću i mladici. Od te bolesti zakršlja list i mladica, voćka se ne razvija valjano, a plod gubi na ljepoti i cijeni. Proti toj bolesti najbolja je odbrana mazanje mladica oštirim duhanskim uvarkom; spaljivanje i uništavanje otpalog lišća; štrcanje rastopinom modre galice i gašena vapna (100 l vode, 1—1½ kg modre galice i 2—2½ kg gašena vapna) pred listanjem posije cvatnje i 4 nedjelje iza cvatnje.

Uz kolac treba voćku prvi čas lako privezati, jer s razrahljenom zemljom sjeđa se i voćka. Za vezanje možeš upotrijebiti slamu, ilko, kokosovu špagu, vrvu itd.

Na polju ili uopće, ako voćnjak nije dobro ograden, treba također na to paziti da ti zec ne oglođe stabalce, jer bi ono ili prvu godinu odmah ili nakasnije drugu godinu usahlo. Ograničeš se od toga, ako kupiš iz žice spleteni branik za voćke. No može se i ogrnuti voćka trnjem, slamom, kukuruznicom, a mnogi objeiti stabalca u jesen vapnom.

Za ljetno doba, osobito prvih godina, valja oko mlade vočke barem jedan metar ukolo pijeti od drača i korova ili pomno okopati, da uzmožne do korijenja doprijeti i kišna vlaga i sunčana toplina. Za sušna vremena treba češće poljivati ustalom vodom.

Kad gnojiš starije vočke, treba izdubiti jamice 50 cm do 1 metar duboke daleko od stabalca i u njih ulijevati razrijeđen gnojnicu.

Druge godine, kako si vočku posadio, treba da joj urediš krošnju. Sve grančice, osim najdonjih, obreži oštrim nožem ili škarama ili prikrati za jednu trećinu i, ako možeš, zamaži rez cjepljivim voskom.

Zasaduješ li na kojem novom zemljištu novi voćnjak, treba paziti i na udaljenost jedne vočke od druge, jer vočka treba sunca i uzduha.

Osobito je važno kod izdržavanja voćaka da ih obraniš od bolesti i od različitih nametnika: gusjenica, mrava i dr.

U jeseni, kad s voćaka list sasna otpadne, rastopi u kakovoi posudi vapna, tako da bude rijetko kao gusto mlijeko; — uzmi štrcaljku kojom štrcaš vinograd te poštrcaj cijelu krošnju vočke, ti sve grane i grančice, a stablo ili deblu oliči istom rastopinom vapna običnom četkom kojom krećiš sobe. Učiniš li to dvije tri jeseni redom, opazićeš već drugu godinu krasan uspjeh, jer će vapneno mlijeko uništiti mnoge i premnoge zameke nametnika, kukaca kao i jajašca na kori i pod korom, koji bi ti u proljeće učinili veliku štetu. Izgrijuće zameti bolesti na listu, rane na stabljici i krošnji, a vočka će biti čista i zdrava, da će je biti ljepota gledati.

Kod izbora voćaka treba osobito paziti da ne sadiš vočke koje neće donijeti nikakove koristi ni za kuću — a ni za prodaju. Najbolju prođu imaće zimsko voće — zimске jabuke i kruške — no i ljetno voće kao: trešnje i višnje, ljetne jabuke, kruške i šljive — moći ćeš, ako je i to odabrano i lijepo voće, za lijep novac prodati. Stoga, kad uzgajáš trešnje, pribavi one koje ne dozrijevaju u istom mjesecu, nego jedan mjesec za drugim, a jabuke i kruške odaberi one koje se drže do ožujka, travnja i svibnja.

Goveda

Tko nije već rano jutrom u ljeti čuo na selu rog govedarova? Tek si se digao iz postelje, a pod prozorima čuješ zvuket i lupu zvonaca i klepki obješenih o vratu bijelih, crnih i šarenih goveda koje prolaze mimo kuću žureći se na pašu.

Skuplja se stado čitavoga sela, a pastir oštro pucketajući bičem tjera ih u hrpu i vodi izvan sela na pašnjak gdje čitavi dan pasu.

Sva su goveda eto tu. Tek je jedna sitna, malena i neugledna kravica zaostala. Crne je boje, a uzduž leđa nešto svjetlija. Tjera je

neka siromašna starica. Biće da je stara muznući zakasnila. Hajde, hajde, moja bušol! nagovara starica svoju sitnu kravicu i tjera je k stadu.

Napokon je kravica sva zadahšana stigla. Kao tele izgledala je među krupnim govedom. Bilo ih je različitih. Smedocvenih s bijelom zupčastom prugom koja se vuče po čitavu hrpu i potbušu te zaokružuje prednje i stražnje noge. To je pincavska traga ili pasmina.

Glava im je kratka i donekle klinasta, gubica ružičasta, rogovi kratki i svijetli, a vršci rogova tamnije boje te nešto naprijed zakrenuti. Kažu da je dobra za tegljenje i tovljenje, daje izvrsno meso i dosta dobro mlijeko.

Mnogo su se isticala u stadu velika, krupna i lijepa uzrasta goveda, iako ih nije bilo baš mnogo. To su simentalke. Šarene su boje: crvenobijele ili žutobijele. Noge i glava su im bijele, gubica svijetla, a rogovi žuti. Dobra je to stoka za tegljenje i tovljenje, a osim toga daje mnogo mlijeka.

Posve su po strani čorde sporim korakom išli volovi vrlo dugačkih rogova ne obazirući se na ostalo društvo. To su vlastelinski podolci, vrlo dobri za tegljenje. Krave te pasmine su slabe muzare, a i meso se ne odlikuje osobitom kakvoćom.

Između toga raznolikog stada gurale se i izmiješale mnoge šarene krave. U selu ih zovu »švicarske«, jer drže da su nastale križanjem stare domaće pasmine sa crvenom švicarskom.

Cijelog je dana to šareno društvo ostalo na pašnjaku čupajući travu i preživajući, a pastir ga je tek preko dana koji puta otičao na obližnji potok da žedu i silnu vrućinu utiša i ublaži svježom i bistrom vodom.

Uvečer vratilo se stado kući noseći puno vimе mlijeka i mučiči od radosti ulazilo u poznate staje gdje ih željno očekuje vriedna domaćica.

Svaki se dan to ponavlja. Tek kad je polje sniegom pokrito, a bura i vjetar hući, goveče je kod punih jasanja u toploj staji. Seljak se u ljeti pobrinuo za svoja goveda. Puna su njegova polja bila slatke dieteline, a uz nju graborice, repe, zobi i kukuruza.

S veseljem hrani i njeguje seljak svoje naimilije »blago«. Ta volovi, a negdje u siromašnijim krajevima i krave, vuku mu i tegle kola i plug. Brzo bi mu oslabila i opustjela zemlja bez govedeg gnoja. Kad pred zimu ustreba nekoliko pari opanaka ili novaca za porez, eno ga s junetom na vašaru! Dobro će ga prodati, jer je goveđe meso zdrava i krepka hrana, koža dobra za obuću, a i ostali će se opaci korisno upotrijebiti.

A kakvo li je tek veselje kad brižna majka, pomuzavši kravicu hraniteljicu, stavi pred svoju dječicu lončić slatka i tečna mlijeka, ukusna sira ili kolač: sirnjaku! Ta mlijeko i mliječni proizvodi glavna im je i svagdanja hrana!

Крава без добре ливаде

Некакав селяк продао је једном грађанину краву која је давала сваки дан осам до петнаест литара млијека. Након неколико времена грађанин видје селца и рече му:

»Чујеш, пријатељу, она крава не даје ми више од пет до шест литара млијека!»

На то му одговори селяк:

»Драги пријатељу, ако сам ти продао своју краву, није сам ти продао своје ливаде.»

Народна приповијетка

Svilornuno stado

Уз онизак брежуљак спустило се stado као јато бијелих голубова, мирно и благо. Звекет звончића објешених о врат безбрижне и миле јакнади и лупа кљепке с овна предводника објављашу да ту пасе stado svilornunih ovaca. Има их различне врсте: и domaćih и племенитих врста.

Тамо више и стрмије уз бржег успину се живahnije козе, а несташне јарчице потсијецају вјерни пси чувају да се не смију разбјежати и отићи »u kvar«¹ наврћајући их немиле к осталима.

Анте, млади пастир, свирајући уз фрулу пажљиво чува то бијело stado, ponos и радост свога господара.

Ра и јесу од користи своме господару! До ма ђа, а нарпосе племенита sanska koza посве бијеле боје, без рогова, мекане, танке и ружијасте које, а густе и сјајне длаке, даје му врло добро млијеко, које је здравно за болесника и за дјecu.

А овце? Погледајте svilornunke како им је вuna густа, једнобојна, коврџаста и пружива! Пokuшајте је добрo напогнати, па ипак не ће попucати. Сваке их године двapут стрижу. Прода се и по који комад — па ето опет користи у кући. Могу се и мустити. Сигурно се јели кадгод овчи сир? Зар не како је и теџан и мастан, а даде се и лијерo иновџити. Колко изврсног кнопа од овaca добије господар за свој виноград!

А шта треба овци?

Добра овџара и суна раџа. Преко зиме треба мало хране, јер може готово цијеле зиме на раџу. Треба јој — иџина — као и кози соли — али се она исплаћује. Ако овца лиже више соли, постаје јој вuna маснија, а по том боља и тежа.

Све то добро знаде ваљан пастир Анте па стога добро pazi да му stado не настрада. Будно pazi и чува га да не пасе влажне, поплавијене или моћварне паџе. Боји се: могле би задобити ubitačnu болест: метилжавост.

А кад послједњи траци сунца залазе иза брда, пусне биџем и уз радосну пјесму отјера задовољно стино stado кући.

Veseli pastir

Zaktivijeno palice v roki,
Za trakom pa šorek cvetic,
Ko kralj po planini visoki
Pohajam za tropsom ovčic.

Nikdar ne zmigai se mi čelo,
Nikdar ne stemne se oči,
Jaz hočem na gori živeti,
Tu sreča, tu mir je doma.

Saj tukaj na solinčni višavi
Le sam sem, je sam gospodar,
Živejem po dometi zdravi,
Za muhe mi ljudske ni mar.

Za čedico krotko poreval
Bom resnice svoje sladke,
Dolincem glasno razodeval,
Da z gore v goro se glasi.

Nikomur tu nisem na poti,
Na poti ni meni nikdo;
Kdo čisto veselje mi moti,
Kdo moti življenje mirno.

Naj drugi okolo po sveti
Si iščejo slave, blaga,
In pojem in ukam veselo,
Kar polni mi srečno srce.

Ne, palice svoje ovčarske
Za žezlo kraljevo ne dam,
In rajši, ko krole cesarske,
Cvetice na glaví imam!

S. Gregorčič

Za trakom — za vrgom, šorek cvetic — kitica cvijeća, tropsom — stado; saj — ja, višavi — visini, mar — briga; na poti — na putu, mi moti — mi smuti; in pojem in ukam — te pjevam i poeknjem; čedico — stado, dolincem — stanovišnicima doline.

Пољско редарство

Кад се прошеташ за љетног дана пољем, уживаши гледајући бујно зелене ливаде што се стереу долином, или плодне ливе пуне златног класја, или воћњаке пуне рода. Све те виве, ливаде, виноградци, врбови, све што на њима успијева и расте и што је на њима смјештено, као: колмбе, стаје, прецинице, сјенице, неуевене плодине и усејеви, на пољу остављено оруђе и алати, телећа стока и, напoкон, насипи, наплавнице, водоводи, бунари, мостови итд., све то некое припада, све је то нечије добро. Будући да се све то налази на пољу, зове се опћим именом пољско добро. Под пољским добром разумјевамо, дакле, све оне ствари које су у савезу с обрађивањем поља. Доклегод се те ствари налазе на пољу.

Свакому је познато да нитко не смије дпрати у туђе ствари, па ипак се догађа, да стока, непалжњом пастира, оде на туђе земљиште, или да тко узме неку туђу ствар и тиме починиа другому штету. Сваки кнар који се почини на пољ-

ском добру, zove се пољска штета. Свака таква штета која се нехотиче почини, мора се према процјени накнадити власнику добра. Ако је штета починена из непажње, обијести или злобе, онда кривац мора несамом накнадити штету, него буде још и кажњен глобом или затвором. Почини ли жиниче штету на пољском добру, накнадиће штету власник жиничеца.

Да се такве штете често не догађају, или ако се догоде, да се одмах и кривац пронађе, постављају општине (а и госпо-дари повећег добра) посебне људе који надзирају и пазе на пољска добра. Ти се људи зову пољари.

Свако је дужан пољара слушати и покоравати се његовим одредбама. А пољар ће онога који прави штету пријавити поглаварству, ако му није познат, онда ће га ухватити и одвести до поглаварства те му све одузети што је украо, као и оруђе којим се служио код крађе.

Перад и свиње које се затеку у квари, власник је пољар устријелити, ако их не би могао дојерати до општине куће. Убијену животињу мора оставити на мјесту гдје је пала. Ако живина почини квар на пољском добру, може пољар толико комада задијелити колико је довољно да се осигура почивена штета. Власник пољског добра може то и сам учинити, само мора то одмах јавити поглаварству. Сваку пољску штету процјењују запријетити процјенитељи.

Поглаварство позове странке да се налоде. Ако се не могу нагодити, мора власник живине да положи своју за сигурност починене штете, или остане жиниче у похрани код општењег, а овај мора пријавити поглаварству у року од 30 дана пољску штету. На темељу те пријаве води се расправа и изриче осуђа.

На „Законословоња“

Služnosti i susjedovo pravo

„На својем имању и својим власништвом могу чинити што год хоћу.“ Често смо такве ријечи већ чули, а можда и сами изrekli. Како год то истинито звучи, ипак није исправно. Често и често се догађа, да се на власитом имању не може провести све оно што се хоће, већ се проводи оно што се мора и смије.

Неко жељи да сагради у свом дворишту šupu која би išla од стаје све до сусједове куће. Али сусјед имаде више од де-сет година прозор на својој кући који гледа на његово земљиште. Градњом šupe био би сусједу сазидао прозор и тиме одузет уздух, видик и свјетлост. Будући да сусједов прозор

већ одавно, гледа на туђе земљиште, он је тиме стекао на то право, и šupa се смије зидати само тако далеко, да сусједу остане свијетло, уздух и видик.

Ти купиш од сусједовог комада његовог земљишта које се налази уз цесту, тако да сусјед не може доћи до цесте, већ мора ићи преко твога земљишта. То сусједу мораš допустити, јер би му дружије његово земљиште постало безвриједно.

Павловић хоће да на свом земљишту подигне кућу, али, како му је градилиште малено, присиљен је да подигне зид од куће тик уз међу свога сусједовог. Кров ће пад том кућом свакако нешто провиривати на сусједно земљиште, па ће стога кишница с крова Павловићеве куће капати на сусједово земљиште. Сусјед није дужан да то трпи, али ако на то пристане, онда се неким начиним обвезао да ће трпети да се кишница с Павловићеве стрехе слијева у његово двориште.

Такви и слични примјери дешавају се често тамо гдје људи живе близу као сусједи. Будући да се у таквим случајевима неко служи туђим добрима и своју корист или други трпи нешто ради користи првога, зову се таква права кућне, пољске или земљишне служности.

Служности настају на више начина. Неко сјече неку служност тиме, што је дуље времена втши (ићи пјешке или гонити стоку преко туђе земље), неко погодбом (ерпсти воду, пасти стоку, копати пјесак итд.), а неко на темељу закона, у интересу свога опстанка, живота и здравља.

По „Законословоња“

ZIMA

Зимско јутро

Јутро је. Општар мраз стагало зеленог лисја,
А танак и бео снег покрио поља и равни
И ониски тршчани крив. У даљини гуде се брени
И круже видокруг тавни.

У селу влада мир. Још нико устао није,
А будан петом већ, живоносно гушњући крилом,
Поздравља зимски дан, и звучним реметом гласом
Тај мир у часу милом.

Иг' каткад само тек злижданье јасно се чује,
И тежак промук'о глас. То ловац пролази селом,
И брзе мамећи нос погурен у поље жури,
Покривен копреном белом.

Свуда је пустош и мир. Нонна се кандилила гасе —
А свежи јутарњи дах прелеће долине мирне.
И шум се разлегне благ кад својим студеним крилом
У роге гранчице дирне.

В. Илић
Војислав Ј. Илић (1862—1894) српски pjesnik особито чувствених
(лиричких pjesака). Пjesме су му сакупљене у дивје књиге, што их је го-
дине 1907 и 1909 издала на свијет Српска књижевна задруга.

Zima

Umuknula kukavica, svenula gora, ispod hrastova i bu-
kava ležala stela od žuta lišća. Pusto je polje, nema više ni
pjesme žetelacke, nema kola ni volova što su doskora
mjerili polje prevlađujući siјeno u dvorišta i polja te seoske.
Gdje su prije virili plastovi, da ih nisi mogao prebroјiti, sad
je bilo ravno i jednako: još se gdjegdje zelenjela trava, vukuci
vlagu iz potoka, a onamo podalje sunce opalilo ledinu, pa
se žutjela nemoćna, svenula. Čekala mrazove da bjelinom
urese zgaženo i ogrizano busje. I padali mrazovi, mrlji huk
prolazio poljem, poskakivala bosa sirotinjska noga, iz zemlje
led bio.

Smrtačivalo se nebo, s kraја na kraј razapeli se sivi ob-
laci i gori s gorom sastavljali.

Duvali vjetrovi, razgonili oblake, u uglovima prozјala
bi vedrina, da je opet zatvori maglina, što no bi se, kao da je

viјor goni, natisnula na taj komad otvorena neba. Zahla-
divalo, magle se vukle gorskim kosama i salazile u doline, a
iz nje sipala studen i rosa, šaklјala čobanske obraze i ovčје
nozdrve.

Stada gazila u maglu, a čuvari strepili da ih ne zaletе
gladni vuci. Dizali glave psi, njušili vlagu, optkrivali i, kao
ne vјerujući vјetru ni sumraku, polajavali i vraćali ovce. Čo-
bani se zamotali u čebeta, u torbama mirovale dipke, pu-
halo u leđa i ugonilo studen.

Iz oblaka i magle nad planinom obarala se kišica, ovdа
onda pala bijela pahulјica. Onda sve češće i gušće. Pahulјice
se na zemlji topile i opet nove padale, množile se po zemlji i
zraku. Prestadoše kišne kaplje, snјeg uгуstio, lapiti¹⁾ se
vrtјeli, množili, smitivali na tlima i prekrivali planinu.

Мрко Јуркић

U podrumu

Bilo je nekako oko Božića. Gazda Marko sa slugom
pretakao vino u liјepoj, suhoј i prostranoј pivnici. Pivnica
mu je zračna, svijetla, a pod targaсa cementom. Razdјeљena
je na dva diјela. U manjoj, u kojoj je peć, da se može griјati,
ostavlја gazda Marko mošt, da vrti, a u веćој drži pretoče-
na vina. U tom веćем podrumu s obje strane, na debelim
hrastovim balvanima, liјepo je porеdана čista i velika burad
u kojima je spremљeno vino za potrošak i prodaju. Ima ga
svake vrsti. Na svakom je buretu označeno koliko je u nje-
mu vina, koje je vrsti, i koje je године grožđe brano.

Danas pretaće prvi puta mlado vino. Bio je liјep i suh
dan. Pivnicu je dobro prozračio, a da je posve očисти od ško-
dљivih klica, upalio je još јучer na dva mјesta malo sumpora.
Već dan prije pregledao je i spremio, a danas ponovo očі-
stio pipe, čepove, šrafove, lakomice i sav ostali alat potre-
ban za pretakanje.

Највећу је pažnju poklonio buradi, јер dobro знаде da
tamo gdje imade pokvarenih bureta nema valјana vina. Zato
je bure, u koje će pretočiti vino, dobro ispario čistom vodom
i kotrlјao ga amo tamo tako dugo dok nije nakon ispiranja
izlazila posve bistra voda. Tek kad je vidio da je bure posve
čisto i da ima pravi vinski miris, одredi da se u nj pretaće
vino. Jedno bure, koje mu je poslao susјed, metnuo je na
stranu i rekao slugi da se mora posebno očistiti, јер zau-
dara po plіesni. Susјed je sigurno to bure moko začepio
ili ga je držao u vlažnoj pivnici, a nije ga zasumporio. То

¹⁾ komadi snјega.

će bure rastaviti, pijesan s pojedine duge čisto ostrugati i hladnom vodom nekoliko puta dobro isprati četkom i tek tada sastaviti. Nakon toga oprae ga vrelom vodom, u kojoj je pomiješana soda, a zatim nekoliko puta isprati hladnom vodom.

Da bure oстане uvijek zdravo i čisto, mora se odmah, nakon što je ispražnjeno, čisto oprati i ostaviti da se osuši, a zatim ga zasumporiti (na 10 hl. 1 šipka sumpora). Ako bure oстане cijele godine prazno, treba ga više puta preko godine zasumporiti.

No upravo kad je sluga zabio mjedenu pipu u bure, u kojem je bilo mlado vino, a ispod pipe privrsto si ralice u da vino prska širom kako bi mlado vino došlo što više u doticaj s uzduhom i time se bolje očistilo, stanu pred pivni- com kola. To se dovezao poznati gostioničar iz grada da okuša Markovo vino pa, ako valja, uzee ga za svoju gostionicu. Domaćin mu ponudi stolicu, a gost iz grada stane se razgledavati po podrumu i pohvali Marka, što mu je pivnica tako čista i uredna. Marko mu donese od svakog vira pola čaše, da ga okuša. Gostioničar ga okuša i uvjerivši se okusom, njuhom i mjerom da je vino čisto, bistro, tečno, mirisljivo i dosta jako, brzo se pogodi s Markom i prekipi od njega veću količinu.

Na rastanku upita gostioničar Marka: kako to, da je njegovo vino čistije, tečnije i bolje od vina njegovih suseljana koji imaju kraj njega vinograd i u njem istu lozu, a i oni ga marljivo obrađuju.

Marko odgovori: »Nije važno samo znati odabrati vrstu loze za izvjesnu zemlju te takovu lozu redovito i dobro njegovati, već je isto tako važno znati s vinom postupati. Kraj najboljeg vinograda neće valjati vino, ako ne valja pivničar. Pivnicu i sav alat, koji se kod postupka s vinom upotrebljava, valja uvijek držati u najvećoj čistoci i redu. Zdrava i čista butrad od velikog su značenja za valjanost vina. Dobar pivničar neće nikad u sasna novo bure metati vino, već će ga prije zapariti vrelom vodom s nešto sode pa nekoliko puta isprati hladnom vodom da mu vino ne postane oporo, crno i trpko od različitih tvari koje drvo izlučuje. Osim toga će bure prije upotrebe zaliti vrelim moštom ili vinom, da ga dobije fini vinski miris. Dobro će pregledati svako bure prije nego u nj ulije vino, da li nije pljesnivo, cliknuto i da li nema loš miris. Pa ako oprati i najmanju neurednost, on će svakako prije pretakanja bure popravo urediti.

Vrio je važno redovno i dobro pretakanje. Neki vinogradari pretaču vino premalo, a neki previše puta. Ja prve godine pretačem vino četiri puta, a ako je loša, kišovita godina,

i po šest puta. Sad, u prosincu, preteo sam prvi put. Drugi put ću pretakati mjeseca veljače. Treći put koncem travnja, četvrti put u jeseni prije berbe.

U drugoj godini preteo sam ga 2—3 puta, treće godine 2 puta, a starije vino dosta je svake godine jedanput preteo. »E pravilo! Zato vam vino i valja, pa ću ja ubuduće svake godine doći do vas da kupim vaše vino, reče gostioničar polazeći, a Marko sa slugom nastavi pretakati vino.

Стока

Селска не можемо ни замислити без стокe. Сваки се домаћин брине о стоци и чини све да би му стока била здрава и напредна те да од гајења стокe има истинске користи.

То жели да од стокe има користи, мора знати да треба чувати и гајити само стоку добре пасмине. Стоку мора добро хранити, јер нехрањено марвинче закршљави, малакше и не ваља ни за какав рад. Не ваља давати један дан сувише хране, а сутрадан мало или ништа. Не дај стоци ниједн покрварене хране! Али ни то није доста. Са стоком ваља дијелити постојати и пасити на немо здравље.

Вика, посвека и бој учине, те стока постане ђудљива, преза од свачега и неупотребљива је за рад, па је чак и опасна за оне који су око ње.

Треба обратити што већу пажњу на чистоћу код стокe. И код стокe је чистоћа пола здравља. Без чистоће стока не може добро напредовати.

Стаје за стоку, јасле у стајама, корита и судови за храну и појење треба да су увијек очишћени. Стаје треба да су окречене, провјетрене и доста топле.

У крупне стокe, нарочито у коња, могу често испуцати копита. Зато чешће обриши стоци палке, а коњу копита, прво влажном, па последије сухом крупом, и намажи машу.

Кад стока ради па се узноји, проходај је док не прође мало зној, па је последије вежи на њено мјесто и добро истрајај. Стока може обољети на очима због прашине и друге нечистоће која може ући у око. Зато чешће чистом влажном крупом обриши очи бар у крупне стокe.

Стока треба редовно да се креће. Кад одвише мирује, не прија јој храна, а од многог стајања ноге се уштапе, а могу настати и тежа обољења у зглобовима.

Никад не прогони стокe у рад. У почетку рада стоку лавано тјерај, док се не загрјеје, па је тек последије можеш мало

више погнати. Добро је увече и уопће пред крај пада мало је мање третирати. За еријеме рада треба уопће стоку зауставити да се издуба.

Стоку треба чувати и од муха и других кукалица. Најбоље је пуштати дасте да по стајалама праве гнијезде, јер ће оне по-такапити много муха и буба.

По ж. О. Давид

Конј

Конј је најпlemenитија и најсавршенија домаћа животиња. Све домаће животиње наткриљује својим лијепом стасом, срча-ношћу и истрајношћу. Већ од најстаријих времена, кад још није човек познавао стројева, био му је конј најпотребнија животиња. Он га је преносио из једнога мјеста у друго, помагави му обрађивати земљу, а кад би непријатељ навалио, био је својме господару вјеран пратилац и дјело с њим све добро и зло. Па зар није наш народ у толиким pjesmama опјевао Šarca, конја народног јунака Краљевића Марка, да покаже коли-ком је приврженосћу и вјерношћу служио свoga господара.

Да конј буде што бољи било за јahanje било за возњу, ваља га помно узгајати да се што бољим врлинама одликује. Различне пасмине конја одгајају у посебним ко-њушницама — ergelama, којих и у нашој домовини имаде више. У тим се ergelama одгаја најбоља и, за наше прилике, нај-потребнија пасмина или трага конја. Имаде их различите врсте. Конји čistokрвне арапске пасмине су изврсни за јahanje, врло издржљиви, истрајни и брзи, а уза то су врло при-вртени својме господару. Тјело им је лијепо и правилно: на лијепој глави широко је čело, велике очи, ошроке и немрне поздраве, ноге витке и злате, а копита малена и чврста; висо-ко насаден реп имаде дугу и фину dlaku, а грива му је на-врату као свила сјајна.

Engleski и punokрвнијаци особити су за брзо трча-ње, а настали су криžанјем арапских, перзијских и берберских конја. За јahanje, лов и gospодске кочије узгојили су Engleзи т. зв. полукрвну пасмину.

Teška пасмина конја је брабантска, које у нашим крајевима зову белгијанци.

С нашим домаћим посавским конјем криžана је пасми-на знониуса. Чисте домаће пасмине посавског конја готово нема више, јер је криžана с арапском и ли-пчанском пасмином.

Липчански конј је лијепо, истрајан и добре чуди, а уз-гојен у ergeli код Trsta у Lipli. Настао је криžанјем арапске са šпанјолском, талијанском и данском пасмином. У Bosni и Hercegovini познат је врло истрајан и брз мали bosански конј.

Teški су, али чврсти и отпорни, а за рад врло добри, конји pingавске пасмине, које код нас зову штајер-це, јер се у Штајерској највише узгајају.

У Подравини је раšирена т. зв. међумурска пас-мина. Конји те пасмине чврста су и доста крупна тјела, а домаће међумурске пасмине с pingавском и белгијском пасмином.

Osim наведених имаде још много више пасмина конја као: булонски, персеронски, арденски, бретан-ски, па источно пруски, hanoverски itd., али тих у нашим ergelama не одгајају.

Kod узгоја конја било које пасмине ваља бити на чисту за какове послове и у којем крају га желимо употребити. За превозење великих терета изабире се за расплод теški и ко-дарства, gdje је потребна уз снагу и истрајност и већа brzina, конји средње врсти.

Dobra и снажна крма, чиствоћа конја, стаје и посуде из којих конј jede и пије, чист и свјеж уздух у стаји без пропuha, лијепо поступање и тимарење, главни су увјети, да конј буде здрав и дуга вјека.

Најопаснија и најпугубнија конјска болест је т. зв. са-кагија, која обично настаје од зло или никакo лијечење и за-немарене хунајавице (kehe). Та болест прелази с једнога ко-нја на другога, па често један балави конј може пуну стају орма и све посуде, из којих су такођи конји јели и пили, спалити, а стаја изнова окрећити и вајањем кривом раскузити. Та је болест врло опасна, јер и сам човек може од ње настрадати, ако се слина, која болесном конју из носа curи, — несрећним случајем помиеша са човјечјом крвљу.

Не ваља конја послје напорна рада или брзе трке увести одмах у стају, већ га је добро мало проведи да одане. Ако је узнојен, ваља га дебетом или субом сламом добро отрти. Прије напajања даје му се сјено или слама, лјети зе-лена крма, а послје напajања зуб или друго зрно. Нахранити и напоји конја барем два пута прије него што га каниш упрег-нути!

Како господар Илија гоји свиње

Господар Илија био је надалеко познат као добар свињо-гојач. Већ су се његови стари бавили увелике свињогојством, а он кад је преузео управу дједовског посједа још је више настојао да развије у својме тору што бољу крмал.

У том раду имао је и успјеха па је често упућивао своје сусељане, код којих је свакада свињска пошаст и болест хараја и уништавала крда, да је код узога свиња најважнија чистоћа. Различним свињским заразним болестима узрок су невидљиви наметници. Да се свиње очувају од тих шкољкиних наметника, ваља и свиње, а и све просторије гдје се свиње задржавају, као и посуде за хранење, држати у највећој чистоћи и чешће их раскужавати.

Кад би му се саслали тузигли да им је свињац, графен од плетера, тешко држати у чистоћи и редовито га раскужавати, упућивао би их да не граде свињаца од плетера, већ од добрих храстових дасака, јер се такви свињци могу лакше држати у чистоћи.

Ни под свињаца не набија Илџа иловачом, јер би га свиње изровале, а у изроване јаме накупила би се мокрача и различне кућности. Претов је свињац повођен тако, да храстове даске не дођу управо на земљу, већ по метра над земљом, да мокрача може отјекати, и да се под може очистити.

Редовито, особито зети, даде гизда Илџа и под и стијене својих свињаца ваљано врућим лутом опрати и четком или општом метлом орипати. Кад се добро осуши, полије и под и стијене вапненим млијском.

Лјети више пута натјера свиње у поток да се охладје и очисте, а сваки им дан меће чисту и здраву стељу у свињац. Свињац им простире сламом или сухим лишћем, које доноси из оближње шуме.

Посује, у којима се свињама припређује храна, увијек је чисто и уредно. Често га редуже испирају врелим лутом, а прије сваког obroка темељито очисте ваљоме и копањем.

Није стога чудно, да су му свиње здраве и да му добро напредују. Држи их различите пасмине или траге, али свака је засебно у посебном одјелу. У једном одјелу свињаца одгаја домаћу турополску пасмину. Посебно су смјештени подравски балуни, а посебно монголици с којима одгаја најбоље познату пасмину шумадинску која је на гласу са своје товности.

У посебно отаџеним торovima одгаја једну врсту енглеске пасмине — јоркширску, која дванаест толишње опрасује по 9—15 комада, даде се добро утовити (око 300 кг), а много је боља од беркширске енглеске пасмине којој је плодност и товност нешто слабија.

На сајмовима месари и трговци најрадије купују свиње од Илџе. Има он на продају одојака и младих дебелих свиња од 8—10 мјесеци, које радо купују за свијске месо, а за шунке, сланину и кобасице продаје творничару свиње 1—2 год. старе.

Већ унапријед одређује коју ће врсту свиња хранити за товање. За деблање одбира потпуно здраве свиње. Свиње одређене за деблање не пушта из свињца, јер им превелико кретање и бјезање школи. Троши им снагу која иде у месо и маст. У таквом је свињцу увијек чист уздух и доста топло. Покварен уздух, превелика врућина или превелика зима зауставља напредовање у деблању. У једном одјелу у свињцу држи свиње једнаке величине да јаче не прогањају слабије, јер би ове успјед тога слабије напредовале.

Свиње одређене за деблање хране трипут на дан: ујутро, у подне и увече, увијек у исто одређено вријеме. Промјена у установањем времену може проузроковати сметње у пробавању хране.

У почетку даје им рјеђу храну, и то: кухани крумпир, буче и посије, а касније све гушћу, додавајући поменутој храни самљевени јечам, кукуруз или грах. Храну даје свињама кухану, јер им за товање боље прија од сирове, само пазни да није врућа, већ млачна.

Чешће их за вријеме товања важе, па чим опазн да тежина и објам којег свињчета престане расти, даде оно што је одређено за кућу, клагти, а остале продаје.

Права кућница и перадарство

Ковачева Марџа била је узогна кућница. Господарџа је брдиљиво и водила тобан гаџин о трошку и добоћку у кући.

А да си видео пјезину перад. Далеко наоколо не би пањао лјерше и боље држане перад од оне код Ковачеве Марџе. — Она имадаше у своме дворишту гусака, патака, рупана и кокоши. Неке од њих дају јој изврсно месо, а друге опет несу рупо јаја. Осим добрих домаћих врста кокоши, узгајала је товне кокоши енглеске врсте као: origina и dorking, а много су јој јаја несе plimouth-roks (plimut-rok) и leghorn, која је у близом srodstvu s talijanskim pasminom. Uz zagorske putane, домаће гуске и патке, узгајала је и товну pasminu emdenskih gusaka и рекинских патака.

Кокосињак Марџин одијелен је од стаје остале перадите је управо узоган. Дијели се на два дијела: једно је затворени простор (стаја), гдје кокоши рођивају, а друго отворени простор гдје кокоши несу јаја и гдје се задржавају кад је рдаво утјелене. Оијели је кокосињак породен. Стаја је свијетла, сува, без промаје и добро сгадена, тако да на код највеће зиме не падне топлота испод пишће. У висини од 60 centimetara притвргсене су дрвене прџеке за спрвање у гиз-

maku od 50 cm. Ispred te staje, na tamnijem mjestu postavljena su gnijezda, i to za svakih pet kokoši po jedno.

Tek one guske i patke koje se tove. zatvara Marica u posebne odjelke. Purići, dok su maleni, zadaju mnogo brige Kovačevoj Marici, jer su veoma osjetljivi na vlagu i sunčanu žegu. Najosjetljiviji su kad im se brije glava, i tada moraju ostati u suhoj staji. Isprva ih hrani sirom, u koji primi-ješa kukuruzno brašno, ali kad su odrasli, pasu preko dana po voćnjaku, pa im gotovo druge hrane ni ne treba. Za guske i patke uređene su druge stajice koje su čitavog dana prazne, jer su njeni stanari cio dan na potoku.

Svake subote dađe Marica očistiti čitav kokošinjak, gusišnjak i sve stvari koje su u njima, pa i priločke na kojima kokoši spavaju, a po četiri puta na godinu okreći svu vapnom.

Za stielju uzima pijesak, pepeo ili treset. Više od tri godine stare kokoši ne drži. Svaka kokoš dobije prema svojoj starosti 1, 2 ili 3 prstena na nozi, i tako joj je lako razlučivati mlade kokoši od starijih. Za rasplod upotrebljava samo one kokoši koje se izlegu (izvale) u ožujku, travnju ili svibnju.

Čim Marica opazi na kokošima ili nopće na peradi kakovu bolest, odmah odijeli zdrave od bolesnih, a za liječenje ima poseban ormarić s lijekovima. Hrani ih uvijek koliko je potrebno. Kokoši pasu u blizini kuće, a svako im jutro daje kukuruzno brašno, pšeničnih posija (mekinja) te kuhana krumpira; uveče ječma ili kukuruza. Budući da je zimi paša veoma slaba, daje im obilnije hrane; u to doba baca Marica kokošima i zelenja da nadoknadi nedostatak paše. Katkada im daje i zdrobljene kosti i stučene ljudske od jajaeta, radi nesenja. Sviže vode imaju uvijek.

Kod tako razumna postupanja ne treba se čuditi što vrijednoj Marici sve polazi dobro za rukom.

Po Fr. Trampužu

Zimska zarada na selu

Kad se zima primakne i snijeg stane padati, prestanu donekle i svi poljski radovi, pa i u kući bude manje posla. Ratar se ljeti i odviše umarao i tjelesno istrošio, a zimi se mnogi i mnogi gotovo odviše odmara. To se događa obično tamo gdje je malo gospodarstvo, gdje nema šumskog posla i gdje stoka i živad ne zadaju mnogo posla.

Prekomjerno je odmaranje štetno za svakog čovjeka, ali je dvostruko štetnije za ratara.

Svakog se dana mora više puta jesti, a ne privređuje se ništa, i to tako traje četiri mjeseca. Kroz dugu zimu potroši

se sve, što se ljeti privrijedilo, pa čovjek ne može nikad da dođe, što on riječ, na zelenu granu.

To zlo dolazi ponajviše od toga, što mnogi ratar nema zanimanja preko zime, koje bi mu dalo zarade za život njegov i njegove porodice.

Bolje i lakše zarade preko zime nema od domaće industrije. U nekim državama imaju na stotinu hiljada porodica koje se stalno bave domaćom industrijom. Tu se pletu košare, izrađuju se držala za kose, lopate, motike, pletu se hašure i metle, pravi se kojekako drveno oruđe i različite potrepsine. Jednom riječju: bave se raznovrsnim poslovima kojima mogu sebi toliko da zarade koliko im je potrebno da se prehrane preko zime.

Ima zemalja, gdje su neplodni krajevi (na pr. neki krajevi u Švajcarskoj), gdje nema ni zrna pšenice, a narod nesa-mo da se prehranjuje, već i veoma dobro i bezbrižno živi.

Tko je dolazio u koji veliki grad pa je vidio one sitne dječje igracke po dućanima, ne bi ni pomislio, da su to djela vrijednih ruku seljaka i njegove porodice. Švajcarski se seljaci bave i pravljenjem satova, okvira za slike, prave umjetno cvijeće i kojekakve druge uresne predmete.

I kod nas imaju velika množina sirovina, (šas, rogoz, vrba i dr.), od koje bi se dalo mnogo štošta načiniti, čime bi naši seljaci imali obilne zarade, a nikakova troška.

Kraj lijepog razvitka voćarstva i vinogradarstva u našoj državi, tolika je potreba za košarama, da bi se nekoliko desetaka hiljada porodica moglo lako prehraniti izrađujući takve košare, a da se i ne spominje pletenje hasura i drugih pokrivala za ratarstvo i trgovinu.

Naše nepregledne šume daju također dobru sirovinu za izrađivanje različitog ratarskog i građevinskog alata: lopata, vila, držalica, kolica, ljestava itd. Te se sve stvari daju izraditi iz kojekakvih drvnih otpadaka prilikom sječe šume, pa im stoga cijena može da bude vrlo niska. Pa i od korištenja, kvrga i različitih guba mogu se izrađivati jeftine, lijepe, ukusne i korisne gospodarske i kućne potrepsine.

Mnoge se takve stvari uvoze iz drugih zemalja za lijep novac, a naša sirovina trune i propada bez koristi.

Danas, kad potrebe svakog čovjeka rastu, svatko nastoji da svoju proizvodnju i zaradu poveća pa da privredno ojača i tako postane posve neovisan i slobodan.

Svaki i najmanji rad, pa i onaj sitni i najneugledniji, častan je, a ako je i koristan, onda donosi svakoj kući napredak i blagostanje.

Radom se kuća teče, a neradom prosjačka torba.

Po »Kulturni selac«

PROLJEĆE

PROLJEĆE

S vedrog neba kao junak ponosan i mlad
Drago sunce pomladeno grije,
Život mu i snaga s mladog lica bije
Pa na posò zove i na sladak rad.

Brazda meka
Jedva čeka

Da u krilo primi sjeme.
Pa kad dodu sjetvi dani,
Blagoslovom da nahrani
Čeljad svoju, svoje pleme.
Sve se budi iz sna teškog. Pjeva njiiva, ječi gaj.
Led se topi, snijeg gine. Pomaljaју male glave
Rosne trave, sitno cvijeće, — oćece mu bijele, plave
Zeljom gore, da zatone u sunčani topli sjaj.

Kratki sanici,

A hranci

Bistre oči na rad zovu.
Ptice male, zaigrane,
Gnijezdu traže sočne grane
I začiniју pjesmu novu.
Život vriје i veselje, život sјајan, život nov.
S proljećem se nade vežu, slatki snovi i osnovi.
Miso teška i bolesna ko lagani oblak plovi
Svjetlošću se zalijeva i raduje mračni krov.

Brza ševa

Pjesmu pjeva

S potocima, s oblacima,
Štono planite i gomone
Ko srebrna zvona zvone:

Mrak je prošo, prošla zima!

Pa zagрни ruke, tko je dobru rad,
Savi leđa jaka, i znoj nek se cijedi!
Što iz znoja nikne, hiljadama vriјedi.
Svaki tren je, braćo, suho zlato sad.

Brazda meka
Jedva čeka.

Da u krilo primi sjeme.
Vratite ti mnogo puta.
A kad stigne zima lјuta,
Ne brini se, biće sreće,
Drago će ti gramalјeće
Zlatit migom kućno slјeme.

Тугоміт Алуповіч

Врт у прољеће

Још прије кратког времена био је врт пуст, а греде, грелнице, путеви и стазе обрасте коровом и дрћем.

Но чим је околнито снијет, и појавили се први траци прољетног сунца, ето ти марних радотница који ту од рана јутра па преко читава дана реде, копају и пресапају, сију и а путеви чисте и на руковима засађују цвијећем нека је и куће. Жалосна је кућа, а и домаћница, особито на сељу која нема свога врта. Та из врта, од рана прољећа па до касне јесени, сваки дан марна редуша доноси што ће спремити за јело својим укућанима. А колико користи доноси врт кући која је у близини града, гдје се може дневно добро уновчити различито поврће!

Стога ће вриједна домаћница већ почетком вељаче послјати сјеме различитог раног осјетљивог поврћа у клијалиште да што раније дозори! Ту ће јој сјеме, док је још вртна земља студена, моћи рано проклијати и развити се у биљницу. Клијалиште је комад земље, заштићено од сјевера, на сунчаној страни у врту. Обично је то 30—80 см дубока, јама отпаћена чврстим даскама и покрита стаклом. Рано у прољећу измијеша се вртна земља у клијалишту с коњским ђнојем који се ту раставра и ствара потребну топлину. У то се клијалиште сије сјеме, а кад се младе биљке развију с пар листића, пресађују у се или у друго клијалиште, ако је још студено, или на уређене, ураћлене и уситњене сунчану страну окренуте грелнице у врту.

Код пресађивања точно се измјери и обилежи мјесто куда ће се која пресадилица усадити. Између једне и друге пресадилице потребан је толик размак колико ће простора требати повеће развијена биљка. За пресађивање узима се кратко, округло и при лану зашпиљено дрво којим се начини рупа у коју се тада меће пресадилица. Добро је коријење пресадилице прије пресађивања замочити у разријеђеном ђноју. Пресађује се

омах након што су се председнице извадиле из клијачница, а најбоље је presaђивати за влажна времена или после кише.

Корјенасто поврхе као: површину, мркту итд. на салату, дук, рани грашак и др., није потребно сјижати у клијачницама, већ у одређене године, одатле се бира, кад су се развиле, проријече како би се оне, које су остале, могле потпуно развити.

Разумна ће и добра господарница свој мали вртчић употребити што може корисније. Она ће на предње, с којих је обрада дозрело поврхе, presaђити ново које ће касније дозрети. И тако ће читаве године имати у својој кући добра поврха. Да јој роди што више и што боље поврхе, она ће га читаве године за вријеме раста заштити, лети и оспособити да се проракли земља и уништи коров који сакрива поврхе од потребног сунчаног свијетла и топлоте. Редовито, а особито за сушне године, полијева она свој врт барем једном на дан, а најчешће предвече.

О најљепше и најбоље развијеног поврха кућине читаве године сјемене којим ће наредне године засијати своју башчу и уживати у плодовима свога марнога рада.

У винограду

Једнога свибанскога дана поведе отац Радована и Љубицу у виноград. У виноградну паду виноградара Лука како из неке штрцаљке, коју је носио на ледима, škropи виноградну лозу.

»Dobar dan, Luka! Kako vinograd?« upita otac.

»Hvala Bogu, dobro, gospodine, samo ako tako ostane«, odgovori Luka, »ne dao Bog plijesni ili tuče, pa će biti ove godine grožđa!«

Otac zađe u klijet, a Radovan i Ljubica podoše za Lukom između lijepe porođane vinove loze i promatrahu kako škrtca vinovu lozu.

»Luka, zašto se vinograd škropi?« upita Radovan.

»Evo pogledajte naliječe ovoga lista«, reče Luka otklonivši žuti list s vinove loze.

»Kakve su to prašne sivkaste mrlje?« upita Ljubica dotaknuvši se lista prstom.

»To su truske (sjemenke) koje vijetar raznosi. Kad kapnu na zdrav list, izrastu iz njih sitne gljivice koje se zovu perospora. One listu uzimaju hranu. List požuti i uvene, a vi znate da je biljci list potreban za život.

Da te gljivice ne mogu napredovati, škropimo list rastopljenim varom i modrim kamenom (galicom). Ima još jedna škodljiva gljivica: trsnaplijesan, koja napada sve zelene dijelove vinova trsa, a osobito grožđe koje popuca i osuši se, a mladice rastu. Te gljivice tamnim tako da bolesna mjesta posipavamo sumpornim cvijetom.

List vinove loze zaražen trsnom medijkom (peronosporom).

»Ovaj vinograd mora da je star, kad imade tako suhu, ispucaanu stabljiku«, reče Radovan.

»Zasadili smo ga prije deset godina. Prije toga bila je tu stara loza, ali ju je uništila filoksera.«

»Što je to filoksera?« upita Ljubica.

»To je kukac, a zove se trsni ušenac ili filoksera. On siše sok iz korenja vinove loze, od čega nastaju na korenju kvržice uslijed kojih trs za nekoliko godina ugine. Od toga je propao i naš stari vinograd kao i mnogi drugi vinogradi.

Kad nam je propao stari vinograd, iskrčili smo ga i u jesen prekopal, a na proljeće zasadili novom američanskom lozom. Prošle smo godine nadosadili onaj donji komad divljakom, pa ću je drugi mjesec cijepiti, i od nje ćemo za 2 do 3 godine imati plodac.

»A zašto ste povezali ovu lozu uz drveni kolac?« upita Ljubica.

Trsna piljesan (oidium) na listu i grozdu, u prvom početku razvika

»Da bolje rodi. Svake godine koncem mjeseca veljače ili početkom ožujka obrežemo lozu tako da ostane par pupova. Bujnije razvijen trs režemo na l u c a n j (7—9 pupova), a slabije na r e z n i k e. Iz tih pupova razviju se mladice koje su vitke i zelene. Da se ne polome, zabije se kraj loze kolac, a loza se svojim dugačkim viticama uhvati za kolac. No da je ne bi velika bura ili vjetar polomio, mi je još povežemo likom. Od vinove loze imademo velike koristi pa je moramo mnogo paziti, čuvati i negovati. Nekoliko puta preko godine vino-

grad okopamo da prorahlamo tlo i očistimo ga od korova, a vinovu lozu škropimo rastopinom modre galice i sumporimo je da je očuvamo od bolesti. Poslije cvatnje, a to je koncem ovoga mjeseca i početkom drugoga, otkinemo zaljne listove i grančice da se plod — male bobice na grozdu — može bolje

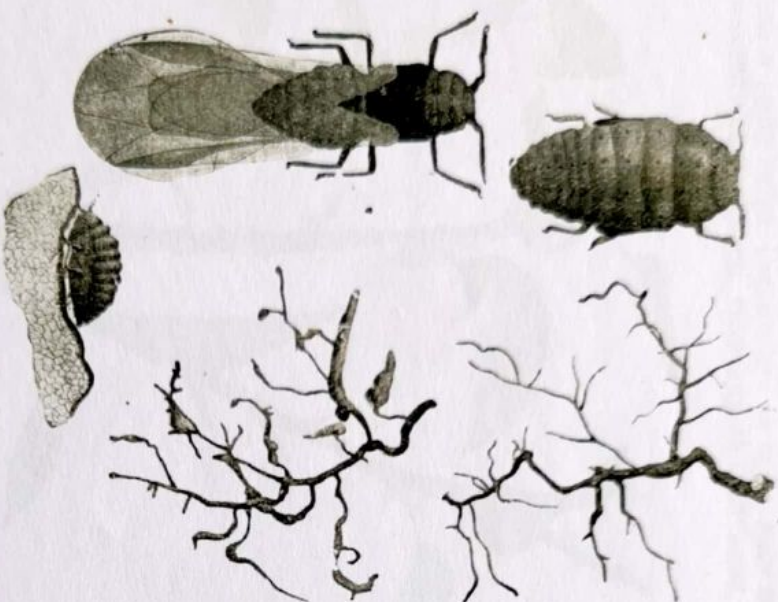

List i grozd vinove loze uništen od trsne piljesni

razvijati. Za kišnih godina vinograd slabo napreduje. Vinova loza voli sunce i toplinu. Zato se i sadi po brežuljcima gdje imade čitav dan sunca.

()ve godine imade, hvala Bogu, dosta sunca, pa će biti u jesen i grozda crvenoga, crnog, bijelog, a sve će biti slatko, baš kako vi volite.«

»Имаћемо руп подруги вина«, рече Љубица.
 »Ако Бог да! Ми ћемо га продати, па ће нам доијети
 лијере користи, а нешто ћемо грозда и за вас спремити«, рече
 отац који је уто надошао.

Трсни ушенац (filoksera). Лијево бескилни и крилати ушенац; доле сиће
 ушенац; десно горе здрав коријенџица; доле обојељи коријенџице с набре-
 клинама и крвљикама произишле од трсног ушенца.

Јабунка

Расла је у шуми дивља јабунка. О јесени паде с дивљаке
 кијео плод. Птице су искључивале ту јабунку, позобале и сјеме-
 не. Само се једно сјеме сачувало у земљи и остало.

Зиму је престајало сјеме под снјегом, а у прољеће, кад
 је сунце припекло мокру земљу, стадо кљигајчи: доле је пу-
 стило коријен, а горе истјерало два прва листића. Између ли-
 стића пробиле је стаблице с оком, а из ока озго истјерали зе-

лени листићи. Око за оком, листић за листићем, гранчица за
 гранчицом — и за пет година стајала је дивна јабунка на оно-
 ме мјесту гдје је негда пало ситно сјеме.

У шуму дође вртар с лопатом и опази јабунку па рече:
 »То је дивно дрвце; добро ће ми доћи.«

Јабунка задрхта кад је вртар стаде ископавати, па по-
 мисли: »Збогом заувјек!« Но вртар је ископа врло опрезно,
 не повриједивши јој коријена, пренесе је у врт и пресади у
 добру земљу.

Узакончила се јабунка у врту. »Мора да сам ријетко дрвце,
 кад су ме из шуме у врт пренијели,« — па свисока гледа
 унаоколо ружна, одрезана и кратка стаблица, повезана ланком.
 Сутрадан дође вртар с кривим ножем и стаде јабунку
 сјећи. Јабунка задрхта и помисли: »Но сад ми је животу заиста
 крај.«

Рак или црни гар је опасна болест вођака (јабуке, крушке и трешње) која
 се појављује услед несталице хранљивих твари у тлу, прекомјерне влаге
 или неваљалог цијељења. Упрочинк рака је ситна гљивица која изједа кору
 вођака и прозвводи отворене ране или одребе карјене. Услијед тога
 вошке крушкаве, а често и утину. Рак се најбоље лијечи, ако се обоједа
 мјеста изрежу, отстране и намазу катраном, а рубови ране намазу це-
 пилином воском.

Вртлар је отсјекао дрвету цијелу зелену круну, оставио само стаблце, па и то још расколито ово, у расколницу утакнуо је младунцу од питеме јабуке; рану замазао цјепљеним воском, повезао крпом, а дрво ограло кочинима и отпишао. Јабука се скунјила. Но била је млада и јака па се домагла опоравила и расла с туђом гранчицом. Пије гранчица сокове јаке стабљике и расте хитро. Развија око за оком, лист за листом, тјера младунцу за младунцом, гранчицу за гранчицом, и за три

Гранчица јабуке с крвавим ушеницима

године процвјетало је дрво великим, бијелим, извана црвенкастим, мирисавим пријелима. Бијелодренкасте латнице су отпадале, а намјесто њих се појавила плодина. На јесен постале су од плодинце јабуке, али не више киселе динјаке, већ велике, ружене, слатке, сочне јабуке! И јабука је била тако дивна, да су многи људи долазили по њене младунце за калам.

Из Наарове Читалке

Марко каламі воће

129

Једнога прољетнога дана сретнем воћара Марка и потсиетим га на обецање које ми је дао још у јесени да ће ми у прољеће показати како сјебри воће. Зацудивши се, да нијесам заборавао на обецање, рече ми нека додем сутрадан у његов сјебрињак, јер ће сјебрић пеке дивјаке, да на дијелу видим како се обавља тај врто ваџан посао и узгоји воћака.

Крвави јабуков ушенац. Gore lijevo mladi, stariji i posve iznagli beskrljati ušenac; dolje lijevo krilati ušenac; u sredini uz graničicu mužjak i ženka ušenaca; provala graničica s tanama i kvržicama nakon zaraze ušenaca. Ušenac je najveći neprijatelj jabukama. Najčešće sjeda na tane, jezotine i mladice, i to s donje strane. Tijelo mu je pokriveno bijelim pahuljicama, pa ga je lako vidjeti već izdaleka. Kad se razdrobi, ostavlja crvene mrlje, po čemu je i dobio ime. Ušenac siše rjecem sok iz lika, pa stoga voćka slabi i krsilavi, a na zaraženom se mjestu učine ružne rane i kvržice, uslijed kojih mladice propadaju. Preko zime se ušenac zadržava na korijenu voćke ili u pukotinama kore. Preko ljeta dolaze 8 do 10 puta mladi ušenci na ako se s jeseni zemlja oko voćke okopa 70 do 80 cm duboko i korijenje posipa pepelom i prašinom od kreča. Na krošnji uništava se ušenac tako da se zaražena mjesta mažu i tartu oštirim kistom ili četkom umopčnom u jaku lukšiju ili sapunicu. Dobro je, ako se jako zaražena mjesta izrežu i namažu lojem i cjepljivim voskom.

Premda sam sutra dan poranio da vidim kako se kalamі (сјебри), već sam našao voćara Marka u сјебрињаци, како спрема све потребно за каламљеније. Spremo је оштру воћарску пилу и оштар ноџ за каламљеније, liko којим ће калам овежати, i во-сак, којим ће га омазати.

Читалка за прољетне i више народ. школе

Spremajući potrebne stvari za kalamljenje, tumačio je Marko kako se plemke za kalamljenje imaju uzeti samo od onih vrsti voćaka koje imaju dobar plod i koje pristaju na ono što u koje ćemo voćku presađiti. Želimo li uzgojiti visoke voćke, kalamim jabuke na jabuke (divljaka ili iz sjemena uzgojena); kruške na kruške; trešnje na trešnje; šljive na šljive; kajstje na kajstje i šljive; breskve na breskve, šljive ili bademe. Za uzgoj niskoga voća kalamimo jabuke na jabuku i vanjčicu, jabuku rajčicu i jabuku »don-

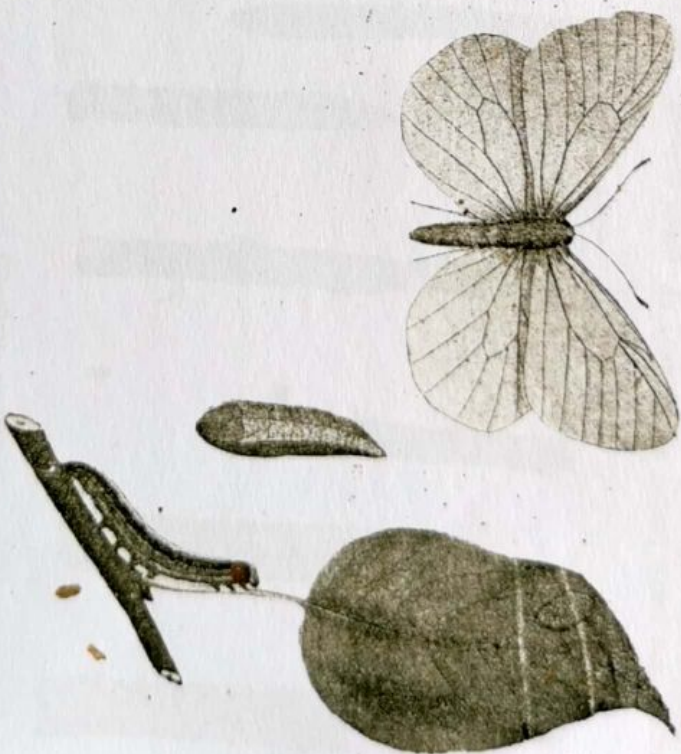

Šljivova štitača us zabode svoje rilo pod koru sve do lika i siše sok iz voćke. Budući da se veoma brzo rasplođuje, oduzima mnogo soka drvu koje uslijed toga propada. Ta je us dosta otporna, jer izlučuje neku ljepljivu voštanu tvar, kojom svoje tijelo obavlja i prevuče kao kakovom korom tamno sive, a poslije kestenaste boje, pa se tako brani od vanjskih utjecaja. Šljivova us imađe svoga prirodnog neprijatelja, a to je nekakova posve mala osa najeznica koja probuši vanjsku koru usi i unese u nju jajšce. Iz jajeta se izleže crvić koji izjede us i izade napokon kao mlada osa. — Šljivovu us uništavamo tako da je gnječimo grubim krpama ili oštrim četkama, a ako je to nemoguće, tada moramo dijelove voćke, gdje se usi nalaze, prskati rastopinom sapuna koja se izmleša s petrolejem ($\frac{1}{4}$ kg sapuna, 4 l vode i $7\frac{1}{2}$ l petroleja).

cin»; krušku na dunju; trešnju na trešnju sitnicu ili ostheimsku višnju; kajstje, breskve i šljive kalam se na divljaku od šljiva.

Naglasio je kako je kalamljenje jedan od najvažnijih radova voćara, jer time uzgaja plemenite vrste voćaka koje se svojim finim mirisom, veličinom, slatkoćom i ugodnim okusom razlikuju od trpkih i kiselih divljih voćaka koje su se razvile iz sjemenki.

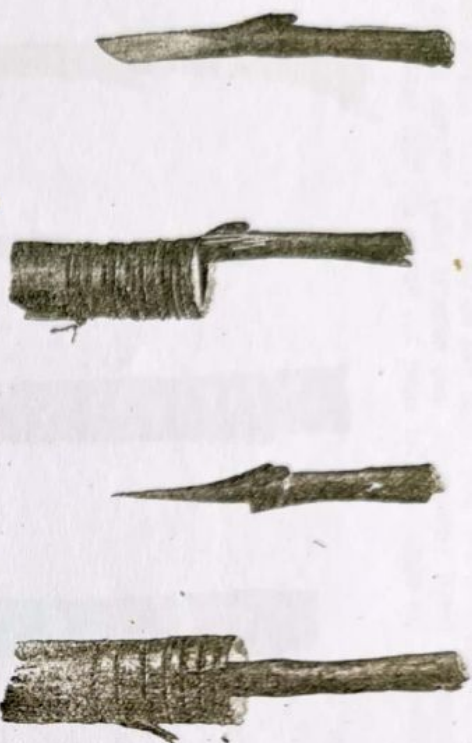
Kalami se na više načina. Kod svakog kalamljenja valja paziti da kalam (plemenita mladica) bude točno sastavljena s podlogom (divljakom), kako bi mogli prolaziti sokovi iz podloge u kalam i obrnuto.

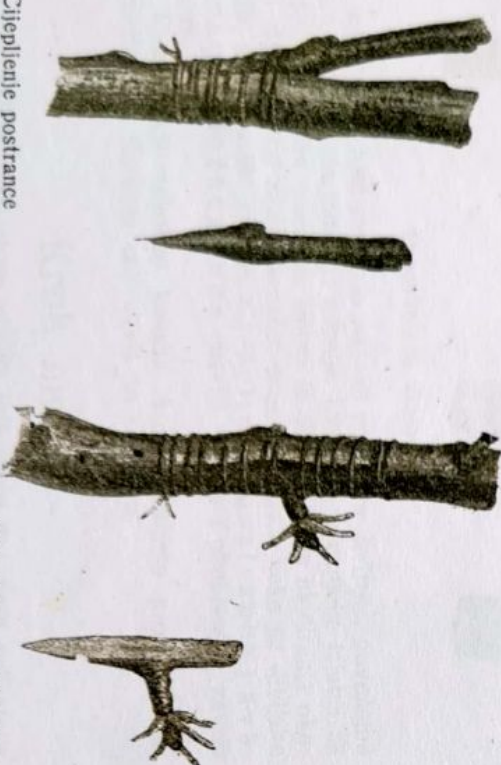
Bijeliac glogovniak. (Lepiti, list s jajšcima, gusjenica i kukuljica). Gusjenica se lepi na glogovnjaka hrani listom voćaka i može učiniti silnu štetu u voćnjacima. Gusjenica prezimi u zaprecima između suhog lišća. Najbolja je obrana od tih štetoinja, da se u jesen režu graničice sa zaprecima i spaljuju.

»Sada u proljeće«, reče voćar, »od mjeseca ožujka do svibnja kalamim na raskol ili procep. Već u mjesecu siječnju napao sam mladice plemenitog voća pa sam ih donjim krajem ukopao u pijesak u podrumu (da ne bi protjerale i da ostanu svježje), odakle ih uzimam onoga dana kad kalamim na raskol. Hajde ovamo pa pokušaj kalamiti. Uzmi ovaj nož i prireži posve glatko ovu divljaku. Sad je po sredini nožem raskoli. Uzmi sad kalam od plemen-

nite jabuke i prireži ga poput klina tako da točno pristaje u taj raskol, ali da kora kalamu posvema pristaje uz koru divljake. Poveži to sad likom, a prerez i povež namaži voskom za cijepljenje. Evo vidiš, sada je ta divljaka kalamljena. Za neko 6—8 nedjelja

Cijepljenje ili kalamljenje (lijevo) u raskol; (desno) pod koru.

Cijepljenje postrance

Cijepljenje uvaljivanjem plodnog pupa

dodi da vidiš da li ti je uspjelo kalamljenje, pa ćemo odmotati i skiniti liko.

Ako su divljake već vrlo debele ili želimo voćku u krošnju kalamiti, onda kalamimo pod koru. Podloga se prireže kao i kod

kalamljenja na raskol, ali se ne raskoli, nego se samo oštrim uzdužnim zarezom prereže kora pri vrhu podloge. Kalam se zarezom oko 3 cm koso i na početku zarezu ponešto sedlasto, da kalam što bolje prisjedne na podlozi. Tada se kora na podlozi odlupi toliko koliko treba da se pod nju može umetnuti kalam. Zatim se mladica divljake oveže i cjepljivim voskom omaže. Pod koru se može kalamiti, kad u podlozi imade već toliko soka, da se kora dađe lako odlupiti od drva.

Sada se u proljeće može kalamiti i spajanjem, a nesamo na raskol. Kod toga se kalamljenja i podloga i kalam odreže koso do 3 loga i kalam mora biti jednake debljine. Ako je divljaka deblja od kalamu, moramo paziti da svakako na jednoj strani kora kalamu

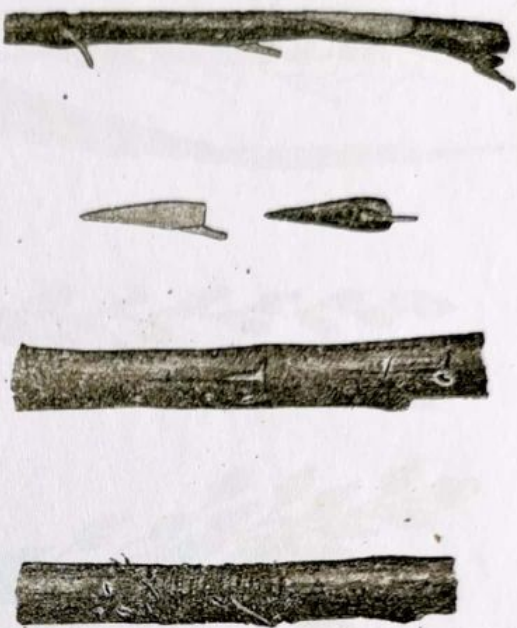

Cijepljenje spajanjem.

dolije kora divljake. Dobro je, da se u sredini podloge i kalamu načinim malen zarez poput jezika, da se kalam i podloga što bolje učvrste.

Voćke možemo oplemeniti i pupljenjem (okuliranjem). Taj je način veoma dobar, a njime možemo oplemeniti svaku voćku, a napose koštičavo voće: breskve, kajstije i sljive. Okulirati se može već u proljeće kad je voćka sočna, i to na »živo oko« (jer pup još istoga ljeta istjera), ili na t. zv. »spavajuće oko« (jer pup lovoza i ruina (jer će pup tek na proljeće istjerati). Da taj posao uspije, moraju i podloga i kalam biti posve sočni, da se kora i od pod-

loge i od kalama može lako odlupiti. Za okuliranje uzimaju se kalami koji su dobro razvijeni te im se lišće odmah od peteljke odreže. Na podlozi se na glatkom mjestu prereže kora blizu zemlje poprečnim zarezom, a sa sredine toza zareza još i jednim uzdužnim zarezom (T). Kora se odlupi nožem ili drvetom. Iz sredine kalama izreže se pup (oko) tako da se nad njim i pod njim poprijeko do 1 cm nožem zareže. Tako izrezan pup metnemo ispod zarezane kore podloge tako da gornji rez pupa točno pristaje uz poprečni

Pupovanje ili okuliranje

rez na podlozi. Kad smo pup metnuli pod koru divljake, povežemo likom, ali tako da pup viri napolje. Okulirati je najbolje izjutra za vlažna ili oblačna vremena. Dobro je divljake prije okuliranja okopati da što bolje rastu. Navečer prije okuliranja neka se divljake zaliju, da budu što sočnije. Cijepljenje postrance i uavlivanje plodnog pupa obavlja se kao i okuliranje, završi Marko.

Razgledavši nekoliko kalama koje je načinio prošlih dana, oprostim se s Markom zahvalivši mu za uputu.

Kruh naš...

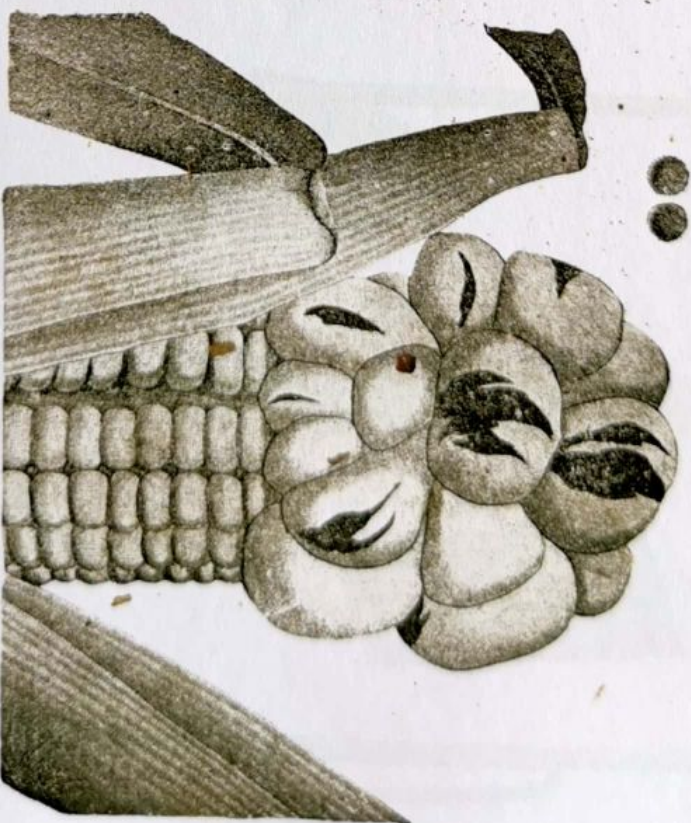
Po cijelom kršćanskom svijetu lete svaki dan pred prijestolje Božje tisuće i milijuni molitava: »Kruh naš svagdanji daj nam danas!«... I doista, bez svakoga jela možemo biti, ali bez kruha nema života!

Kruh nam peku domaćice, a mijese ga iz brašna. Brašno dobivamo od žitarica.

O koristi žitarica nije gotovo potrebno govoriti. Svako znade da se bez njih — bez kruha — ne sjeda k stolu, da je bez njih teško točiti svinje ili volove; da su one vrlo dobra i krepka hrana za blago, a njihova slama dobra stelja, a kada je potreba — i hrana mjesto sijena. Žitarice su nam postale tako potrebne, da bi se našnji čovjek osjećao vrlo teško, kada bi ih najednom nestalo.

Među žitarice ubrajamo: kukuruz, pšenicu, zob, ječam, raž i proso.

Kukuruz je došao iz Amerike pa je postao naša prva i glavna žitarica.

Kukuruzova snijet. Snijet na klipu i truske povećane. Uzrok toj bolesti je sitna gljivica koja se uništava time, da se kukuruzno sjeme namoče 16—18 sati u rastopini modre galice. (Na $5\frac{1}{2}$ hl sjemena uzima se 1 kg modre galice i 200 l vode). Truske snijeti uništavaju se i tako da se sjeme moči 5—10 minuta u 56—57° C vrućoj vodi.

Od kukuruza se u velikom dijelu naše domovine peče kruh, tečna kukuruzna prolha; njime tovimu svinje, hranimo blago i konje, a mnoga domaćica znade ga opržiti i pomiješati s kavom da nešto pristedi na skupoj zrna toj kavi. — Pokvari li se kukuruz, eto tvorničara koji ga rado kupuje da napravi od njega žestu ili špirit.

Nestane li zimi sijena, tu ti je kukuruzinac koji u tebi samo isjeckati, pa će ga stoka vrlo rado jesti. Nije dakle čudo, da se kukuruz kod nas tako udomio, kad imamo od njega toliku korist.

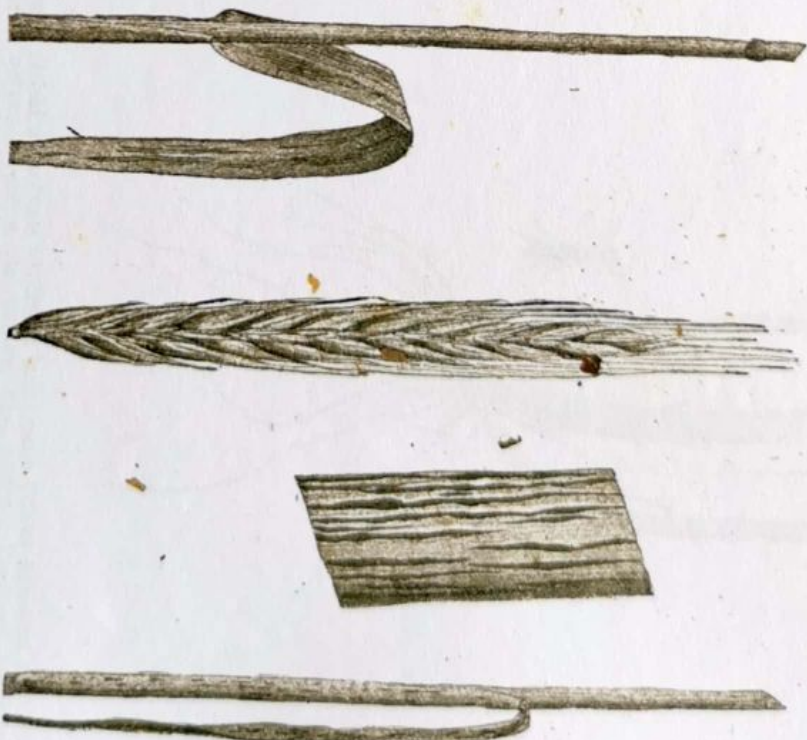
Pšenića je pred nekoliko stotina godina, dok još naši djedovi nijesu poznavali kukuruza, bila najvažnijom i gotovo glavnom kru-

Prašna snijet ječma, pšenice i zobi. Uzrok je toj bolesti truska snijeti (crna prašina) koju vjetar po tlu i usjevu raznosi. U tlu truska prokljite i prode svojim nitima u biljku. Zametak gljivice raste zajedno s biljkom, pa se za vrijeme cvatnje razvija u plodnici cvjetila gljivice koje uništavaju plod žita i proizvode svu silu trusaka. Prašna se snijet uništava močenjem sjemena u rastopini modre galice ili u 56—57° C vrućoj vodi. Prašnoj je snijeti slična tvrda snijet.

šnom biljkom. Ona daje najbolji kruh i najbolje kolače, pa narodi u zapadnoj Evropi i Americi jedu samo bijeli kruh od pšenična brašna. Pšenično se brašno upotrebljava u tvornicama za najrazličitije proizvode. Od njega se pravi škrob ili štirka, priređuje ljeplivo, peče

rakija i drugo. Slamu upotrebljavamo za stelju i hranu blaga, a tvornice prave od nje papir, šešire i bezbroj različitih slamnatih stvari. Pšenica ide među najstarije biljke koje je čovjek gojio. Kinezi su je sijali već prije, kojih 5000 godina, a u Egiptu (starom Misiru) nalaze je među najstarijim iskopinama.

Rđa na raži. Razvija se od proljeća do žetve i dio lista okužen rdom. Ta se bolest pojavljuje i na pšenici, ječmu, zobu, mnogim travama i samoniklom korovu. Na tom se korovu razvijaju truske rde koje prelaze u jeseni na žito. Najbolja je obrana od rde uništavanje korova i samoniklih trava.

Pšenica je srodna s našim livadnim travama, pa vidimo da se, dok je mlada, teško razlikuje od drugih trava. Ona ima, kao i sve druge trave, kratak, čupav korijen, dugo i usko lišće, te koljenčastu vlat, a na dnu se razgranjuje.

Svaki klas ima mnogo cvjetića koji su oplođeni košulicom. Kad zrno dozri, drži se košuljice iz koje za mlatanje lako is-

pada. Ima više vrsti pšenice (brkula, golica, pit). Pšenicu siju je-
seni (ozimina) ili u proljeće (jarina). Ozima pšenica donosi uvijek
veći prirod od jarine, jer je dulje vremena u zemlji pa može naku-
piti više hrane.

Zob je iza kukuruza i pšenice naša najvažnija žitarica.

Glavnica na raži. Ta se bolest pojavljuje na klasu raži, rjeđe na ječmu i
pšenicu. Glavnica je otrovna, pa je treba pažljivo prebrati iz žita koje će
se uzimati za hranu. Za obranu od glavnice valja uništavati zrna glavnice
i tamniti biljke kao što su: vlasulja, mačji repak i ljulj, na kojima se
razvijaju truske glavnice.

Danas naš narod ne peče od nje kruh, već hrani njome konje i
stoku. Ali u prastaro doba bilo je velikom dijelu čovječanstva zo-
beno brašno jedino krušno brašno. Sada je upotrebljavaju za kruh
samo u siromašnijim sjevernim krajevima, no i u nas mnogi jedu

rado slatku »zobenicu« i tečnu i hranjivu zobenu kašu. Zobena je
slama vrlo dobra hrana za stoku.

Zob se sije, po cijeloj Evropi, osim krajnjega sjevera i juga. U tim
je krajevima potiskuje ječam, koji treba manje vremena za dozri-
jevanje, pa lakše podnosi i zimu i žegu.

Klisnjak poljski u naravnoj veličini, a iznad njega ličinka klisnjaka nazvana
žičar, u naravnoj veličini. Do njih dio žitne biljke s ličinkama klisnjaka
koje izgrizaju korijen. Ličinke klisnjaka znadu ozimim i jarim žitnim usje-
vima te repci, dijetelji, krumpiru, izjesti korijenčice i tako uništiti samu
biljku. Najbolja je odbrana od žičara izlaganje otrovnih mamila, od kojih
kukci ugину. (Mali snopci svježe dijeteline umaču se 10 postoju rasto-
pinu švafuriskog zelenila, pa se već početkom ljeta izlažu na polje. Tu se
skupe žičnjaci i otrnu se, a mogu se s dijeteljom skupiti i uništiti.)
Vapnjenje tla ili posipavanje čiškom salitrom uništava također ličinku kli-
snjaka. Žičaru pomaže mnogo uništavanju korijenja grčica hrušta.

Ječam ide među najstarije žitarice. Poznavahu ga već i stari
Egipćani, koji su iz njega pravili kruh i neku vrst pića. U našim se
gorskim krajevima i danas peče od njega kruh, pa je taj kruh i slastan
i dobar. — Poznato je da se od ječma vari i pivo, pače dobra piva
upće i nema bez ječma.

Razlikujemo ozini i jari ječam. Kod svake te vrsti nalazimo opet dvoredac i četveroredac, a ima i ječma šesteroreca.

Kada su stari Slovenci iz nepreglednih istočnih ravnicu došli u Evropu, domijeli su sa sobom i jedan neprocjenjivi dar, a to je bila — raž, sada glavna žitarica sjevernih naroda.

Zrno se upotrebljava za kruh, koji je vrlo tečan i ukusan, a slanom se vežu snopovi, pokrivaju krovovi i prave rogožine. U tvornicama izrađuje se iz slame papir i slamena roba.

Proso je iz Azije, i to iz Kine ili iz istočne Indije. Kad je došlo k nama, ne zna se, ali znamo da ga ima u ono isto doba kad i ječma i pšenice. Kako vidimo, proso je vrlo stara biljka, pa su je i najstariji ljudi upotrebljavali za jelo. A i veliki dio našega naroda upotrebljava ga za hranu.

Prosa imade različite boje: bijele, žute, crvene, ljubičaste, a i crne boje. Proso je vrlo unosno, jer se uslijed toga, što kratko vrijeme raste, može sijati i poslije strni. Voľi toplo podneblje.

Po V. Mandeliću

Sađenje krumpira

»Zašto vi, Česi, tako mnogo sadite taj krumpir? Uvijek samo krumpir i krumpir. Pa i jedete ga mnogo. Nikada vam dostat! Da vam već jednoć ne dozlogrdi«, reče jednoga dana Mijo Klarić svoje susjedu Janu Dvoržaku.

Jan Dvoržak doselio se iz Češke prije nekoliko godina. Kupio je deset jutara zemlje pa uz štednju i razumno gospodarstvo dobro živio. Bio je vrijedan i pošten čovjek, pa ga u selu svako poštivao.

»Ne bi škodilo, da i vi sadite više krumpira. Krumpir je vrlo važna gospodarska biljka. On je dobra hrana ljudima i stoci. Kad biste i vi sadili više krumpira, mogli biste podizati po selima tvornice žeste (špičata), koja se vadi iz krumpira, pa bi i tu narod našao lijepe koristi i zarade. Najvažnije je pak to da zemlja iza krumpira postaje dubljom i rahlijom, pa po tome i plodnijom. Poslije krumpira uspijeva na zemljištu osobito pivarski ječam i šćecerna repa, a baš te biljke vi premalo gojite, premda se iz njih može izvući lijepa korist. Mi, Česi, zato uvelike uzgajamo krumpir, a i u kući ga više trošimo nego vi«, odvrati Dvoržak.

»Pa i ja sam u svojoj kući iskušao da uz krumpir pristiđemo nešto žita, ali nijesmo mogli izdržati. Jedan, dva dana još kako tako, ali dalje ne«, prihvati Klarić.

»Vaš krumpir ne bi ni ja mogao svaki dan jesti«, pridometne Dvoržak.

»Kako to? Zašto baš moj ne?«, nekako će ljutito Klarić.

»Evo, zašto«, reče Dvoržak:

»Nije svejedno u kakvu zemlju sadimo krumpir. Ja za krumpir odabirem liovaču u kojoj ima dosta pijeska. Da imadem zemlju pje-

skulju, sadio bih ga u nju, jer u njoj raste najtečniji krumpir. Vi, susjede, ne pazite u kakvu će zemlju doći krumpir; tako ste ga prošle godine sadili u dosta gnojnu, ali tešku i hladnu liovaču. Pa kako je bila i kišna godina, dobili ste doduše dosta krumpira, ali taj je bio voden i netečan, pa se onda ne čudim da vam krumpir ne prija; ni meni ne bi prija. Voden krumpir biva rado u teškoj, hladnoj i močvornoj zemlji, ali ima i vrsta koje su više ili manje vodene. Te vrste krumpira ne biste smjeli saditi, jer sadrže premalo škroba, a škrob daje vrijednost krumpiru, pa zato...»

»Škrob, to je štirka, je li?« upitaće Klarić.

»Jesti škrob je štirka, ili vrlo fino brašno koje se nalazi u krumpiru«, potvrdi Dvoržak. »Ta je štirka ili škrob uz vodu glavna sastojina krumpira, i što je više škroba u njemu, to je krumpir hranljiviji i tečiji. Zato ja kod sjetve krumpira pazim da sadim vrste s puno škroba.«

»To je sve lijepo«, prekine ga Klarić, »ali kako vi znadete koja vrsta krumpira imade više, a koja manje postotaka škroba?«

»Ništa lakše od toga«, pouči ga Dvoržak. »Uzmite jednaku količinu vašeg i mojeg krumpira pa svaku posebice usitnite u krumpirštinu. Ta kašu rukom dobro iscijedite. Na tu kašu tako dugo lijevajte vodu i ocijedite je dok na dnu ne ostanu kao snijeg bijeli talog. Sad ćete vidjeti da ćete od mogega krumpira dobiti više škroba negoli od vašega. Moje vrste krumpira, pa one vrste s glatkom korom, imadu manje škroba, a crvene vrste, pa one s hrpavom korom, imadu više škroba. Dakako da i tu može biti izuzetaka, Krumpir, koji je izrastao na tek pognojenu zemljištu ili vlažnu tlu, imade malo škroba.«

»Ali recite vi meni, susjede, kako vi dobivate na jednatom zemljištu skoro sav jednako krupan krumpir, a ja dobivam na svojem više sitnog, premda je i moja zemlja isto tako dobra kao i vaša?«

»I to imade svoj razlog«, odgoori Dvoržak. »Klica koja istjera nalazi prvu hranu u gomolju, a ne u zemlji. Iz zemlje i uzduha dobiva krumpir hranu tek onda kada dobije list. Ako se sade krumpir u gomolji, moći će se i klice dobro hraniti i valjano razviti. Vi uzimate za sieme ili posve sitni krumpir u kojemu je malo hrane, ili razrežete krumpir na više dijelova, pa i od tih dijelova odrezete ponešto mesa i tako ih presadite. Naravno da će klice ono malo hrane brzo potrošiti, pa će se i gomolji slabije razviti.«

Za sađenje odredim krupan krumpir koji razrežem na dvije polovice, i to vodoravnim smjerom kako je krumpir u zemlji ležao. Gornja polovica ima više i jače razvitih klica, i te gornje polovice sadim. Donje pak polovice, koje imadu malo ili nimalo klica, pa još k tome slabo razviti, ne sadim, nego ih upotrijebim u gospodarstvu. Sieme svake godine mjenjam, zato imam najdeblje gomolje i najviše priroda. Krumpir ne valja saditi dok zemlja nije dosta topla, da on može odmah klijati i puštati korijenje. Čim se pojave prve klice,

treba zemlju izdrijeti bratom, i za nekoliko će dana sav usjev kumpirga probiti iz zemlje. Tada ga treba okopati motikom, a par mještija posije toga i ogripi.

»Sada mi je jasno«, reče Klarić, »zašto vi Česi dobivate i ljepši i bolji kumpir. Nema druge, na godinu ču i ja početi tako raditi.«

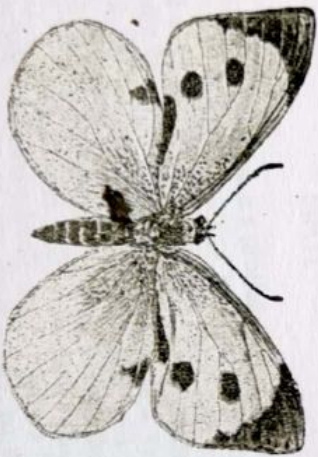
»A buduci da ste mi dobar susjed, ja ću vam dati dobro sjeme«, zavtši Dvořák.

Po K. Brožu

Маркова поткућница

Одмах после Бурбурдана Марко је поткућницу засијао кукурузом. Наносио је црнице земље и мијешао с гнојем, али што је то гноја за цијелу поткућницу! Стога је одлучио да сади кукуруз под мотику и да за сваком мотиком гноји. Било је, истина, више посла, али је био и труд наплаћен.

Међу кукуруз засадио је п а с у љ а, али знате каквога? Ко љ е н а ц који се по кукурузу неће, а уз јаре сло-гона ч у ч а в а ц који се не неће, већ је у грмовима и наједан-

Бјелас купусар (лептир мушак, јајаша и гусјеница). Тај лептир несе јајаша на доњој страни купусова листа. Гусјенице, што се из тих јајаша излегу, хране се истом купусовим и знаду уништити читав природ. — Оброта: хватања и уништавање самог лептира и гусјеница, особито с прољећа, и тама-нијење куклица које се налазе прикврсене облично по зидовима, плотовима, стаблима и сл. Успјешна је борба проти тих гусјеница штрцање листа пварком пливине горког дрва помијешане са сапуницом.

пут дозри. Такав се грах, када дозри, ишчупа и код куће на глуму измлати или верше.

Марко је своју поткућницу засадио тако да му ни један педар земље није стајао бадава.

Знаде он да и слаба земља даје рода, само се мора знати што се може на њој посидати. Марко је своју слабу земљу за-

Бубањ купусов (5 пута повећан) је ситан кукчић који је добио своје име отуд, што скаче слично као буба. Задржава се на зелјаном поврћу, особито на купусу, gdje izjeda lišće ostavljajući same rupice kao na rešetki. Za obranu od bubača štrca se list biljke pvarkom od duhana (na 9 litara vode 100 grama duhana), posipava pepelom ili mješavinom sumptnog cvijeta i varpa. — Hvala ih i posebno udešenim lovkaма које су нама-зале катраном, да се бубањ на њ прилепи.

Зизак грашков (5 пута повећан) је велики штеточина, јер му се личинка брани згуњем сочивца понављаје грашка. Зизак се уништава најбоље, ако се оброта зрње насухо, грије до 60° C. Од те тоpline угине зизак или мјекова личинка, а сјеме не губи клицавости.

сијао 6060 м, који ће му послужити као изврсна и крепка крма за говеће блага. Посијао је ситни 606, па, ако Бог даде, биће хране за свине, па се неће трошити кукуруз.

Већ пред зиму приредила је Маркова жена један сло-ракле и добре земље на који је сада за покус посидјала д е ђ е, а на два овеха слога г р а ш а к.

Марко је посадио у поткућници бундева и печеница. Сваку је јаму добро загнојо, јер је знао да такве воле добро погноту земљу. Међу кукурџа бацио је нешто сирка за метле, а у празне просторе гдје није било кукурџа, насјало је руске сунчанице. Руска сунчаница даје лијеви велики плод који је пун зрна.

Ако му уроди у поткућници што је посадио и посијао, ето му добре и здрава хране!

Док напредак свуд раднишу прати,
О љенивцем се свака рђа јати;
И док доста прегрече ратару
За продају и жита и вина,
Нужда сили дјенца да продаде
Плут, волове и ративла нина,
У раднише света и сувнише
Пјен ни крста нема од три прста.

Јован Сундечич

Лан

С јесени изоре селјак пљив, а с прољећа је, у свибљу, засије ланом. За неколико недјеља изникне зелена биљка и потиера своју стаблијку нвиш, а она јој се разеграни и оспе дивним плаветним цвијестима. Сунце крпе и либути млилу својим трацима, вјетрић дострију сваког веће раје улијнија у слатки сан, а киша редовно нараја својом благодаћу.

Селјак долази, надгледа своју пљиву, смијешка се и говори: »Диван си, лане, диван. Бог ми је услишао молитву и благословио труд.«

Чуо то из прикрајка стари коров ра шарне лану: »Зао ми те, лане, што те селјак тако рази и хвали, јер ти нјегова хвала навјећује теške мукe и животи. Боље би било, да си коров, да би лијеро проводио живот и мирно умро ту гдје си и никнуо.«

Али му лан поносно одврати: »Шаде је и мике родносити, неgo живити и мирно умро ту гдје си и никнуо.«

Домала додоше селјаци, роџураше лан с коријенцем, повеааше га довијек остати коров и бескорисно догинути ондје гдје си и никнуо.

Кад је лан тако оставијен трућину на ливади, смијао му се из присто се протегнула с другу страну корова, да га сунце осуши.

Кад је лан тако оставијен трућину на ливади, смијао му се из присто се протегнула с другу страну корова, да га сунце осуши.

росијераше и крпе, а кад и оне отслуже своје, трљашу се којекада. Лан је већ мислио да му је након толиких мика трак тако жалосно рођинити, да се скинје. Али доде неки киџијас да рокири старе крпе и прода их у парћиници. Тамо нарајааше од крпа fini papir. На papir наштампаше цџене, киџије, а киџије траљашу вијекове.

Тако растаде лан, ро микама својим, виџан, а коров остаде коров, ј рођије као коров.

Како дјелују шуме на поднебље

Харају шума није посљедица само то, да нестаје дрва за огрјев и грађу, већ има још и већих разлога с којих треба шуме штедијети и гајити.

Потгледајмо најприје на морску обалу. Ондје је шума често једина заштита од разорних навала вјетрова. Нема ли шуме на плоској прјесковитој обали, морски вјетар односи лак нијесак све даље и даље у земљу, застире њим мало по мало поља и ливаде, закопава куће и колице и гјера ратаре од обале док не претвори плодан крај у пјешчану пустињу. Шума утавља грањем силу вјетра, хвата и држи својим коријенем лак нијесак и плете зеленим и маховином што подном расте чврст покров над земљом.

Много се очитије показује корист шума у горама, јер је ондје шума на престрним обронцима једина заштитница плодна тла. У везиној сјени успијева изврсна наса за марву, а маховина даје добру стегу. Густо лишће и четине не пропуштају сунчаних зрака до земље. Услијед тога никада се земља не исуши, тако да се непрестано прибире у земљу доста воде, а вреда теку циједе године без запрека и једнако дају влагу и сувоједним њивама. Па и кад се спушта бура и жестока бујница, дрво јој слаби снагу, па се вода не може толиком силом разлити по низинама и начинити штете.

Шума чини земљу плодном. Коријење, пробијајући у сваку најситнију шевуљцу педине, ломе и најтврђе камене припремајући тако води улаз до дубљих врта педине те поспријуче да се камене распадне на корист биљном животи. Напокон се шума знатно ошине и снџеним усовима, ако нијесу ошвише нарастли, кад се спуштају с главница горских; она зауставља њихов пад те мрви снџену гомили док се не отопи.

Пове је дружичије ондје гдје је неаодорита рута посјекта шуме не обазирјући се на будућност. Ондје отплави киша и окопњени снџег свуколку црницу за мадо година.

tako da na obroncima gdje su prije bile bujne šume, stršne
 sada samo gole stijene koje praki sunne svojim zrakama.
 Ondje ne rane rosa što oblakuje zemlju, ondje ne raste ni
 travica ni mahovina. Ogluša bujnom svojom kinom pljušti po
 голу kamenu, jedra da napoji tlo, ne razbakuje onoga kraja,
 već pokazuje samo svoju pustolupnu moć. Voda, ožrečujući ponaj-
 više porijem stijena, kotrlja se kao bujica u nizine, trga-
 jući kamene i ruševine i zalagavajući njima livade i
 polja. Gomile stijena nemaју na golim obroncima nikakva
 otpora, usovi se ruše uz silni prasak u doline uništava-
 jući dosta često ljudske stanove i pokopavajući mnogu žrtvu
 u hladnom krugu. Kako šuma na strmim obroncima štiti
 tlo, tako djeluje i snazi na podnebo. Šuma hvata sunčane
 zrake te oblakuje ljetnu vršinu; ona zaustavlja ledene zim-
 ske vjetrove, daje jednaku vlagu čitavim krajevima, daje
 obilje vode potocima i rijekama, ukratko: oblakuje podnebo.
 Isto je tako vidljiv utjecaj šuma na životinjski život, jer
 šuma troši veliku mnoginu utične kiseline, a izdiše
 kisik, bez kojega ne bi mogli živjeti ni ljudi ni životinje.

По Ј. Јанли

Štedimo plemenitu divljač i čuvajmo naše šume

I.

Lov bijaše prvo i najstarije vrelو ljudske privrede.
 Mnogo stoljeća bijahu divlje životinje svačije dobro,
 svatko ih je smio loviti i ubijati. No kad je baš radi toga po-
 čelo nestajati divljač, tada su državne vlasti odredile
 neka ograničenja i stvorile zakon o lovu. Taj zakon
 propisuje: tko smije loviti, gdje, kada i kako smije loviti. Ze-
 mljišta, na kojima se smije loviti, zovu se lovišta. Lovi-
 šta dobiva u zakup ovlaštenik lova, koji plaća općini
 stanovitu odštetu. Zakon o lovu određuje kada se koje ži-
 votinje smije loviti da se time zaštiti divljač za vrijeme ras-
 plodivanja i da joj se ne uništi pomladak.

Ono vrijeme u koje je zabranjeno loviti koju vrstu div-
 ljač zове se lovostaja. Za vrijeme lovostaje ne smije
 nitko nikakvu korisnu divljač prodavati niti kupovati, jer
 je i to kažnjivo. Pisce pjevice ne smiju se nikada loviti ni ubi-
 jati. Zabranjeno je također pjevicama uništavati gnijezda ili
 vaditi iz gnijezda ptičja jaja ili mlade ptice. Grabežljive ptice
 i grabežljivu zvjerad mogu ljudi držati samo u zvjerinjacima,
 jer ih drukčije smije svatko uvijek loviti i ubijati.

Lovac smije loviti samo na svom lovištu i ne smije
 s puškom po tuđem lovištu ni hodati, a kamoli loviti. Na
 oranicaма je zabranjeno loviti od sjeve pa dok se ne spremi
 ljetina; na sjenokošama od travnja pa dok se ne spremi
 sijeno i otava, a u vinogradima od veljače do berbe. Ako
 lovac učini na tuđem zemljištu štetu, mora je nadoknađiti
 vlasniku zemljišta.

Sve to propisuje zakon o lovu koji je stvoren zato
 da se divljač štiti i uzgaja i da se ta korisna i unosna grana
 narodne privrede očuva i raširi. Da se pak svaki onaj koji
 bi se ogriješio protiv toga zakona može uloviti i kazniti,
 imade posebnih službenika koji paze na točno vršenje za-
 kona. Ti se ljudi zovu nadziratelji lova. Oni paze i
 na to da se lovom ne bave lica koja na lov nemaju pravo.
 t. zv. zvjerojadi.

II.

Budući da su šume važne za narodnu privredu i blago-
 tvorno utječu na podneblje i vremenske prilike pojedinoga
 kraja i gospodarski napredak okolnog stanovništva, imaju
 sve napredne države šumski zakon koji propisuje ka-
 ko se šume čuvaju, njeguju, izdržavaju i kako se njima go-
 spodari.

Po tom zakonu uređeni su posebni šumarski uredi i u
 njima namješteni činovnici i službenici koji paze da se
 provodi sve ono što šumski zakon propisuje i određuje. Ka-
 ko poljari paze na red u polju, tako su namješteni posebni
 službenici za čuvanje šuma, a ti se zovu lučari.

Nijedna se šuma ne smije sjeći bez dopuštenja oblasti.
 Na zemljištu gdje je šuma posječena mora se odmah uzga-
 jati mlada šuma. Mlade šume, koje se uzgajaju radi pomla-
 ka, zovu se branjvine. U njima se zabranjuje paša.

Drya se sijeku u šumama ili u jeseni ili zimi da se tako
 poštedi pomladak. Stabla koja nijesu određena za sječ u
 smiju se klištriti. Šumski se proizvodi imaju izvoziti odre-
 đenim putem, utrenikom ili spuzaljkom, pa se ne smije za-
 izvoženje krciti posebni put.

Šumski požar dužni su ći gasiti svi ljudi iz obližnjih
 mjesta.

Da se u šumama ne počinjaju štete, dužni su lučari da
 budnim okom paze i da vrše svoju čuvarsku službu savje-
 sno. Svaka se šteta počinjena u šumi smatra kao šumski
 kvar koji se po propisu kažnjava. Kao šumski kvar sma-
 tra se: kupiti suvarke, sitno drvlje i otpalu koru, zasijecati,
 bušiti ili zarezivati stabla i guli koru, otsijecati vrške, ši-
 be, gužve, palice i grane, trgati lišće, kupiti sok iz drva

(smolu, sok brezov i javorov), šumske plodove i dr. Stolja, koja se sastoji iz opalog lišća i iz mahovine, smije se kupiti samo drvenim grabljama, a na istom mjestu samo svake treće godine.

Kod kvara, učinjenog od blaga ili stoke, postupa se isto kao i kod poljskog kvara.

Iz »Zakonslovja«

ЛЈЕТО

Село

Последњи јулски дан.

Равним плаветнилом прекривено је цело небо: један је дини облачић као да лива, или се, можда, топи. Нитје поветарца, свуда је топлото. Ваздух је као млако, помужено млеко.

Шеве певају; цвркљу гушати голубови; неко лете ласте у ваздуху; коњи фркну и жвачу; пси не лају и мирно стоје, машући репом.

Мирнише дим, мирнише трава, осећа се катран и помаго кожа. Конопља је већ ојачала и распростира свој тежак, али пријатан дах.

Дубока јаруга с блигим нагибом. По крајевима неколико редова главатих, рапшастих врба. По дну јаруге тече поточић, а мали каменчићи с његова дна као да дрхте кроз сјајне и ситне таласе. У даљини, где се састају земља и небо, види се плавичаста линија велике реке.

Дуж јаруге нижу се с једне стране чисти амбари, прави мали кавези са чврсто затвореним вратима; с друге стране — пет до шест колиба од борове грађе са крововима од шиндре.

Изад сваког крова излизе се висока мотка са кућицом за чворке; над сваким уласком издељан је у твомљу коњић са извијеним вратом. Неравна окна на прозорима прегледају се у дугиним бојама. Круази са цвеем настикани су на прозорским дрвеним кашима.

Пред сваком колибом свечано стоји уредна клупица; неколико мачака завијених у клупче, напутивши прозрачне уши леже на насипу око куће; иза високих цртава колибе виде се у хладовини мрачни ходници.

Ја лежим на самој ивци јаруге на разаспарту коњском небету; око мене су свуда читаве томите свеже покошене, до заноса мирнштајног сена. Досетљиви домаћини разбацили су га и пред кућом; нека се још мало просуши на припечци, а затим ће у стају! Нато ће се крассно спапати на њему!

Кудраве дечје главнице већ вире из сваке помиле сена; ђу-
басте кокице траже муве и бубе по сену; мало постанце са бе-
лом губицом праћата се у завршеним травкама.

Сеоци мошти русе кудраве косе у чистим кошуљама са
ниским појасом, у темним чизама са украшеним сарама ве-
село долазе један другом речи и наклају наслонивши се
грудима на распретнуте таљиге.

Са прозора гледа једна младница округла лица, смешка се
нешто или њиховим речима, или дечки која се петљају по
намогљеном сену.

Друга младница руче снажним рукама велико, вазно
ведро из бунара. Ведро се клати и љуља на коношцу, а ду-
гачке огњене калџице падају с њега.

Преда мном стоји стара жена, домаћица, у новој коцкастој
суњки и новим ботама¹⁾.

Бердани од крупних, шупљих зрнаца висе у три реда
око црнурастог, мршава врата; седа глава повезана је жутом
марамом са црвеним боџацама; марамом је јако извучена и по-
крива потамнеле очи.

Ади те старачке очи мило се смешкају; смешка се и цело
смежурано лице. Седму десетицу, ваљда, завршава стара, а и
сада се још види да је била лепотица у своје време.

Раширивши поцрвенеле прсте десне руке она држи њима
земљани суд пун хладног млека са наглаком, тек сада доне-
шеном из хладног мезара; зидови су лонца покривени росом
као бисером. На дану леве руке старица ми пружа комад још
вредног хлеба и као да ми вели: »Једи, нек ти је на здравље,
путнице-намернице!»

Петио је одједном закукурљкао и укуробано почео ударати
крилима; затворено теле, не хитајући, замукло је полако, као
да му одговара.

— Ада је оваси! — чује се глас мота копчаши.

О, колико је богатства, мира, изобила у слободном сену!
О колико типине и благодати.

И. С. Турчинева

Na livadi

Livada nam daje travu, a osušena trava sijeno koje je
stoji glavna hrana; bez stoke pak nema pravoga gospodar-
stva, jer nam ona daje mlijeko i meso, obavlja nam različito
poslove i daje stajski gnoj koji je temelj ratarstvu.

¹⁾ врста обуће.

Više sijena daju dolinske livade, jer imaju dosta
vlage, ali bolje i slasnije sijeno daju brdske livade. Razu-
man će gospodar livade marljivo njegovati, a ako mu je
iako moguće, još će i nove livade travom sam zasijati. Nje-
govaoce pak livade tako da iskorava livadni korov i gr-
mlje, raznosi nanosenu zemlju, otklanja kamenje, izvlači
kritičjake i travnjake, zatrpa praznine, čisti stare jar-
ke i kopa nove da odvede zalishnu vodu, gnoji mješancem
(kompостom), umjetnim gnojem i mokraćom, a katkad ih i
natopi.

Osobito se mora redovito сваке године рано у прољеће
обавити брананје оштром ливадном браном или зубацом. Лива-
де треба гнојити барем сваке друге године. Стајски
гној може се bolje употребити другдје: на пољу, у врту и
винограду, те ćemo њиме гнојити livade само изузетно, тј.
кад га имадемо толико, да не знамо кamo бисмо с њиме.
Гнојење, било које врсти, мора се обавити увјек с јесени или
почетком зиме; ако употребљивамо за гнојење јако рас-
топљиве соли или гнојницу, онда рано у прољеће.

За приредивање трајних и умјетних ливада добро је
свако тло, само ако је пропусно и ако није пресушно. Али је
дакако bolje, ако је земља плоднија. Слабу, истрошену зе-
мљу морамо зато гнојењем поправити. Ако није земља, на
којој канимо уредити ливаду, доста чиста, морамо на њој
годину prije посјати кикургуз или друго што се окоравља,
и тако је очистити.

За сјање ливадних трава, које се обавља обично у про-
љеће, треба земљу већ с јесени дубоко прекорати или пре-
орати. У прољеће, чим се земља осуши, поново се преоре и
више пута дрљаћом издрља, док не постане сасвим фина и сип-
ка. Чим је земља тако приредена, посије се сјеме траве и дје-
телине посве густо те се загне браном, или, још bolje, нарџи-
том дрљаћом коју сплетемо од шiba и трња. Сјати треба за
веома митна времена, нај bolje кад се надано киши. За
трајне livade узме се увјек више врсти трава и дјетелина те
се скупа помијешане посију. Од дјетелина узмемо: средњу
дјетелину ливадну, бастардну, шведску и би-
јелу дјетелину. — Траве изабиремо према земљи, али
свакако треба гледати да цвјетају у исто вријеме, и да буде
половица високих и половина осредњих и niskih трава. Među ви-
соке траве бројимо на пр. француску паховку, ли-
сијирер, ливадну власуљу, оријашку власуљу,
овљу власуљу, клупкасту оштрицу. Niske или
донје траве биле би, на пр., енглески лјуљ или латика,
ливадна власнајча, росуља, крестаста трава. Ако
се посије сјетве, због јаке кише, направити на посијаној ливади
кора, треба је по suhu времену грабљима или зубацом раз-
дробити. Ако се на усјеvu појави много корова који hitro ра-

ste, treba ga uništiti, jer bi zagušio posijane livadne trave. Mlade livade ne valja natapati dok trave ne načine dobar busen. Mjesta gdje nije trava nikla, treba nanovo zasijati odmah ili najkasnije u rano proljeće. Gnojenje razrijeđenom mokraćom i umjetnim gnojem veoma će pospješiti razvitak busena. Dok je zemlja mokra, ne smije po novim livadama blago pasti, jer bi se time mnogo travnih biljki pogazilo i istrvalo. Kada stoka pase, treba paziti da ne popase previše, jer bi zbog toga livada zimi mnogo trpjela.

Trava se kosi kad je većina biljki u cvijetu. Ako kasnije kosimo, dobijemo doduše malo više sijena, ali je ono mnogo manje vrijedno za hranu, pa i otave se poradi kasne prve košnje dobije manje.

Kod kosidbe treba paziti i na vrijeme, jer nije li vrijeme lijepo, sijeno će se slabo i teško osušiti, pa će tako hrana manje vrijediti.

Po Fr. Trampužu

Vilina kosa

Vilina je kosa biljka s dugačkom končastom stabljikom bez lišća. Stabljika joj izraste iz sjemena te se čvrsto uplete oko djeteline. Na onim mjestima gdje se dodiruje s djetelinom, pušta u djetelinu svoje žilice kojima iz nje siše gotovu hranu. Vilina je kosa nametnik koji živi o tudjoj muci, jer iz druge biljke izvlači gotovu hranu te tako ubija biljku. Vilina kosa obilno cvjeta i donosi mnogo sjemena. Cvijet joj je svijetlocrvene boje kao i stabljika, a sjeme sitno, po prilici jednake veličine kao ono crvene djeteline, tek je nešto okruglija.

Vilina je kosa vrlo zatorna biljka za djetelinu, pa je se vrlo teško riješiti. Ako stoka pojede sjeme viline kose, sjeme ne gubi klicavost, već dolazi gnojem u zemlju gdje opet proklije i izraste.

U većini slučajeva dolazi na njivu sjeme viline kose sa sjemenom djeteline.

Tu nametnicu koja tamani djetelinu, teško je uništiti. Mnogi gospodari ne paze da li im je sjeme djeteline zaraženo sjemenom viline kose.

Tko kupuje mnogo djeteline, neka kupuje samo takovu djetelinu koju je pregledala koja državna stanica za istraživanje sjemena. Najbolje je za male posjednike da nabavljaju sjeme zajednički, jer će na taj način biti sigurni da u kupljenom sjemenju nema sjemena viline kose.

No pojavi li se pored sve opreznosti vilina kosa, bilo da se njeno sjeme od prije nekoliko godina nalazi u zemlji, ili

je doneseno na njivu gnojem, ili je preneseno s druge njive od ptica i zečeva, moramo je odmah tamani.

Ako se na djetelištu pojavila vilina kosa, treba zaraženo mjesto prekopati za vrhućega ljetnoga dana i naokolo po metra opkopati. To se mjesto pokrije slamom i polije petrolejem te zapali.

Vilina kosa upletena oko djeteline

Uspješno je sredstvo protiv viline kose rastopina modre ili zelene galice, ili razrijeđena sumporna kiselina, kojom se polju zaražena mjesta.

Kako se ta škodljiva nametnica širi i vjetrom, a mogu i životinje da je prenesu, vrlo je nužno, ako se u kojem kraju pojavi, da je svi ratari, po mogućnosti istodobno, tamane, jer se ona samo na taj način može sasvim iskorijeniti.

Tko svog polja ne niži,
Tko o njemu ne radi,
Žalostan i nevoljan
Mora da mre od gladi.
Polje naše naš je dom;
Po sto puta jao tom
Ko o domu brige nema,
No u maglu zgužen drjetama,
Pa željkuje mane
Da mu s neba pane.

Jovan Sundečić

Kosidba

Prevalilo je pola noći. Pišetlovi su zoru objavili. Na tor-nju seoske crkve izbio je četiri sata. Seoskim putem kora-čaju tri snažna momka. Na ramenu su im oštre kose. Eno su već na kraju sela. Okrenuli su nalijevo. Tamo je livada. Na livadi su nebrojene trave i travčice. Na svakoj je biserna rosica koja je preko noći pala da napoji svaki cvijetak, svaku slamku. Tu se kosi zaustaviše i naoštriše kose. Nada-leko se čulo kako su ih oštrili. Razmakose se jedan od dru-goga i počese redom okidati otkose.

Pada trava. Sve livadsko, lijepo cvijeće savija šarene glavice i pada na zemlju.

Sunce peće. Otkošena se trava suši. Eto idu djevojke i dječaci s vilama. Prevrtu otkose. Kad se trava osuši, pokupe je u kupice i plastice. Uzalud oblijeću lerići i traže lijepo cvijeće. Eno došao je i veseo seljak s kolima i malim volići-ma da natovari plastice i odveze kući hranu za konje, ovce, pa i za goveda. Zadovoljan je, jer mu je livada dobro rodila.

Tužna izgleda koševina prema livadi. Ali i to ne traje dugo. Kad je orosi sitna kiša, ili kad se razlije voda, brzo izbija nova trava. Zeleni se meka trava: za kratko vrljeme, pa eto opet kosidbe.

Iz Čitanke Proté-Stojanović

Ивање

Уочи Ивана слави се по доњим крајевима наше домовине кријесница или иванска светковина. Младец обојета спола скупи се дан пред Иване на договор: гдје да паде ивалске ватре. Обично се паде те ватре изван села на једлини. Момци оду у близину шуму, навијеку бороваце и суха грана па га донесу на одређено мјесто.

У први мрак уочи Ивана наложе ватре по двије упоредо, а једну највећу међу њима око које се ухвати коло. Тајде,

тамбуре, гусле, свирате и двојнице морају бити при том, јер без тога не би било правог веселја. Кад се разгоре ватре и кад почне сукљати пламен високо, лети младец између ватре, а слободнији и сручанији момци скачу и преко ватре и пла-мена прелазући:

»Смиљанка је првјеће брата
За гором, за водом, за зеленим јавором.
Првијеће Смиљки говорило:

Бора теби, ој дјевојко,

Не дај мене ти јунаком,

Јунаци су пуствовњаци,

Они мене ружно носе

Првјеће данак за пеширом,

А у ветер мном у ватру,

Вет ме подај дјевојкама,

Оне мене лепше носе:

Вас дуг данак у њедрима,

А у вечер за косама;

Када младе спати иду,

У хладну ме воду мећу.»

Кад се младец насити кола и скакања између ватре и кријесина и околог ње, замеће друге игре, прева, шапн се, утркује се и тако се забавља до неко доба ноћи. Поглазећи кући, утасе момци ватре.

На Ивање дијете матере својој дици јабучке ивалчнице, које по неким мјестима зову петровке, ваљда зато, што те слатке јабучке око Петрова посве дозријевају, укнуте као смиле и мириси угодни, те саме отпадају са стабла, по по дру-тим опет селима зову их ивалчнице, јер су и око Ивана при-лично зреде.

М. Стојановић

Жетва и вршидба

Златно се полје узбило. Дозрео је плод.

Ова је година понијела крaснi житак: ршеницу, раж, јечам и zob. Марљивом ратару обилно ће се наплатити труд. Већ рано цјутро одлазе жетосци и жетелце у полје. Свакоме је о рамену оштар срп или брџка коса.

Брзо се латише тежка посла. Звиџа лаганих строва и коса звони њивом, а откост пуну здрава и бујна класја падају испред њих.

Марљиви тежаци одмах иза косака и жетелца skupljahu гркoвeтi и већу их у спорове.

Ne остављају спорова: вјетар би их робасио, већ их слази и кр-stове, да се žito довољно просуши.

Sunce je skočilo visoko i razbacalo tople svoje zrake širom nezasićenih njiva. No žetelice i težaci ne klomnuše, prenada ih je oblio znoj. Tek kad reduše donješe ručak, marljivo se četa skloni u hlad da ogladnjela i ožednjela isprazni zdjele i bukijte (čuture).

Družina se odmorila pa opet veselo žuri za poslom. Kad se žito poželo, krstovi osušili, napuniše pred večer vozove, i četa se marnih radotnika pjevajući vratila u selo.

Za nekoliko dana oglasuje selom buka ručnih mlatila i lupa strojeva mlaćenje i vršenje žita. U selu je živo od jutra do mraka. Svi se u marljivosti natječu.

Neki pomaže kod vršenja, a neki opet trijerom čisti ovršeno žito. Brzi ljudi gospodar određuje žito što će biti za sjeme, za prodaju i domaću potrebu.

Žito je rašireno u zračnim i čistim ambarima ili tavanima i tu se češće prevrće i miješa da ga ne napadne crni žitni žižak ili žitni moljac.

Slama je složena u velike gamare (kupove). Trebaće je za stielu, siečku, a nešto će je i prodati.

Za kratko vrijeme nakon žetve i vršidbe strništa su preorana, da se po njima ne hvata korov kako bi i naredne godine bila blagoslovljena žetva Božjega dara.

Nema blaga ljudskoj duši draga,
No kad jedno sjeme posijano
Bujno nikne i bujniše zrene.
Kad da bježe nebom njegovano.
U ratara živo srce skače,
Na milosti džiu Bogu hvale;
Teška truda, podnesenih muka
I tvrdijeh žuljeva ne žale.
Orojeni blagodušnim čuvstvom
Slasti najsладu uživaju sada,
Što im sjeme bogato prinijelo,
Što ih nije prevarilo nada:
Da plod stotruk svako zrna dadne,
Kad na zemlju pripravljenu padne.

Jovan Sundetić

Moba

Kod Srba je običaj da idu ljeti u neke svece, kad ne smiju sebi radići, gazdama na mobu, tj. bez plate, samo za jelo i piće. Najviše idu na mobu te žanju (trjetko) kose, kopaju kukuruze, kupe sijeno i šliver; kašto se i prede na mobu).

Na mobu idu najviše mladi momci, djevojke i mlade, i svako se obučuje i nakiti kao na Vaskrsenje ili na Cvijeti kad ide crkvi ili ma-

nasliću, da cijeli dan žanjući pjevaju — zato se žetelacke pjesme zovu i mobarske pjesme — šale se i vesele, a poslije večere igraju i pjevaju do neko doba noći.

Na nekim mjestima (kao na pr. u Srijemu), kad dožanju njivu na rodu kući na večeru, onda djevojke načine od matama barjake pa s barjactima idu pjevajući kao kakovi svatovi ili vojinci; kad dodu pred kuću, onda robodu barjake u zemlju.

Moba se obično kupi na trsu, a domaćin treba da je časti kao kad slavi kršno ime (zato svaгда i zovu gazde na mobu, jer siromasi nemaju čime da časte).

Na mobu dodu i prijatelji iz drugih sela, i svaki dovede sa sobom po nekoliko momčadi, djevojačaka i mladi.

Na mobu se oimaju koje će doći.

Vuk Stef. Karadžić

Човјек и људи

Путовао неки човјек осамљеном и пустом тором. С лијеве му се руке лизала висока пехина, а на десној страни се рушно дубоки бездан; зјао је повор. Он је ишао стазом. Замишљен корачао је путник гледајући у вршке својих ногу. Наједном га из снагрене тргне бријег који се пред њим отворио. Био је то комад пехине који се с висине срушио на уски пут и потпуно закручио пролаз. Путник очајно застане. Напријед није могао: пријечно му големи камен; назад се није одважио: било му је предагало. Трескобна срца сједне заронивши у дубоке мисли: како ће и што ће?

Окоро затим стигне ниста судбина и другог путника. И тај сједне до првога. Окојница се плачних очију и очајна лица погледаше.

И трећег, па четвртога човјека поздрав и даљи им пут закрчи исти камен. И они, као и претходни, размисљаху беспомоћно: што би, како би?

Но где, замало дође и опет један путник, и негд као да је поздравно камен, као да је и њему довикнуо: — »Долге, али не даље!»

Тај се, међутим, не смете, него рекне осталима: »Шта сте се ту замислили, — а све ништа не користи. — Него сви на нолет! Упримо заједнички и свим силама, да уклонимо ту сметњу с пута.»

Ови се латине поста: упријеше свом снагом, и након кратка рада тај је комад пехине пручио о дно дубокога повоја, да је бријег и до једног, а они без даљих запрека наставине свој пут.

Složna braća kuću grade

I.

Čovjek se rada na svijet siab i nemoćan. Bez pomoći i ljubavi drugih ljudi ne bi mogao živjeti ni nekoliko dana. Pa i kasnije, kad odaste, samcu je teško pa lako može propasti. Zato se ljudi i udružuju da zajedničkim radom olakšaju sebi život.

Kad se više ljudi udruže da zajednički rade ili žive, onda je to **zadruga**. Naš je narod oduvijek živio u zadrugama. To su bile zadruge po krvi. Njihova je zasluga da smo kroz običaje sačuvali svoj lijepi jezik, svoju narodnost i svoje narodne običaje. Jake i složne zadruge su nas branile od neprijatelja, održale su nam imanje i sačuvali nas od propasti.

Zadruge imaju svoja zadruga imanja koja pripadaju svim zadrugarima. Svi rade zajednički — svi za jednoga i jedan za sve. Čitava zadruga ima jednoga gospodara, jednu domaćicu, jednog pastira, jednoga govedara itd., a to je lijep napredak u radu i lijepa uštednja, jer bi za svaki taj posao trebalo upravo toliko ljudi i žena na koliko bi se dijelova zadruga raspala. Gospodara kuće — stariješinu — biraju svi zadrugari koji su navršili 18 godinu, a njegov bi se izbor prijavio općinskomu poglavarstvu. Gospodar je dužan da radi sve na korist zadruge, da valjano gospodari, da svaku razmiricu nastoji izgladiti, i, napokon, da krajem godine zadrugare obavijesti o svakom dohotku i trošku i dađe im točan račun za čitavu godinu. U zadrugi ne može ni jedan član raspolažati zadrugušnom imovinom ni može dlo te imovine oporukom kome ostaviti. Zadruga može svoje imanje povećati, ali odvojiti ili prodati pojedini dio nekretnina smije samo uz dopuštenje sreske ili kotarske oblasti. Zadrugu zemljište i ostale nekretnine dijele se među zadrugare t. zv. **dio b o m**. Velika se zadruga može razdijeliti u više manjih, ili posvema, na toliko dijelova koliko je i porodica u zadrugi. Za diobu zadruge potrebno je da na nju privoli natpolovična većina zadrugarata. Zakon, koji uređuje sve ono što se tiče zadruge, zove se **zadruga zakon**.

II.

Danas je već malo takovih zadruga, ali ako i svakim danom nestaje tih seoskih zadruga, ne smije da nestane i svakog zadrugušnog života.

Ljudi se mogu udruživati i na taj način, da stvaraju zadruge u kojima svaki zadrugar ima jednaka prava i jednake dužnosti. I kod nas imade već lijep broj različitih gospodarskih ili zemljoradničkih zadruga koje su pomogle da se može podizao na svoje noge i svoje imanje sačuvao od propasti, ili već uređeno imanje proširio i usavršio. Pojedina ne može mnogo učiniti, ali, što ne mogu pojedinci sami, to može njih više, kad se udruže.

Složna gospodarska zadruga lakše će otvoriti oči svojim članovima i uputiti ih na bolji i napredniji način gospodarjenja.

Gospodarska zadruga veže svoje članove vezom bratstva i poverjenja, pa kad zabolji jednoga, sve će zaboljeti, a kad posreći jednoga, svima će posreći. U zadrugi imaće svaki pojedinac u nuždi prijatelja, u nevolji savjetnika, a u poslu pomagača. Svaki član zadruga jamči ograničeno ili neograničeno (čitavim imunkom) za zadrugu. Svi članovi izaberu na glavnoj skupštini upravu ili ravnateljstvo koje će upravljati zadrugom, i nadzoriti odbor koji pazi na poslovanje ravnateljstva i pregledava račune. Poslova zadruga vodi knjige o zadrugušnom poslovanju i obavlja dopisivanje, naručuje i otprema robu.

Zadruga nabavlja svojim članovima povoljne zajmove i sve što je gospodaru potrebno za kuću i gospodarstvo, a u prvom redu gospodarske sprave, strojeve, sjeme, umjetno gnojivo, rasplodnu stoku itd. Svi će to zadruga dobivati mnogo bolje i jeftinije nego li pojedinac koji mora sve to kupovati čak iz druge ili treće ruke.

Zadruga preuzima od svojih članova sav višak njihovih proizvoda i to prodaje na račun svojih članova. Prema djelovanju imade više vrsta zadruga: zadruge za štednju i zajmove, gospodarske, nabavilačke zadruge i zadruge za zajedničko prodavanje gospodarskih proizvoda. Kod nas mnoge zadruge veoma lijepo napreduju pa imadu svoje zadrugušne trgovine i skladišta, stovarišta, mlekare, maslarnice, sirarne i vinare; a imademo i stočarskih, voćarskih, vlnogradarskih, pčelarskih, peradarskih, uljarskih i ribarskih zadruga. Zadruga će učiniti sve, da se njeni članovi podignu, ojačaju i prosvijetle, da koriste sebi i svojim.

III.

Mnoga sela imadu odvajkada zajednički pašnjak, livadu, oranicu, šumnu, mlin i dr. Takovo dobro pripada čitavom selu, i svaki se gospodar može njime služiti. Na zajedničkom zemljištu imaju seljaci pravo da pasu svoju stoku; iz zajedničke šume dobiva svaki seljak drvo, žir, bukvicu i lišće, a na zajedničkom mlinu može svaki da melje nekim stanovitim redom. To se sve tiče onih seljaka koji imadu svoje zemljište ili kuću u tom selu od davnine; to jest ondaka otkako je selo dobavilo to zajedničko dobro. Takovi seljaci čine zemljišnu zajednicu. Doseljenici nemaju nikakvog prava na uživanje zajedničkog dobra i ne mogu biti članovi zemljišne zajednice. Svi su članovi zemljišne zajednice upisani u temeljnu knjigu u kojoj su ubilježena sva prava i dužnosti zajedničara koja im propisuje posebno sastavljeni pravilnik ili statut zemljišne zajednice. Svi zajedničari izabiru na svojoj glavnoj skupštini svoj odbor kojemu je na čelu glavni zemljišni zajednice. Glavna skupština odlučuje o svemu što se tiče same zajednice, a te odluke i zaključke imade da provodi odbor i glavni zemljišni zajednice.

Zakonom o zemljišnim zajednicama uređeno je sve ono što se tiče takvog zajedničkog dobra.

Узалудна мука

Серака, штука и рак опазе на обали ријеке неку ловачку торбу те се договоре да је одатле уклоне, јер им се чинила опасна. Била им је зато прилика, јер ту није било ловца.

Мислили су да ће то моћи лако, а што и не би троје? Упеше се из петних жила: вуку, натежу, муче се, па ни мацац. Узалуд сав напор.

А како је то било?

Ево овако:

Серака је вукала торбу увис, штука је натезала у воду, а неопетни ју је рак тупрао напрат. Тако бива и људима који раде несложно без договора, сваки на своју страну, те им је без слогe, без збора и договора, узалудна сва мука. Народна

Новчани заводи

Ivančići su gradili novu žitnicu. Zato su dovozili kamenje, grede, pijesak i vapno. Dragutin je Ivančić upravo skakutao od veselja oko hrpe građevnoga kamenja. Njegovi su mu drugovi zavijedi. Oh, kad bi i oni mogli da grade! Najviše je to bilo Franju Slavica. Došavši kući, zapita oca: »Oče, zašto ne gradimo i mi žitnice?« »Bude li naredne godine dobra ljetina«, reče otac, »uzajmićemo nešto novaca pa ćemo i mi sagraditi žitnicu.«

Ljetina je bila upravo obilna, pa su Slavicevi lako dobili novac.

»A tko ti je dao novac?« zapita Franjo svoga oca. — »Uzajmili mi ga je društvo za štednju i zajmove.«

»A kakovo je to društvo?« opet će Franjo. »To je društvo u koje bogati ili štedljivi ljudi ulažu svoj novac. Od njega dobivaju kamate. Društvo ne pušta da novac leži bez koristi, već ga daje na dobit ljudima koji ga trebaju, a imaju nešto posjeda. Tko uzme novac, plaća veće kamate nego ih dobiva onaj koji je novac uložio. Od dobitka se plaćaju činovnici i podupiru dobrotorni zavodi. Tko hoće od društva za štednju i zajmove da uzajmi novaca, daje tamo neku svotu, koja se zove dionica ili zadružni dio. Tim dijelom jamči član za štetu koja bi mogla zadesiti društvo. Kadkada jamče članovi cijelom svojom imovinom. Novac se daje ili na mjenicu ili na vjeru, a u takvim ljudima kojima se može vjerovati da će novce vratiti, ili zalame svojom imovinom da će redovito otplaćivati dug. Dužnici zalažu zato svoje nepokretnosti, ili, kako se obično veli, daju novac na uknjižbu ili hipoteku. Na ta su društva nalik štedionice, na pr.: općinske, gradske, oblasne, gospodarske, poštanske. Ima još i drugih društava koja uzajmljuju novac. Tu treba da se spomenu u prvom redu banke.«

»Onomadne si primio pismo, a na otmu bilo je napisano: »Hilpotekarna banka«, reče Franjo ocu.

»Da, dobro si pročitao. Kod te sam banke uzajmio novac za gradnju novih staja. Od hilpotekarne banke zgodno je uzajmati novac. Zajmovi su tako sastavljeni, da se od njih plaćaju kamate i ujedno se otplaćuje dio uzajmljene glavnice. Za staje sam pred 10 godina uzajmio 30.000 Din, a u pet godina bio dug već isplaćen. Takav se način otplaćivanja zove amortizacija. Na amortizaciju daju zajmove i drugi novčani zavodi.«

Seljacima daje na taj način zajmove i Agrarna banka, a za obrtnike (zamatilje) su osnovane obrtničke banke. Obrtničke banke daju robu na vjeru, a te potpomažu time nemilju novac na stvari koje banka prima kao polog za neko vrijeme, da ih opet preda vlasniku, ako povрати uzajmljeni novac. Takvi se zavodi zovu zalagalice.

Velike banke osnivaju tvornice, grade željeznice, kupuju rudnike. Druge opet posreduju u mjenjaničama kod izmjenjivanja novca drugih država. Veoma su važne banke koje uzajmljuju novac državam. Takova je banka ovlaštena da izdaje papirni novac koji se zove »bankovna nota«, ili, kako se kod nas kaže, »banka«.

»A odakle uzimlju banke taj silan novac?« upita Franjo.

»Banke su poduzeća ili zajednice bogatih ljudi. Novčani zavodi privlaću narod na štedljivost i opreznost, a jer su pod nadzorom države, oni su također sigurni.

Naši su djeđovi imali novce sahranjene u škrinjama, loncima, zakopano blago. Toga novca nije nitko uživao. Bio je upravo kao da uzajmi novac, morao je da moljaka od ljudi kojima je morao plaćati velike kamate. Mjesto škrinje, lonaca itd., imamo danas za pohranu novca blagajne kojima ni vatra ne može naškoditi. Mjesto lihvaca, koji su tražili od dužnika nečovječne kamate, pojavile se novčani zavodi koji ne bacaju dužnika na prosijački štap, nego mu pomažu da poštenim i marljivim radom dođe do blagostanja, razloži otac Franjo.

Is Nazorove Čitanke

Osiguranje

U nekom mjestu progutao požar dvije gospodarske zgrade. Skočili odmah vatrogasci i susjedi, ali spasile samo ljude i nešto odijela. Općinski se načelnik pobrinu za pogorele. On i susjedi prišli pod krov nesretne, a obećale im sakupiti hrane i novca.

Uveče za stolom reče načelnik: »Jadnici! Zlo je i naopako s njima! Nijesu osigurali svojih zgrada pa neće dobiti nikakve oštete.«

»A što bi bilo s nama, da pogorimo?« upita najstariji sin Nikola. »Ja sam osigurao protiv vatre sve naše zgrade, pokušstvo, odijela i oruđe. Plaćam za to društvu za osiguranje nekoliko dinara na godinu, a da pogorimo, ono bi namirilo cijelu štetu.«

Čitanke za prođu i više narod, škole

Djeci bi lakše pri srcu, a Nikola će opet: »Kako može to društvo za ono malo dinara dati poslije nesreće toliko hiljada?«

»Ima nas mnogo koji smo se osigurali kod istoga toga društva ili zavoda, i svaki od nas nešto plaća na godinu. Društvo prima više tisuća dinara, a daje oštete samo onima koje zadesi nesreća. Riječko kada bukne koji požar, a svaki put nije vatra tako strašna, da sve pohara. Dvadeset je godina što plaćam osigurninu, a od zavoda ne primih nikada ni jedne pare. Ali ja rado plaćam svoj primos, jer time pomažem drugim nesrećnicima, a mogu mirno da spavam. Koliko bih pretrpio straha, da nijesam osiguran! Ali se sa svim time čuvam vatre. Svoje sam zgrade dao pokriti materijalom koji prkosi svakome ognju; ne dopuštam da mi služinač radi stogove blizu zgrada i pomno bdijem nad tim da sluga oprezno bataju vatrom. Danas ste vidjeli kakvu štetu nanosi vatra; budite i vi uvijek na oprezu.«

»Zar se protiv drugih nezgoda ne može čovjek da osigura?« zapita Nikola.

»Dašto da može«, odgovori otac. »Osigurao sam svoje usjeve protiv tuče. Kada nam je lani uništio grād gotovo polovicu žita, dobio sam od društva za osiguranje lijepu svoticu. I služinač sam osigurao protiv ozljeda. Služinač, koja radi različnim gospodarskim strojevima, može lako da nastrada. Plaćam na godinu nekoliko dinara, a radnik, koga zadesi nezgoda, dobije za to novčanu potporu. Tko pak kod takve nezgode postane zauvijek nesposoban za rad prima od društva stalnu potporu do smrti. Ja ne bih mogao takve potpore svome radniku zauvijek plaćati, a on bi osakaćen pao na prosijački štap. Toga radi dužnost je nas gospodara da osiguramo svoju služinač. Ipak nastojim da služinač oprezno radi strojevima, jer im ni uz velike oštete nikada ne možeš da povратиš izgubljeno zdravlje. U nekim krajevima osiguravaju ratari i svoju stoku. Trgovci osiguravaju svoju trgovinu u dućanu, u skladištu (stovarištu), na željeznici ili na moru. Otac osigurava sebe da mu obitelji primi u slučaju njegove smrti lijep novac. Roditelji mogu osigurati kćeri miraz.«

»Zašto se nijesu osigurali i ovi pogorelcij, kada je to tako korisno?« upita Nikola.

»Tako ti je vazda u svijetu«, odgovori otac. »Ljude ne misle na nesreću. Ja sam ih nagovarao da se osiguraju, ali badava. Žao im bilo plaćati ono malo dinara na godinu. Govorili su da u mjestu nije već odavna bilo požara. Prištedjeli su, istina, nešto novca, ali su sada pretrpjeli grdnju štetu. Svojoj su nesreći sami krivi, ali su sada u bijedi i nevoљи, pa im moramo pomoći. To nam je dužnost kao ljudima koji znadu za dobroga Boga.«

Iz Nazorove Čitanke

Pčele

Haide sa mnom, dijete rnoje, skupa ćemo u vrt poći,
Tam se ptica s grane javlja, tam se miris cvijeća toči;
Gledaćemo što nam rade naše male pčelice
Što po cvijeću sav dan lijeću: — sline pčele radilice.
Gle, kraj vrta u šljivaru pčelinjak je dom im stari:
Tvornice tu stoje redom, radione i ambari;
Tu je škola baš za svakog iko na pravi put se baci,
Dobar nauk ovdje crpu: popi, daci i seljaci
I svi druži pravi ljudi, od svoga rada što ne bježe,
Nego svojim znojem, trudom za plodovima slatkim teže...

»Ali, oče«, mališ počeo, »ja bih s tobom pošto rado,
Ali sam jučer među pčelama i zaplako i nastrado:
Ubola me jedna mala, — ala me je ljuto peklo,
I još mi je tu na nozi pod koljenom, gle, oteklo.
Ja ti volim ove pčele, ali strah me — Bože, prošli —
Ove male zlikovice ljuto peku, hoće bosti.«

Znam ja tebe, moj mališu, ti si k njim' kô vjetar pirno,
Skokom, vikom, halabukom, pa si valjda koju dirno,
A pčele se na to srde. Ne valja ti, dijete, takol
U dom rada ulazi se skromno, tiho i polako.
Gledaj ovdje u šljivaru: sunce grije, lahori struji,
A po cvijeću i po travi do pčelice pčela zuji:
Tiho stupaj ko u hramu, treba tu da malo paziš,
Da ne buniš sklad taj divni i da koju ne pogaziš.

Pogledaj ih, već od rana sjedaju na cvijeća čaške,
Piju pelud, pune krila, sakupljaju medne praške;
A kad večer pane trudna, dižu se i kući nose
I košnice vrhom pune, niti mole niti prose;
Grade saće mudro, vješto, med u njemu stane teći,
Nema toga umjetnika tko bi od njih bio veći.
A sline su, gledaj, dijete, — svaka ti je poput cveta.
Ali Bog reče: med kukcima pčela neka bude prvaj!
I jest prvaj: — uzor rada, marljivosti divan cvijet
I jedina, što slatkim medom hrani ovaj svijet...«

Lahor pirne sa livada, zašustile tiho grane,
A mališu znatiželjan na pčelinjak pogled pane.
Tiho šapne: »Gledaj, tata, a kakve su one žrtve
Tu na daski kraj košnice — tu su neke pčele mrtve?«

»Trutovi su ovo, dijete, dangube i nevaljanci,
Štono hoće da im žiža u neradu teku danci.
Još bi rado bezbrižniji slatkim medom da se hrane,

Što ka pčele radilice skupljaju po cijele dane;
 Al' su pčele složne, mudre — hoće da se riješe bijede,
 I rekoše: tko ne radi, ne treba mu ni da jede;
 Potjeraje iz košnice sve trutove, i gle jada,
 Poginule nevaljale od nerada i od glada.*

I pravo je, pravo tako, zamislijeno mališ veli.
 »Al' reci mi, dragi oče, nije li stršljen sličan pčeli?
 Stina pčela s njim ne može da se takmi i ogleđa,
 Mnogo veći, mnogo jači — on će skupiti više meda!*

*Kritvo sudiš, moj mališ! Zalud pusta veličina,
 Gdje u glavi soli nema, a u duši vlada tmina.

Neznanica taj je stršljen, nasiljem se grubim bani,
 A o medu ni govora, sam se tudom mukom hrani.
 Ko razbojnik srce svijetom, ne voli ga niko živa,
 I zato se po šumama u hrastovoj kori skriva.

A nad njim se u vrednoći stina pčela dal' ko ktili,
 Svojit znanjem, svojim radom ljudima se i Bogu mili.
 Zato budi kao pčela: marljiv, radin, budi čovjek,
 Med poštenja, znanja, skupljaj pa ćeš srećan biti dovjek.*

Oborio glavu mali, k'o da nešto promišljava,
 Okom raznje motri pčele i k'o da ih obožava,
 A pčica se javlja s etape, i šljivatom cvrkut zvonu
 Ko u crkvi silno zvonice kad pokajnik suzu tonu.
 Tu kroz etape zlatu rada, sunce etije, lahori struji,
 A ro svijetli i ro travu do pčelice pčela zuji — — —

Mijo Stuparić

Свилена буба

Имао сам у врту старе дулове. Још их је мој дјед посадио.
 Провелотос сам добро свилевих јајашаца и одлучим да гојим
 свилену бубу. Разприм јајашца крај пећи и за пар дана
 опазим да су већ из њих изашле гусјенице. Гусјенице су биле
 прне и тако мале, да их је било тешко разабрати. Отпишао сам
 у врт и додио дулова лишћа.

По цијеле дане и ноћи гусјенице нијесу ништа друго ра-
 диле него једе. И морало им се давати лишћа све више и ви-
 ше. Кад им донесох свјеже лишће, и оне се попишу на њ и
 почну јести, онда зашуми као киша на лишћу.

Тако су живјеле гусјенице пет дана. Већ су доста на-
 расле и једе су десет пута више него прије.

Сутрадан сам код њих дуго стракно. Знао сам да се гу-
 сјенице неколико пута пресвлаче, јер расту, па им буде ти-
 јесна стара кожа.

Ја и мој пријатељ стракномо намјенично. Навече ми
 друг ловиоке: — »Свајачи се!« Ја дођем и видим да је тако.
 Гусјеница се ухватила старом кожом за павир, прокинула
 око уста рупу, испружила главу и мучно се свијала — као
 да се хоће извући, а стара јој кошуља не да. Дуго сам је гле-
 дао како се мучила и како се није могла да извуче, и хтио
 сам јој помоћи. Само малто гречнем ноком, али одмах
 опасим да сам дуго уредио. Под ноком било је нешто житко,
 а гусјеница замре. Мислио сам да је крв, но касније сам до-
 знао да је то у гусјенице под кожом неки житки сок — који
 помаже да кошуљица лакше сипе доље. Заццјело сам нок-
 том озлиједио нову кошуљицу, јер је гусјеница наскоро уги-
 нула, ма да се и свукла.

Превукавши се, почеле су гусјенице још јаче јести, и ли-
 шћа се потрошило још више. За четири су дана престале јести
 и поново се пресвлагале. За шест се дана пресвлагале опе-
 товало, а гусјенице су биле већ врло велике и дебеле, и једва
 смо стицали да им доносимо доста лишћа.

За пар дана нијесу старије гусјенице више ништа једе,
 него су се певале горе на пољима. Ја сам их скупио, дао им
 свјеже лишће, али све су одвраћале главе од лишћа и отпла-
 зиле даље. Она се сјетим да гусјенице, прије него што се за-
 преду у кукуљицу, неће ништа више да једу, него траже за то
 најзгодније мјесто.

Ја сам крај њих поставио мале спониће од сламе и гледао
 што ће да раде.

Старије се почеле на сламе, гмизале, стаде мпцати гла-
 вом и пуштати свилену паучину тако да се паучина омо-
 тала око њих. Увече су већ биле као у манти у својој паучини.
 Једва си их видели; а сутрадан ујутру нијеси их више ни видели
 од паучине; омотале се свилом.

За четири су дана довршиле своје мотање у чахуру.

Чахуре су отприлике велике као голубље јаје, а оплетене
 су од двоструке свилене нити. Неке сам чахуре метнуо
 у утријану пех, и свилене су бубе у њима утонуле. Кад сам
 касније те чахуре покло врућом водом, растопило се лезиво
 којим су свилене нити заццјепљене, па сам их могао са чахуре
 одмотавати посве лако.

Из чахуре, које сам оставио, изашао је након двадесет
 дана лептир. Ти лептири снесли су ми за два дана многа ја-
 јашца, те сам друге године отхрано још више свилених буба.

IV. NAŠ NAROD

Pred knjigom povijesti roda moga

Nije čelik moja desna,
 A! te krepko srcu nosi;
 Suza moja, tebe sv'jesna,
 Krvave ti liste rosi.
 Otvaram ti svoje grudi,
 Grijem tebe na svom žaru,
 I tamo mi ono budi
 Što je boštvo na oltaru!

A gdje nema polja pusta,
 Kud se naše kosti bijele,
 Gdje se vranâ jata gusta
 Sve uz našu krv vesele!
 Boli spomen, a! jednako
 Kunem ti se pravdom neba:
 Tvoje goruko slovo svako
 Oplakati kako treba!

Grudi moje burno biju,
 Ti si njima bilo dala;
 Oči moje vatrom griju,
 A ti si ih zagrijala;
 Krilo moje raste jače
 S tvoga daha od vjekova;
 S tobom moja duša plače,
 Baštino mi pradjedova!

I tako mi djeda moga
 I prsiju majke moje
 I tako mi svega tvoga
 Što ti sveto i milo je,
 I tako mi moga groba
 I zvijezde što me vodi:
 Biću žrtvom svako doba
 Imenu ti i slobodi!

Moj je djedo ocu momu
 Na samrti tebe predo;
 Rekô j' bavo čedu svomu
 Da sam i ja tvoje čedo.
 A ja vatrom žarke snage
 Do zadnjega biću dana:
 List hrvatske lipe drage
 I slavenskog debila grana!

Gle gusala slave naše,
 Na tebe ih evo skladam!
 Njih nam Božje vile daše
 Da ne plašem, da se nadam.
 Tâ sva povijest moga roda
 S guslinih se žica čuje,
 Sa gusala nam sloboda
 Ljepše dane prorokuje!

I kunem se ostat tako,
 Dok mi Božje sunce svijeti,
 I za tvoje slovo svako
 I živjeti i umrijeti.

Njenoj sreći moja krvca;
 A kad dode čas umrijeti,
 Metnite mi blizu srca
 Povijesti nam listak sveti!

I kunem se cijela sebe
 Žrtvovati tvome zmaju;
 Išćupaće onda tebe
 Kad mi srce išćupaju!

I kako se ptica vije
 Moj će dašak da se gubi
 Jer se lako, lako mrije,
 Kad se povijest roda ljubi.

Stivije Strahimir Kranjčević

Stivije Strahimir Kranjčević prvak je među našim pjesnicima, novijega vremena, pa je stekao popularnost i kod velikih evropskih naroda. Rodio se u Senju 1865 god., a najveći je dio svojega života proveo u Bosni kao učitelj. Umro je u Sarajevu g. 1908. Pjesme su mu domoljubne i filozofsko-misalne. U njima on zahvaća sav ljudski život, nezadovoljan je s poretkom u svijetu, pa su mu i pjesme vrlo često odraz toga nezadovoljstva. Oblik je njegove pjesme uvijek savršeno dotjeran, a zamisao izvorna. Kranjčevićovo je ime danas poznato po cijeloj Evropi. Njegove su pjesme izdavanе mnogo puta pod nadpisom »Izabrane pjesme«.

СЛОВЕНИ.

Словени, међу које убрајамо: Русе, Чехе, Пољаке, Хрвате, Србе, Словенце, Словаке, Лужичке Србе и Бугаре, живјели су пред 1500 и више година у данашњој Пољској и Украјини. Имали су и исте обичаје и живјели истим мирним сточарским и ратарским животом. По својој нарави мирољубиви, нијесу ни на кога нападали те нијесу ни били војнички уређени, али су у бојевима ипак знали бити јуначки, паче и окрутни. Стари нам један писац приповиједа да су живјели у дрвеним кућама, у задругама, гдје су се бавили прављењем различних ствари за кућанство и ратарство. Особито су били вјешти кожари и ткалци. Љене би им помагале у сваком раду, но главни им је посао био предење и ткање дана и вуне те шивање одијела. Своје домове граде на шумским чистинама уз ријеке. Вода и шума главна су им обраћа од непријатеља, а ту се лако нашта и храна. У воли су ловили рибу, у шуми је било меда и дивљачи, а по шумским чистинама пасла им је стока која им је давала месо и млијеко. Хранили су се дакле добро, а и пили су слатку медовину и пиво кућано од јечма. Вјеровали су у добре и зле богове. Све добро, потребно и корисно за живот, дарови су свијетлих духова, а свако је зло долазило од злих духова или бјесова. Највеће је добро човјеку долазило од Сунца, његове топлине и свијетлости, па им је Сунце било главно богаство, које су по-

штивали у боту Сварогу. Он је господар и створитељ свијета, бог богова и господар свјетлости и неба. Дјеца су му Сунце или Даждог (Дажор) и Оган. Сунце се рађа о Божићу. То је младо ојачано Сунце, побједитељ зиме и леда, то је Сварово миљенче, млади Сварожић. Главе га на Радњак и на Божић. Кад ојача и долази до мужевне снаге, тад је заштитник и бог боја, а зове се Вид (Световид). Кад се расрди, тад громом и мучњом разбија у пролећу ледене окове којима је оковала земљу Божица тмине Морана, или баба Зима. Тада је он Громовник или Перун, главно словенско божаство. Осим тих имали су Словени и бога заштитника стада, који се звао Волос или Велес, онда бога вјетра Стрибога, божницу пролећа Весну и др. Вјеровали су још у вије, које станују у облацима, шумама, водама и планинама гдје воде кого и лијено пјевају. Вјеровали су да има вила суђењика, па вјештица, које чине људима зло, и крви жељних вукодлака, различитих бјесова, наказа и дивова. Вјеровали су даље да је душа бесмртна па да послје смрти човјекове одлази у веома лијепо крај, гдје је вјечна свјетлост и пролеће, у рај, тј. царство мртвих гдје живи сретним животом. Ако су људи у животу гријешили, тад долазе њихове душе у пакло. Мртваци су показали или спаливали.

Стари су Словени били веома ростољубиви. Странаца би дочекали као свога најбољег пријатеља и дали би му све што могу. И данас је словенска ростољубивост позната. Љубили су глабу и пресму. У свакој пригоди и на свакој свечаности пјеваги су и свирали, причали су приче и одушевљавали зајонетке. Били су подијељени на племена којима је управљао изабрани жупан и која су више пута међу собом знала ратовати. Тек послје, када су се стали селити из своје домовине да нађу плоднији и богатији крај да се у њем настане, основаше себи на југу самосталне државе. Хрвати, Срби и Словенци населили су тако под крајем VI стољећа данашње своје земље.

Dolazak Hrvata do mora

(Из romana »Dolazak Hrvata«)

Чувši knezovi da niјesu daleko od mora, znali su da se pribliжуju аварскоме владанју. Ромно су stoga своје бете pregledali, uređili, spremili за бој, а за сигурност прат-није udesili све потребно. Но и кретање су ubrzali, čине su dakako највише udovolјili жељјама својих pukova, у којима су људи čисто изgarали од жељње да се што prije примакну neprijatelју i s њим započnu теški бој, а највише, да vide već

једном more, то тајанствено, čаробно, богато more. Kad су šама sve one приче i legende о daleкоме, тамном, бурном moru о којем су још за дјетињских дана од putника из dаnosti, о његовим густим, тамним маглама, што се neprozirno povлаче над големим као пећине високим valovima, а највише о његову силном благу што га dobrostиво dobacује људима да га sabiru и као dragocјен уres продају kupcima који dolaze из најдаљих страна свијета и skupo га plaćaju.

»More — more!« — čeznutljivo им ponavljahu usne, да znaličно zapiaју: да li је i ovo more, којем се pribliжуju, tako veliko i tako богато?

I dodоše до visokih planina, али не onako neprohodnih kakove су биле one које су već prošli. Gусте dubrave silnih hrastova i bukava pokrивале су те visove, i sve се više gu-bili као игла tanki, равни borovi i omašне, nebotičне omorike i gorostasne jele. Mjesto њихова четинаста оштра zelenila gledali су дуго mekано lišће на густим granama големим stabala којима су се debele и вијугасте grane povijале у ni-zinu и pružале под својим великим зеленим лишћем dragu, gu-sku sјену и svјеже, dubоке hladove. Pa i своју dragu sloven-da zamјeđu и čuju šapat i govor својих domaćih vila и bo-gova из Perunovih и Svetovitovih božanskih gajeva.

Stignu до visoka brda gdje им је čудно било како је či-tavo tlo gotovo zarašlo i pokrito zelenilom и visokim cvје-tovima bilјке verpine, коју су као ratnici и boјovnici dobro познавали за liječenje rana. Čisto usrećени gledahu po том zelenilu и nagadahu у tome dobar znak који им је govorio да су ih bogovi њихови у ratu, što ih čека, uzeli под своју posebnu заštitu дарујући ih даром толико потребним у ratnim prilikama. Odmah nazваše то krasno brdo Vepriuncem, а sve се žene, i młade и stare, požудно dadoše на posao да беру и spremaju visoke cvјetove и široke listove izrasle и raspuzane tik po tlu.

A uто се из stoline, из tisuće grla izvине stetan, slavan, узnesen poklik: »More — more — eno dolје more!«

Neopisiva је radost potresla dušama и sreima čitаве go-leme и nedogledне brojне skupine novih dosјjака, и pozdrav moru трајао је многе и многе časове.

Istina, Višević и многи људи из његова племена доста су začудено и не vјерујући pogledavali на modru и sjajnu pučinu, što се dolје sterela и nјежно gibала да odrazi svu ljepotu и čар јужнога toplog neba. Bila је gotovo са sviju

strana okružena visokim brdima, pa se panu Viševiću i njegovim drugovima pričinjala kano kakovo veliko jezero. Oni su poznavali gore na sjeveru i tamno i bijelo more koja su se oba pružala i širila u nedogledne daljine, u pravu beskonačnost i vječnost. A sada gledaju taj ubavi, prijatni, ograničen i gotovo zatvoreni prostor. Pa i neki ljudi iz plemena, što su dolazila iz zakarpatkih krajeva, nijesu bili sigurni da gledaju more, jer su bili u svome životu daleko na istoku i jugu kod mora koje su nazivali, poradi njegovih tamno-zelenih valova, crnim morem. I ono je more sasvim drukčije izgledalo. Vratile su se izvidničke čete, što su ih knezovi naprijed slali. S tim su četama došli također ljudi iz okolišnih nastavanja, a bili su slavenske riječi i nazivali se isto kano i došljaci — Hrvatima. Od njih su saznali da je to Jadransko More u svome najsjevernijem dijelu koje se iza tih viđenih planina stere na jug i oplakuje čitavu obalu Dalmacije na istočnoj svojoj strani, a na zapadnoj obali Italiju. Kod tih imena zatreptalo je nešto kano od davne, davne, čeznje, pa su kneginje Tuga i Buga u taj mah opet zapale u pričanje što su nekoć slušale od stare svoje gotske majke. Sjetele su se da je u tom pripovijedanju starice Gotkinje često i često, gotovo najviše, bilo spominjano ovo Adrijansko More preko kojega su njezini rodaci: Totilo, Teodorik, Ostrojilo i drugi vezali Italiju i Dalmaciju.

Sada knezovi i panovi nijesu gotovo više mogli suždržavati svoje ljude da ne kreću i ne jure dalje. Od domaćih, davno ovdje nastanjenih slavenskih ljudi, dobili su širokih lada i hitrih čamaca, pa su tako te mnogobrojne i silne gromade ljudi krenule morem i obalnim putovima dalje na istok. Visoka svjetlomodra planina na istoku čisto ih je privlačila k sebi, pa su je od divljenja nazvali Velebit.

Ksaver Sander Gjalski

Ksaver Sander Gjalski (Ljuba Babie), najpoznatiji današnji pripovjedač hrvatski, rodio se u Gredicama u Zagorju. U svojim pripovijetkama crta osobito život zagorskih plemića. (Pod starim krovovima. Iz varmećinskih dana. Na rodnoj grudi. Diliem doma. U novom dvoru). Napisao je mnogo knjižica u kojima opisuje naše političke i prosvjetne prilike u prošlom stoljeću.

U filozofska razmatranja zadubao se u romanima »Janko Borislavić« i »Radmilović«. Najnovije je njegovo djelo pripovijest »Dolazak Hrvata« iz koje je uzet i taj ulomak.

Sabor na Duvanjskom Polju

U sedmom vijeku udomili su se napokon naši pradedovi, pod imenom Slovena, u novoj svojoj domovini. Tu su mnogo ratovali s divljim Avarima, a, nakon njihova odlaska, sa starosjediocima Latinima koje ovdje zatekoše. Kršćani Latini zamole pomoć i zaštitu u bizantskog cara i u rimskog pape.

I bizantinski car Konstantin, a i rimski papa, nastojahu da izmire Latine s Hrvatima kako bi jedni pored drugih mogli zadovoljno živjeti. Hrvati privođeše da latinski žitelji žive slobodno po svojim starim zakonima u primorskim gradovima, a napose u Zadru, Splitu, Trogiru i Dubrovniku.

Uz careve i papine glasnike dođoše i kršćanski svećenici koji se rasuše po čitavoj hrvatskoj zemlji navješćujući narodu vjeru Božju. Hrvati prihvatit će rado kršćansku vjeru, i tako domala zabaci veliki dio naroda stare poganske bogove i prione uz novu vjeru i novi red.

Da se i ostali dio naroda privede novoj vjeri i novom redu, nagovore bizantiski car i rimski papa knezove i župane da sazovu čitav narod na veliku narodnu skupštinu na prostrano Duvanjsko Polje.

Na uređeni dan sakupi se na Duvanjskom Polju mnoštvo naroda sa svojim županima, knezovima i drugim poglavcima.

Dođoše i župani srpskih plemena, građani latinskih gradova, mnogi svećenici i redovnici, te poslanici cara iz Carigrada i pape iz Rima. Skupština je trajala, kako se priča, dvanaest dana. Naprije se pokrsti narod koji još nije bio kršten, a tada zaključit će da se obnove nekadašnje biskupije, a neke nanovo osnuju. Mjesto u razvaljenoj Saloni stolovace nadbiskup u Splitu.

Poslije toga odrediše granice hrvatskih i srpskih oblasti latinskih gradova da bi se znalo što je čije. Dalmacijom prozivali samo osam gradova uz morsku obalu i na otocima gdje su živjeli ostaci Latina. Sva ostala zemlja ostaje Hrvatima i Srbima. Zemlja uz more od Raše u Istri do Bojane zvaće se Hrvatska. Zemlja Hrvatima za ledima pripada Srbima. Te su zemlje bile razdijeljene u više oblasti. U svakoj od tih oblasti živjelo je po više plemena. Pojedino je pleme imalo svoju župu i župane, a usred župe utvrđeni grad u koji bi se zaklanjala djeca, stari i žene kad bi navalio neprijatelj. Nad svim županima i satnicima u svakoj je oblasti po jedan veliki župan, knez ili ban, koji upravljao cijelom oblasti.

Po Vj. Klaiću

Ćiril i Metodije

Kad sam još bio dječak, znao nas je naš, danas već pokojni, stari župnik sakupiti pod starom lipom, koja se bila raširila kraj crkve i zastrla svojim granama čitavu jednu stranu krova crkvenoga, i pričao nam različite priče. Dok smo još bili sasvim maleni, pričao nam o tome kako anđeo čuvar bdije nad malom djecom da im se ne dogodi nikakvo zlo, ali on i pazi na djecu da ne učine ništa što ne bi smjela učiniti. Kasnije nam je pripovijedao crtice i priče iz života svetaca i ugodnika Božjih, često nam je govorio o slavnjoj i junačkoj prošlosti našega naroda, o junačkim djelima i bojevima naših opjevanih junaka, a jednom nam je pričao o radu svete braće Ćirila i Metoda.

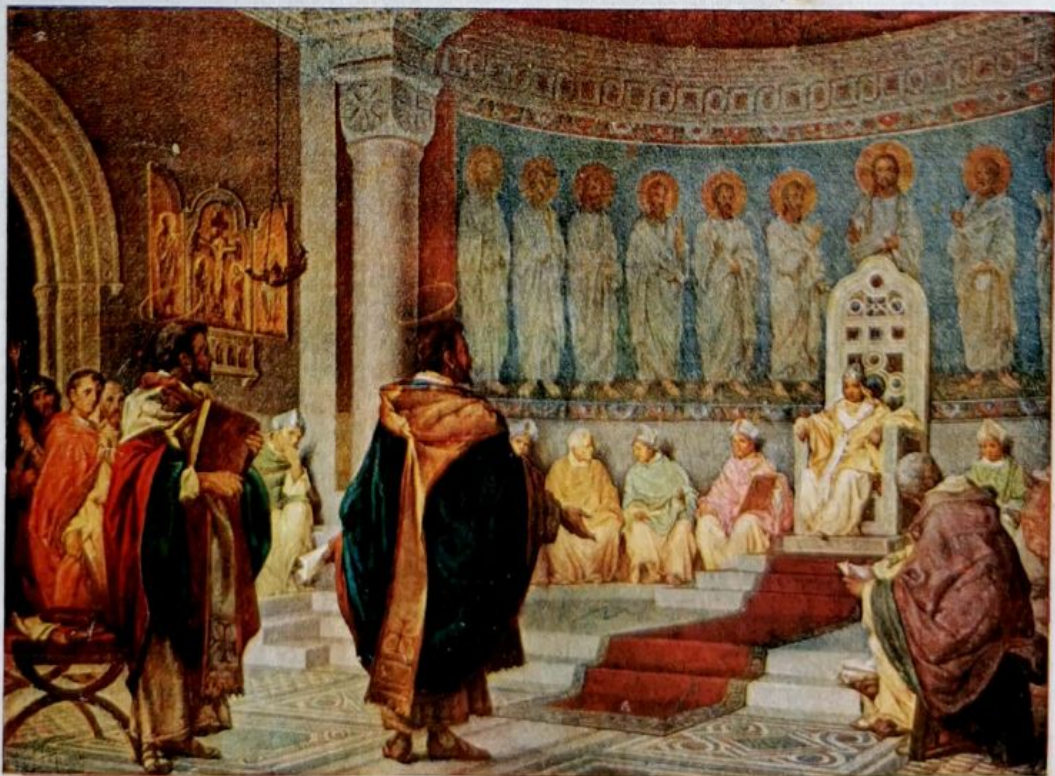
U našoj se crkvi, naime, nalazila jedna stara i već poernijela slika na kojoj su se još razabirala dva ljudska lika, dva visoka, dostojanstvena čovjeka kako zamišljeno stoje i drže u ruci knjigu. Bilo je to u vrijeme kada sam se i ja već bavio knjigom, pa sam tako u onom svom mladenačkom ponosu držao tu dvojicu s knjigama u ruci u neku ruku svojim starijim drugovima, jer sam po knjigama sudio da se i oni bave sličnim poslom kao i ja. A ipak sam htio da znam nešto o njihovom životu pa sam zato i zamolio dobroga našega župnika da nam o njima nešto pripovijeda, a on je to od srca rado učinio.

»Bilo je to davno«, počeo je gospodin župnik, »zima tome već preko hiljadu godina, kad su se u Solunu odgajala dva brata po imenu Konstantin i Metodije. Bili su to sinovi bogata oca koji se zvao Iar. U sedmoj godini sanjao je Konstantin čudan san, koji je pripovjedio odmah, čim se probudio, svome ocu i materi. Sanjao je da je poglavica njihova grada skupio oko sebe mnogo djevojaka i rekao mu: »Uzmi koju hoćeš.« A on ih je sve redom gledao i odabrao onu koja mu se od svih najviše svidjela, a njezino je ime bilo Sofija, a to u grčkom jeziku znači mudrost. I doista je mladi Konstantin tu svoju odabranicu slijedio cijeli svoj život i nije mario ni za što drugo nego za nauku i za mudrost.

Kad su Konstantin i Metodije odrasli, dođoše u Carigrad, i ondje bizantski car uze Konstantina k sebi na dvor da uči zajedno sa carevićem Mihajlom. Kasnije je Konstantin pošao u manastir gdje se zakahderio i primio ime Ćiril.«

»A zašto je uzimao novo ime?« pitao je jedan od mojih malih drugova.

»Zato«, odgovori župnik, »jer svaki redovnik kad stupi u manastir, uzimlje novo ime za znak da počinje nov život, a prekida sa svijetom i sa svojim svjetovnim imenom.«

NOBILI: SV. ĆIRIL I METODIJE PRED PAPOM

»Sada tek«, nastavi stari župnik, »počinje glavni rad svete braće. Ćiril se naime u manastiru sastao sa svojim bratom Metodijem koji je također došao u manastir. Učenost svete braće bila je već onda nadaleko poznata, a naročito je za nju znao bizantski car. Pa kad su došli poslanici najprije Saracena, a onda Kozara k caru grčkome i tražili da im pošalje ljude koji će njihov narod poučiti u vjeri Hristovoj, poslao je grčki car i k jednima i drugima Ćirila i Metodija koji su svoju zadaću časno izvršili.

Ali ta dva čovjeka imadu i za nas Hrvate, a i za sve Slovene, još i posebno značenje. U vrijeme kad su živjela sveta braća, pošalje bizantskome caru svoje poslanike i moravski knez Rastislav moleći ga neka mu pošalje učitelje koji će njegovu narod propovijedati vjeru kršćansku u slovenskom jeziku. I opet pade izbor na svetu braću. Sveta braća rado prihvatise poziv, ali su htjela da ponesu sa sobom i knjige iz kojih će učiti Moravljane riječ Božju. Sloveni u to doba nijesu imali niti knjiga niti svoga písma.

Sveta braća sastave brzo za Slovene pismo, koje se zove glagoljica ili glagoljsko pismo, i prevedu crkvene knjige na slavenški jezik i napišu ih tim svojim novim pismom.

Radi toga, što su sveta braća naučala kršćansku vjeru na slovenskom jeziku, optužiše ih njemački svećenici kod pape da šire krivu vjeru. Sveta su braća morala u Rim na opravdanje. Papa odobri njihov rad i posveti Ćirila za biskupa.

Sad vam je već sigurno svima jasno zašto mi Sloveni osobito poštujemo svetu braću. Poštujemo ih zato, jer su nam oni stvorili pismo i jer su oni prvi napisali knjige slovenskim jezikom. To je svakako velik trud i velika zasluga, jer tko zna kako bi dugo još i mi, a i naša braća ostali slovenski narodi, živjeli bez písma i bez knjiga, da nam nije Bog poslao tu svetu braću da udare temelj našoj pismenosti i pisanju knjiga slovenskim jezikom.

Po riječima gospodina župnika razabrao sam da su Ćiril i Metodije doista mnogo učinili, ali ipak onda još nijesam mogao razumjeti od kolike je vrijednosti to što su sveta braća ostavila našem narodu. Danas potpuno razumijem kolika je vrijednost rada svete braće Ćirila i Metoda, pa mi uvijek lebdi pred očima njihov lik onako kako mi se usjekao u pamet s one pocrnjеле slike u našoj seoskoj crkvi, i sretan sam, što sam član naroda kojemu je Bog poslao tu dvojicu pobožnih i učenih ljudi da mu otvore oči i otkriju knjigama svijetlo istine.

Народно богослужје

Словенска служба Божја развила се и почела ширити међу словенским народом закључком словенских апостола св. браће Виргила и Методија.

Кад су Методијеви ученици, протјерани из Моравске, дошли у наше крајеве, упознали су се с народним богослужјем и Хрвати. Народно се богослужје почело ширити понајприје у Бијелој Хрватској гдје га је горљиво прихватио Теодосије, хрватски бискуп из Нина. Изабрани нински бискуп имао је као савјетник и доглавник хрватскога бана велик утјел и на кнежеву двору, а и у свему хрватскоме народу. Поред тога могао је Теодосије ударити темељ хрватској народној цркви, која је имала свој језик и писмо (глагољ и цу), а била је подвргнута изравно римскому папи.

За вријеме краља Томислава усталоше латински бискупи и свештеници из далматинских градова, које је бизантински цар дао Томиславу, против народнога богослужја. Из те борбе насталоше двије стране: глагољаш и хрв. свештеници и народ који су били за словенско богослужје, и латинаши, латински свештеници и онај дио народа (понајвише латини — остаци римскога народа) који су тражили да се у хрватске цркве uvede, мјесто словенскога, латински језик.

Год. 925 састаде се црквени сабор у Сплиту, на који дођоше, осим глагољаша, латинских бискупа и свештеника, и папински посланици. Латинаши су тражили да се потпуно укине народно богослужје. И ма да је одрешити Гргуру Добра, који је у то вријеме био хрватски бискуп у Нину, сјајно бранио народно богослужје, ипак је сабор закључио да се не смије служба Божја служити у народном језику. Гргуру је тек успјело да је у Нину остави као »бискуп Хрватска«. Гргуру је просвједовао у Риму против закључака сплитскога сабора, и папа их није потврдио.

Незадовољни латинаши затраже послије двије године нови сабор који се опет одржа у Сплиту. Ту успеше, и сабор закључи да треба нинску бискупију укинути и раздјелити је међу остале латинске бискупије.

Но упркос закључака сплитскога сабора словенска се служба Божја одржала и надале у хрватском народу.

За владања краља Петра Кресимира IV успјело је латинским бискупима и свештеницима, те је црквени сабор у Сплиту (1060) закључио да нитко у напредак не смије вршити богослужја на словенском језику. Кад су послије тога сабора глагољашке цркве затворене, и словенско бо-

гослужје замукло, састаде се сабор народних старјешина и отпошаље хрватског свештеника Вука с неким угледним глагољашким свештеницима у Рим папи не би ли га склоновио да допусти словенско богослужје.

Глагољашки одлагалници не успјеше код папе, но словенски се језик ипак одржа у богослужју у Хрватској. Нијесу ту користиле никакве забране ни најстрожије папинске одребе. Народ је надасве љубио своје словенске цркве и богослужје у народном језику. па се служба Божја и други црквени обреди вршили у народном језику испрва крпшом и против воље противника, а касније све јавније.

Словенски је језик у богослужју међу нашим народом живио и даље.

Напокон су римске црквене власти, на молбу сенскога бискупа Филипа (1248 год.), допустиле да се »св. богослужје је обавља на оном посебном језику што је у Главонији уобичајно«. У то се вријеме под Славонијом разумијеваша читава Хрватска, Далмација и дијелови Босне.

Тако је Хрватима након многих борби успјело, да и након тисућу година до данас сачувају ту своју народну светину у бискупијама подрушје-сенској, крчкој и у неким далматинским крајевима, гдје још и данас глагољају и славе Бога у народном словенском језику.

По др. Стр. Срећку

Сјени краља Томислава

(О тисућгодишњици хрватскога краљевства)

Хрватски је народ тецајем цијеле године 1925 славио тисућгодишњицу свога краљевства, гађајући од оне године (925) кад је knez Tomislav био на Дивинском Polju окрштен за хрватскога краља. Велик је то ослјек и животу једнога народа, па је хрватски народ могао поновно погледати у своју тисућгодишњу прошлост и којој је често и врло тежким борбама морао бити своје име, своју народност и све оно што је на православној и господарском Polju стекао и притврдјело.

Sunce nam graju, rastasmo se s mrakom
Ustani kralju, Tomislave moćni,
Na dan svoje slave.
Lepše zastave naše slobodnim zrakom
Mrak je pao noćni, lanci su strti,
Nema više gorstva, nema više smrti.

Svoji smo, kralju,
Nismo više roblje, ni prezreni crvi,
Danas nam vladar kralj naše krvi,
Tri smo sad brata, djeca junaka,
Poletna jaka,
U svojem domu,
Svoji na svomu.
Dunav i Sava, Drina i Drava, Morava, Vardar,
Nad njima šušti barjak slobode.
Ustani, kralju Tomislave slavni,
Ropstvo je naše sanak već davni.
Čeka te more slobodno naše.
Vjetrovi tudi po njemu više mrazni ne praše,
Jadransad bi je o slobodne stijene...
... Krenite njime, kraljevske sa gene,¹⁾
Krenite naprijed... Istra vas čeka
Istra i Rijeka, Zadar na moru,
Krvava Soča — — teške nam rane
U sretno dane.
... Ustani, kralju, ... Dan je i zora
Vrh naših gora.
Ljubljana, Zagreb, Beograd bjeli,
Tri bratska grada,
Tri su nam sunca vrh naših nada.
Ustaj da vidiš: nismo mi više prezreni crvi,
Sin Karadorda Petra nas vodi, kralj naše krvi.

Rikard Katalinić-Jeretov

¹⁾ Rikard Katalinić-Jeretov rodio se u Voloskom u Istri g. 1870. — Vrlo je plodan pjesnik, a pjesme mu se odlikuju lakomom stilu i čuvstvenošću. Osobito su mu lijepe pjesme koje je pjevao za mladež i za djecu. Pisao je i basne i kratke price, pa pjesničke prirovnosti. Dječje pjesme i sastavke pripisuje pod imenom Barba Rike.

Петар Кресимир Велики

Стражари морски

Пламсало подне недеље српачке,
Велможе када к њему доловише
С макарске луке и жуце дувачке
И новој круни даре поклонили.
Расточи жупан вели: — Господару,
Храста ти отсад и ми смо огралак,

¹⁾ inde.

Бог опет дигну нашу снагу стару;
Опет ће Мечин^{*)} плаћати нам данак.
А краљу рече: — Неретвани! Моје
Краљевство сад је тврђава од мједи.
Завидним оком Венеција нас гледи.

Хрватска вама шири крило своје,
Вас, синке жуце јуначке и старе,
Поставља^{*)} мора нашет за чуваре.

Владимир Назор

Приморске pjesmice

I.

Oh, gledam li te, more veličajno,
Gorostasa pod nogama patuljica?
Čeznuće mi se ispunilo trajno
Na krilu tvome čuak mi se ljuljka.

Ponesite me, srebrnasti vrti,
Daleko — želje da umirim sve si,
Da za čas bar mi s vida zgину žali;
Med morem da se nadem i nebesi.

Divote rajskel! ... U socrnitu stojim,
I svijetlom jednim sam se ovdje čutim,
Trenutke čitca neću ni da brojim —
Kad na dnu duše vječnost sada slutim.

II.

Kod mora dajte zakoraite mene
Kad duša jednom prena nebu krene;
Kod mora vječnog — ono samo znade
Utišat ljudske otrovane jade.

^{*)} Мечеи (Венеција) је град на суседној талијанској обали с друге стране Јадранскога Мора. Мечани су у доба Петра Кресимира плувини скоро по читавом онда познатом свијету, па су мислили да могу несметано плувити и уз обале Далматинске Хрватске и тако трговати. То није било право Хрватима, особито онима око Неретве — Неретванима, па је дошло до борбе на мору. Борбе с Мечанима војили су Хрвати за изјавља својих кнезова, банава па и касније за изјавља крљева. Неко су врлије плували Мечани Хрватима данак да смију слободно плувити и трговати уз хрватску обалу.

Станка за продајне и више народ. школе

Divotom svojom cijela te osvaja,
Sa zemlje diže nekuda put raja;
Strahotom opet razgoni ti misli,
Kad boli su ti malo srce stišli.

I tako vazda dobro ti je ono,
U bijedi ti je i radosti skloni;
Kod mora samo zakopajte mene
Kad duša jednom prema nebu krene. —

Duro Arnold je jedan od najodličnijih zastupnika naše lirike. Rodio se u Ivanu kod Varazdina 1894. Pjesme njegove odišu čistim zanosom i ljubavi za sve što je lijepo, dobro i plemenito. Brojne njegove domoljubne pjesme, pa pjesme u kojima pjeva nježna čuvstva rodbinske ljubavi, odaaju čovjeka blaga i dobra srca, a takav i jest pjesnik u životu. Dosada su izašle na svijet ove zbirke njegovih pjesama: »Izabrane pjesme«, »Četna i maštanjak i »S visina i dubina« i još jedna knjiška pod naslovom »Izabrane pjesme«, koju je izdala Matice Hrvatska o pedesetogodišnjici pjesnikova književnoga rada.

Petar Svačić

Mutnim nebom kruži mjesec plovi,
Pa tihanim svojim sjajem zlati
Crnu šumu što se Gvozdom širi,
Krsnim Gvozdom, visokom planinom.

Šuti šuma kano raka pusta
Ponad koje vjerno stražu straže
Mrki divi, silni orijaši,
Stotinama desnica junačkih.

Ne, to nisu silni orijaši,
Već se onud put nebesa koči
Dub do duba, kano drug do druga,
Kô da od zla jedan drugog čuva.

Šuti šuma; al' kad vjetrić dune,
Svim se krajem čudan šapat širi,
Kô da zadnju moleć molitvicu
Izranjeni izdišu junaci.

Čudnu tajnu crna šuma skriva.
Njoj u srijedi u proplanaku pustom

Kamo riječko ljudska noga stupa,
Vratolomna provala se širi:

Sa svih strana gol ju kamen kruži,
Goli kamen u kog srca nema,
Oj a ipak, ipak ti se čini
Kano da je stao uzdisati!

Čini ti se kano da su po njem
Izranjeni klonuli junaci,
Čini ti se — al' se to ne čini.
Nego gledaj: — istina je živa:

Mrtav kamen krvlju se rumeni,
Mrtav kamen micalti se stao.
Mrtav kamen ljudski oblik prima,
Mrtav kamen žive ljude skriva.

Ovdje su se iza boja ljuta
Izranjeni sklonuli junaci.
Mato ih je, dvadesetak druga,
Mala četa, al' golema tuga:

Na svakom je koja rana ljuta,
Jednomu je glava zavijena,
Drugomu je ruka otkječena,
Treći nosi strelicu u grudi:

Al' nijedan niti pisnut neće,
Samo katkad po koj' će uzdahnut:
Ne uzdišu, što ih rane pale,
Već što svoju otadžbinu žale.

Mili Bože, divnih li junaka!
Strašan li je bojak biti moro.
Gdje je njina posjeklica sjekla,
Gdje je njina rujna krvca tekla!

Šute druzi u toj teškoj tuzi,
Pa upiru samo oči mutne
U svog vođu što ga krugom kruže
Ko da od njeg ranam' lijeke traže.

Na njemu je kraljevska odijelo,
Al' je kruna pala mu sa glave,
A od mace, napò salomljenja,
Desnom rukom samo balčak stiska.

Klonuo je k zemlji poledice
I o studen kamen se je upro.

A vrh njega kô andeo stao
Stijegnoša sa hrvatskim stijegom.

Mlad je junak, više ko djevojka,
Još ni brci podbili ga nisu,
Nije čudo, što mu drhtnu ruka,
Ter zastava kralju čelo dirnu.

A on na to k nebu oči diže,
Pa ih tiho na junake svrnu,
I ko da je prenuo se naglo
Iz sna teška uzdahnu duboko:

»Što je vijeka, što je pametara,
Vječna riječ je, istina je stara;
Ko se jednom sa tudincem združi,
Tom je pravo da tudincu služi!«

I umuknu; a ko duhovi su
Šuteci ga motrili junaci;
Klonu glavom, sklopi vede trude,
Pa je opet tiho snatrit' stao:

»Nestalo nam kralja Zvonimira,
Nestalo nam Stjepana Drugoga,
Posljednjega Držislavovića,
A ostala na meni Hrvatska.

Hitio sam je sretnom učiniti,
Hitio sam joj dobrim ocem biti:
Al' se tužna braća pocepkaše,
Mene svojim kraljem ne priznaše;

Već se diže dvanaest župana,
Pa pozvaše k sebi tudinina,
Kolomana, kralja ugarskoga,
Da im bude i otac i majka;

Njemu svijetlu krunu ponudiše,
Ter se s njime s dobra pogodiše,
Al' ja nisam podrve' mu se hito,
Pa je na me s vojskom udario;

Borisimo se do tri bijela danka
Sve do mrke noći bez prestanka,
Bog je hito, ter sam ranjen pao,
Al' je meni samo roda žal!

Jerbo on će vidjet istom sada
Da još svijetom stara pravda vlada:
Tko ne pozna svojega vladara,
Taj će dvorit tudeg gospodara!«

I uzdahnu kao da je hito
I sam žirot onaj mah izdahnut.
Stisnuli ga jadi i užasi,
Ter zastenja: »Spasi, Bože, spasi!«

A junaci plaho zadržtali,
Koju nikad zadržtali nisu,
Mislio bi: grobovi su nijemu
Pa se tresu o sudnjemu danku.

Samo Dragoš, starac sjedobradi,
Samo Dragoš tiho probesjedi:
»Gospodaru, sve će dobro biti,
Ti ćeš svoje rane preboljeti.«

Na to Petar opet diže glavu,
A na licu blag mu smijesak sinu:
»Nemoj, starče, lješiti me, nemoj,
Već mi pruži tvoju desnu ruku.«

Tad je Dragoš kralja pridigao,
I on stao u svoj slavi svojoj,
Rekao bi: div je nadzemaljski,
Pa je svojoj družbi besjedio:

»Svršeno je, moja braćo draga,
Moje rane lijeka ne trebaju;
Svršeno je, milom Bogu hvala,
Ja ću rado za svoj dom umrijeti.

Ali prije no što dušu dadem
Strogom senu koj' će sve nas sudit,
Kazaću vam što mi bistro oko
U dalekim nazire vremenim'.

Rodena nas braća izdadoše,
Tudinu se sami podvrgoše,
Zato će nam narod mukotrpni
Dugo patit i u bijedi čarnit.

Ali mi smo za slobodu bili,
Mi smo svoju dužnost ispunili
Zato će mu opet jednom sinut
Stara slava i sloboda stara.

Oj a dotle, moja braćo draga,
Molimo se za svoj narod bijedni,
Za svoj narod, ako ikad opet
U svom krilu rodi izdajica,

Dobri Bože, ti ga tada vodi,
Da se opet slavno preporodi,

I kad opet zli ga snadu časi.
Ti ga tada spasi, Bože, spasi!»

I junaci smjerno pokleknuli,
Raznježnjeni kao djeca mala,
Mole sreću majci otadžbini,
Šapću tiho: »Spasi, Bože, spasi!»

A kralj na to preobražen sinu
Kano Isus na Mashijskoj Gori,
Trže zavoj rani sa srtašca.
K zemlji pada, Bogu dušu daje.

Kad to vidi mlada stjecopša,
On se vinu na svog gospodara
I prekrili trobojnicom svetom
Mučeničkog hrvatskoga kralja*)

August Harambasić

August Harambasić, pjesnik veoma zanimljivih domoljubnih pjesama, rođio se u Donjem Mihovcu u Slavoniji g. 1861. Svršio je pravne nauke u Zagrebu i bavio se mnogo politikom. Napisaо je velik broj pjesama, koje odišu ljubavlju za hrvatski narod i za sve što je vezi s njegovom rođenom otčinom. Osim toga prevodio je mnogo i s drugih jezika, naročito s poljskoga. Umro je u Zagrebu godine 1911.

Словенци

Словенци су насељили негдашњу римску покрајину Панонију, западну Угарску и источну Штајерску. То су били Панонски Словенци. Други су пак продли иза 668 године према западу у земље некадашњег римског Норика и у сусједни дио Горње Италије. Са старим тамошњим становницима водили су жестоке бојеве и освојили земљу сјеверно од Саве, Драве и Мууре, заузели су такођер и велики дио западне Тирошке, југоисточне Салцбуршке те јужни дио Горње и Доне Аустрије.

Успркос тога, што су освојили тај приличан комад земљишта, нијесу они били кадри да оснују своју народну државу.

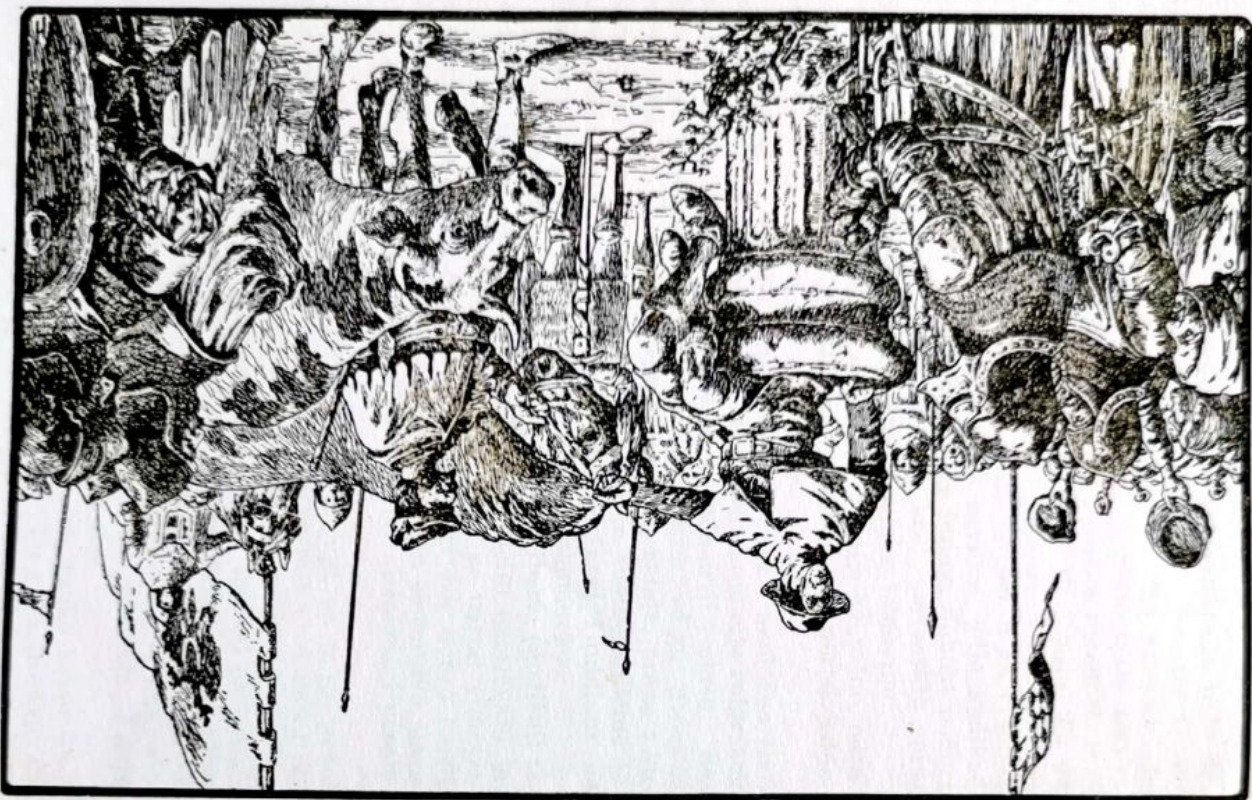
*) Након смрти Степана II позвали су неки хрватски великаши на престоље Звонимирову ћурјака мађарскога краља Ладаислава који је год. 1091 прешао Драву и предвојо велик дио Хрватске, оставивши и освојеном дијелу као краља својег сина Алмоша. Но и исто доба прогласи друга страна хрватским краљем Петра, којога обично зову Свацићем. Тај послједњи хрватски краљ имао је пријатељство и граду Купину. Настједник Ладаислав Колман послао је нову војску против хрватскога краља Петра год. 1097 дојо је код Петрове Горе до бије и којој је краљ Петар напаше јунаку смрт. Колман се увјерто ипак да не може трајно владаи Хрватском, у којој су престало избјави немир, стога је г. 1102 напустио с хрватским великашама уговор по којем сјела Хрватска слупа с Мађарском и савез као гавпоругава краљевина. Након тога доо се Колман купити хрватском ктупом и Блокграду на моту педалеко Загра.

Према томе су они једини јужни Словени који нијесу имали свога самосталнога владара, свога краља ни своје краљевине. Они су додуше већином истрјебили старе становнике, с којима је нестало и краљевине у оних странама, али су морали признати Аваре за своје господаре. Од аварскога их господства ослободи Само. И под Аварима и под Самом задржали су они своје домаће војводе. Но та слобода трајаа је кратко вријеме. Послје смрти Самове зарате се они са својим сусједима: Баварима, Лангобардима и Аварима, и опет изгубе своју самосталност. Било је то негдје између године 743 и 748 кад је, притиснут од Авара, војвода њихов Борот загражњом помоћ од Бавараца. Аваре су додуше помоћу баварског одбили, али је Борот морао признати врховну власт баварску.

Године 788, кад је Баварска пала под франачку власт, дођу и Словенци под Карла Великога. За насљедника Карлова Људевита Побожнога утрне у Словенаца и посљедњи травак слободе. Кад су се, напие, Словенци, оторени с насилја франачких управника, дигли на франке и пристали уз Људевита Посавскога, хрватскога бана, сврне Људевит Побожни домаће кнезове те им наметне франачке грофове (823). Тим се почине немачко господство.

Сада престаје заправо повијест Словенаца; распртали су их у малене области, те се може говорити само о повијести појединих области. Једини је спомен на некадашњу слободу оред којим су постављали корушке војводе на Господарском Пољу. Послеје су тамо добивали многе духовни и свјетски главари велика имања, која су насељивали Нијемци и по степено понижавали тамошње Словенце. Таково стање као и цијелане Карантане или Корушке на мање области слабило је народну снагу Словенаца. До године 976 била је Карантанја дио војводине Баварске, а те године буге дана посеом војводи карантанском. Она је обухватала тада Штајерску, Корушку, Крањску и Веронску марку, а владали су њом многе породице. Коначно се распала у омана крајини или марке, којима су владали поједини крајински грофови. Најзнатније је било крајини Корушко које је обухватало торњу и средњу Штајерску. Јужно од Корушкога крајини или марке било је крајини Птујско и Савинско, а на Горенском Крањско; остало су данашњом Крањском, али без Словенске марке, владали бискупни френсиншки и бриксенски.

Уз Корушку марку постојала је војводина Корушка, али у мањем опсеу. По граду Штајеру у Горњој Аустрији проваана је Корушка марка Штајерском марком. Године 1150 подинута је она на војводину.

Ustoličenje kneza na Gosposvetskom Polju

Та политичка поцијенаност словенскога народа потисне словенске сасвим с политичкога поља све до најновијих догађаја, године 1918, кад су они својом слободном вољом одлучили да са Србима и Хрватима ступе у заједницу и створе народну државу: Краљевину Југославију.

Kralj Matjaž, koroški vojvoda

Slovenska narodna priča

Kralj Matjaž je bil dober kralj. Dal je same zlate¹⁾ kovati; drugega denarja²⁾ niso³⁾ poznali. Zato so bili takrat⁴⁾ v resnici⁵⁾ zlati časi.⁶⁾ Pod košatimi⁷⁾ lipami so se naši očaki⁸⁾ vsak dan veselili in⁹⁾ v svetle kozarce¹⁰⁾ rujno vince natakali. Bil pa je kralj Matjaž slovenski kralj, naše gore list; zbralo si ga je ljudstvo na Celovškem polju¹¹⁾ in v starem Krnu¹²⁾ je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska¹³⁾ vrata, vsak siromak si je lahko izprosil milost in pravice.

Ker¹⁴⁾ je bil pa kralj Matjaž zelo¹⁵⁾ imovit¹⁶⁾ kralj, so¹⁷⁾ mu bili drugi kralji zavidni. Iz onega kraja, kjer¹⁸⁾ solnce¹⁹⁾ zahaja²⁰⁾, je prišel nekoč sovražnik²¹⁾ nad kralja Matjaža in je pokončal²²⁾ v krvavem boju njegovo vojsko, do sto zvestih²³⁾ junakov. Vendar²⁴⁾ kralj ni bil ubit, ker je bil pravičen²⁵⁾. Ko²⁶⁾ ga je sovražnik v begu že²⁷⁾ mislil zajeti²⁸⁾, se je odprla skala²⁹⁾ v Pečcah³⁰⁾, do katerih je bil pobegnil, in ga je skril pred britkim mečem sovražnikovim. Ondi počiva zdaj³¹⁾, s svojimi junaki, in kadar mu bode brada vzrastla³²⁾ devetkrat okoli mize³³⁾, ga bo dala gora nazaj³⁴⁾ da srečno vlada slovenski rod.

Izvoljenim³⁵⁾ se večkrat³⁶⁾ posreči³⁷⁾ da pridejo³⁸⁾ do nega. Pri Pečcah je bil kovač. Ko je negdaj³⁹⁾ iskal⁴⁰⁾ po gori slogovega ročnika⁴¹⁾ za kladiva⁴²⁾, je našel duplo⁴³⁾ skozi⁴⁴⁾ katero pride v hipu⁴⁵⁾ v prečuden svet. Vidi kralja Matjaža pri okrogli kamniti mizi sedečega in dremajočega, njegovi junaki pa so ležali podlogoma⁴⁶⁾ na tleh. Na mizi je bila mošnja⁴⁷⁾ samih zlatnikov. Kovač jo je vzel in je bil odslej⁴⁸⁾ bogat mož.

Narodna pripovestka

¹⁾ zlati — dukati; ²⁾ denar — novac; ³⁾ niso — ni; ⁴⁾ takrat — tuda; ⁵⁾ v resnici — doista; ⁶⁾ zlati časi — zlatno doba; ⁷⁾ košat — krošnja; ⁸⁾ očaki — oči, predi; ⁹⁾ in — i; ¹⁰⁾ kozarce — čaša; ¹¹⁾ Celoveško Polje — Gosposvetsko Polje kralj Celovca, gdje su bitani koroški vojvode; ¹²⁾ Krn — grad na Gosposvetskom Polju; ¹³⁾ grajski — gradski, gospodski; ¹⁴⁾ ker — budući da; ¹⁵⁾ zelo — veoma; ¹⁶⁾ imovit — bogat; ¹⁷⁾ so — su; ¹⁸⁾ kjer — gdje; ¹⁹⁾ solnce — sunce; ²⁰⁾ zahaja — zalazi; ²¹⁾ sovražnik — neprijatelj; ²²⁾ pokončat — potukao; ²³⁾ zvest — vjerna; ²⁴⁾ vendar — sada; ²⁵⁾ pravičen — pravedan; ²⁶⁾ ko — kad; ²⁷⁾ že — već; ²⁸⁾ zajeti — uhvatiti; ²⁹⁾ skala — pećina; ³⁰⁾ Pečca — Peča (planina); ³¹⁾ zdaj — sada; ³²⁾ vrtastla bude — bude narastla; ³³⁾ miza — stoli; ³⁴⁾ nazaj — natrag; ³⁵⁾ izvoljeni — izabrani; ³⁶⁾ večkrat — višeput; ³⁷⁾ posreći — dogodi se; ³⁸⁾ pridejo — dođu; ³⁹⁾ negdaj — nekod; ⁴⁰⁾ iskal — tražio; ⁴¹⁾ ročnik — držalo; ⁴²⁾ kladivo — bat, čekić; ⁴³⁾ duplo — spilja; ⁴⁴⁾ skozi — kroz; ⁴⁵⁾ u hipu — za čas; ⁴⁶⁾ podlogoma — pruženi; ⁴⁷⁾ mošnja — kes; ⁴⁸⁾ odslej — odonda.